

VAASAN YLIOPISTO
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN YKSIKKÖ

Laura Kelkka

KIIIREKAUSI JA SEN VAIKUTUS TILINTARKASTAJAN VAIHTAMISEEN

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu -tutkielma

Laskentatoimen ja tilintarkastuksen

biomaged pl. Osmia

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
proceedings to look for

CORE

isteriohjelma

VAASA 2019

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
TAULUKKOLUETTELO	5
TIIVISTELMÄ	7
1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkielman tausta	9
1.2. Tutkielman tavoitteet	10
1.3. Tutkielman rakenne	11
2. KIIREKAUSI	13
2.1. Tilintarkastajan kokemat työpaineet ja stressi	13
2.2. Kiirekauden vaikutus tilintarkastajan työuupumukseen	19
2.3. Kiirekauden vaikutus tilintarkastuksen laatuun	22
3. TILINTARKASTAJAN VAIHTAMINEN	26
3.1. Vaihtamisen eri syitä	27
3.2. Asiakassuhteen keston ja tilintarkastuspalkkion vaikutus tilintarkastajan vaihtamiseen	29
4. KIIREKAUDEN JA TILINTARKASTAJAN VAIHTAMISEN SUHDE	33
4.1. Kiirekauden vaikutus tilintarkastajan vaihtamiseen	33
4.2. Tilintarkastusyhteisön koon merkitys vaihtamiseen kiirekauden aikana	39
5. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	47
5.1. Tutkimusaineisto	47

5.2. Tutkimusmenetelmät	48
5.3. Tutkimuksen muuttujat ja logistiset regressiomallit	51
6. TUTKIMUSTULOKSET	58
6.1. Aineiston jakauma ja korrelaatiot	58
6.2. Regressioanalyysin tulokset hypoteeseille 1 ja 2	63
6.3. Regressioanalyysin tulokset hypoteesille 3	69
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	73
7.1. Tulosten yhteenveto ja analysointi	73
7.2. Tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimusmahdollisuudet	75
7.3. Kiirekauteen valmistautuminen ja työuupumuksen välttäminen	77
8. YHTEENVETO	81
LÄHDELUETTELO	83
LIITTEET	87
LIITE 1. Tilintarkastajan vaihtamisien jakauma (n=827)	87
LIITE 2. Kiirekauden yritysten jakauma (n=827)	87
LIITE 3. Pearsonin korrelaatiokertoimet logistisen regressiomallin muuttujille (n=827)	88
LIITE 4. ROC-käyrä mallille 2	89
LIITE 5. ROC-käyrä mallille 7	89

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. P-arvojen tulkinta (Metsämuuronen 2009: 441).	50
Taulukko 2. Yhteenveto tutkimuksen muuttujista, hypoteesit 1 ja 2.	56
Taulukko 3. Yhteenveto tutkimusten muuttujista, hypoteesi 3.	57
Taulukko 4. Tilintarkastajan vaihtamisien jakauma kiirekauden mukaan (n=827).	59
Taulukko 5. Tilintarkastajan vaihtamisen suunnat (n=827).	60
Taulukko 6. Hypoteesien 1 ja 2 muuttujien tilastolliset luvut (n=827).	61
Taulukko 7. Hypoteesin 3 muuttujien tilastolliset luvut (n=827).	62
Taulukko 8. Mallien 1 ja 2 regressioanalyysien tulokset.	64
Taulukko 9. Mallien 3 ja 4 regressioanalyysien tulokset.	66
Taulukko 10. Mallin 5 regressioanalyysin tulokset.	67
Taulukko 11. Nollahypoteesin testaus malli 5.	68
Taulukko 12. Mallien 6 ja 7 regressioanalyysien tulokset.	70
Taulukko 13. Nollahypoteesin testaus mallille 7.	71

VAASAN YLIOPISTO
Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö

Tekijä:	Laura Kelkka
Pro gradu -tutkielma:	Kiirekausi ja sen vaikutus tilintarkastajan vaihtamiseen
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri
Oppiaine:	Laskentatoimi ja tilintarkastus
Työn ohjaaja:	Teija Laitinen
Aloitusvuosi:	2015
Valmistumisvuosi:	2019
	Sivumäärä: 89

TIIVISTELMÄ

Tilintarkastuksen kiirekausi johtuu siitä, että suurin osa yrityksistä päättää tilikautensa vuoden lopussa. Kiirekauden aikana työpaineet kasvavat ja siitä syystä tilintarkastuksen laatu saattaa kärsiä, mikä voi taas vahingoittaa asiakassuhdetta. Aikaisempien tutkimusten mukaan kiirekauden aikana vaihdetaan epätodennäköisemmin tilintarkastajaa johtuen korkeista vaihtamisen transaktiokustannuksista. Toisaalta, kiirekauden työmäärän kasvassa myös todennäköisyys vaihtaa tilintarkastajaa kasvaa, johtuen mahdollisesta asiakassuhteen vahingoittumisesta.

Tutkielman tavoitteena on selvittää, onko kiirekaudella vaikutusta asiakkaan toimesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen yhdysvaltalaisen yritysten keskuudessa. Tutkielmassa keskitytään eroihin tilintarkastajan erottamisessa ja irtisanoutumisessa. Lisäksi tavoitteena on selvittää, onko työmäärän kasvulla vaikutusta tilintarkastajan erottamiseen. Halutaan myös selvittää tilintarkastusyhteisön koon merkitys vaihtamistilanteissa. Tutkielman pohjana ovat Lópezin ja Petersin (2011) sekä Fengin (2013) tutkimukset aiheesta. Aineisto koostuu yhdysvaltalaisista, tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä vuosina 2013-2016. Tutkimusmenetelmänä käytetään logistista regressiota.

Tutkielman luettuaan lukija saa käsityksen kiirekauden vaikutuksista tilintarkastajan erottamiseen. Lisäksi lukija saa ymmärrystä tilintarkastajan vaihtamistilanteiden eri syistä. Aikaisempien tutkimusten perusteella odotettiin, että kiirekauden yritys erottaisi tilintarkastajansa epätodennäköisemmin verrattuna muihin yrityksiin. Väitteelle ei kuitenkaan saatu vahvistusta. Lisäksi odotettiin, että tilintarkastajan työmäärä vaikuttaisi positiivisesti tilintarkastajan erottamiseen. Merkitsevää positiivista vaikutusta ei kuitenkaan havaittu. Toisaalta tutkimustulosten perusteella havaittiin, että tilintarkastuspalkkion suuruus vaikuttaa positiivisesti asiakkaan päätökseen erottaa tilintarkastaja. Tutkielmassa odotettiin myös, että kiirekauden yritykset vaihtaisivat epätodennäköisemmin tilintarkastajaa ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön verrattuna muihin yrityksiin, mutta myöskään tälle väitteelle ei saatu vahvistusta. Toisaalta havaittiin, että yrityksen koko vaikuttaa positiivisesti siihen, että kiirekauden yritykset vaihtavat ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön.

AVAINSANAT: Kiirekausi, tilintarkastajan vaihtaminen, työmäärä, Big4, ei-Big4

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman tausta

Tilintarkastuksen tavoitteena on varmentaa yrityksen taloudellinen informaatio. Informaation on oltava luotettavaa, jotta sidosryhmät voivat tehdä päätöksiään olemassa olevan tietonsa pohjalta. (Tomperi 2016: 7.) Itsenäisen tilintarkastajan vastuulla on tarkastella asiakasyrityksen tilinpäätöstä ja antaa arvio siitä, vastaako tämä tilinpäätös yrityksen todellista taloudellista tilannetta (Emerson & Smith 2017: 1).

Tilintarkastusyhteisöjen kapasiteetti vaihtelee eri vuodenaikoina. Asiakasyritykset vaativat kuitenkin tilintarkastusyhteisöiltä jatkuvasti korkeaa laatua työssään. Etenkin isoilta tilintarkastusyhteisöiltä vaaditaan parempaa palvelua kuin pienemmiltä tilintarkastusyhteisöiltä. (Feng 2013: 268–269.) Tällä hetkellä neljä isointa tilintarkastusyhteisöä eli Big 4 -yhteisöä ovat EY (Ernst & Young), KPMG, PricewaterhouseCoopers sekä Deloitte (Business Wire 2004).

Yhdysvalloissa valtaosa kaikista julkisesti noteeratuista yhtiöistä päättää tilikautensa joulukuun viimeisenä päivänä. Tämä tarkoittaa sitä, että vuoden alku on tilintarkastajille koko vuoden kiireisintä aikaa. Englanninkielinen nimitys tälle ajanjaksolle on *busy season*, mutta tässä työssä siihen viitataan suomenkielisellä termillä kiirekausi. Kiirekausi asettaa tilintarkastusyhteisöille haasteita resurssien määrän ja niiden käytön suhteen. Tänä ajanjaksona tilintarkastajat työskentelevät pitkiä päiviä. (López & Peters 2011: 358.) Kiirekauden yrityksillä viitataan tutkielmassa niihin yrityksiin, joiden tilikausi päättyy joulukuussa.

López ja Peters (2011: 358) mainitsevat, että tilintarkastukseen käytettävissä olevat resurssit sekä suuren työmäärän vaikutukset asiakassuhteeseen vaikuttavat tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyteen. He käyttävät termiä ”*workload compression*”, jolla viitataan tilintarkastajan työmäärään kiirekauden aikana.

Sweeney ja Summers (2002) tutkivat kiirekauden vaikutusta tilintarkastajan työuupumukseen ja totesivat, että nousseet vaatimukset kiirekauden aikana vaikuttavat olennaisesti työuupumukseen. Työuupumuksella on vakavia seurauksia myös koko tilintarkastusyhteisön kannalta, sillä esimerkiksi henkilöstön vaihtuvuus lisääntyy työuupumusten

lisääntyessä (Herda & Lavelle 2012: 718). Tutkimus kiirekauden vaikutuksesta tilintarkastajan vaihtamiseen on merkityksellinen sekä ajankohtainen huomioiden kiirekauden taloudellinen merkitys ja huolenaiheet tilintarkastajien ylikuormituksesta ja sen mahdollisista seurauksista koko tilintarkastusyhteisön kannalta (López & Peters 2011: 377).

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin tilintarkastajaa, johtuen nousseista vaihtamisen transaktiokustannuksista kiirekauden aikana. Muulloin kuin kiirekauden aikana esiintyy enemmän kilpailua tilintarkastusyhteisöjen välillä, ja silloin vaihtamisen transaktiokustannukset ovat matalammat verrattuna kiirekauteen. Lisäksi on havaittu positiivista riippuvuutta tilintarkastajan työmäärän ja tilintarkastajan vaihtamisen välillä. Kun huomioon on otettu tilintarkastusyhteisön koko, on havaittu, että ennen Sarbanes-Oxley –lakia (2002) kiirekauden yritykset vaihtoivat epätodennäköisemmin ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön verrattuna muihin yrityksiin, mutta lain voimaantulon jälkeen tätä yhteyttä ei enää havaittu. (López & Peters 2011; Feng 2013.)

1.2. Tutkielman tavoitteet

Tämän tutkielman tarkastelunäkökulmaksi valitaan tilintarkastajan vaihtaminen asiakkaan toimesta eli tilintarkastajan erottaminen, ja sitä peilataan tilanteisiin, joissa tilintarkastaja itse irtisanoutuu toimeksiannosta. Mielenkiinnon kohteena on siis juuri tilintarkastajan vaihtamisen muoto, ja tarkoituksena on selvittää, vaikuttavatko kiirekausi ja tilintarkastajan työmäärä juuri asiakkaan aloitteesta tapahtuviin tilintarkastajan vaihtamiin. Valittu tarkastelukohde tuo syvyyttä ja uutuutta aiheen tutkimuksiin, kun näkökulmana on juuri asiakkaan päätös vaihtaa tilintarkastajaa.

Tavoitteena on saada selville, vaihtavatko kiirekauden yritykset epätodennäköisemmin tilintarkastajaa omasta aloitteestaan verrattuna muihin yrityksiin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on ilmennyt, että korkeat vaihtamisen transaktiokustannukset kiirekauden aikana ovat vaikuttaneet siihen, etteivät kiirekauden yritykset vaihda yhtä paljon tilintarkastajaa kuin muut yritykset. (López & Peters 2011.)

Toisena tavoitteena on selvittää, vaikuttaako tilintarkastajan lisääntynyt työmäärä positiivisesti siihen, että asiakas päättää vaihtaa tilintarkastajaa. Tämä tavoite on oikeastaan ristiriidassa ensimmäisen tavoitteen kanssa, sillä kiirekauden aikana tilintarkastajan työmäärä on suurimmillaan.

Kolmantena tavoitteena on tutkia tilintarkastajan vaihtamisen suuntaa. Tutkielmassa ollaan kiinnostuneita siitä, onko kiirekaudella merkitystä siinä, että tilintarkastajaa vaihdetaan ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön. Tutkielmassa oletetaan, että kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön, sillä Big4 –yhteisöt kohtaavat kiirekauden aikana suuria kapasiteettirajoituksia, ja ovat haluttomampia ottamaan riskisempiä asiakkaita vastaan verrattuna pienempiin tilintarkastusyhteisöihin (Feng 2013). Feng (2013) ei saanut vahvistusta tälle väitteelle Sarbanes-Oxley –lain (2002) jälkeisenä tarkastelujaksona, joten tavoitteena on selvittää, onko vuosina 2013–2016 ollut tuloksesta poikkeavaa kehitystä.

Tutkielman empiirisen osan tarkoituksena on vahvistaa aikaisempia tutkimustuloksia ja samalla tuoda uusia näkökulmia tilintarkastajan vaihtamisen muodon osalta. Tilintarkastustyö on edelleen kausiluonteista kiirekauden vuoksi, ja aikaisempien tutkimusten perusteella kiirekausi voi aiheuttaa negatiivisia vaikutuksia tilintarkastajissa, mikä taas voi näkyä asiakassuhteissa negatiivisesti. Sen vuoksi tutkielman aihe on merkityksellinen edelleen. Myös Big4 –ja ei-Big4 –yhteisöjen tasapaino tilintarkastusmarkkinoilla on mielenkiintoinen aihe muun muassa Sarbanes-Oxley –lain (2002) myötä. Tutkielmassa voi olla mahdollista saada vahvistusta kiirekauden osuuteen tilintarkastajan vaihtamisprosessissa.

1.3. Tutkielman rakenne

Tämä tutkielma koostuu teoriaosasta ja empiirisestä osasta. Aluksi tarkastellaan kiirekautta yleisellä tasolla ja perehdytään kiirekauden tutkimusten taustoihin. Tutkielman toisessa luvussa tarkastellaan vuoden vaihteen (*kiirekauden*) aiheuttamaa työmäärän lisääntymistä, siitä syntyviä paineita ja stressiä, jota tilintarkastajat usein kokevat voimakkaasti tuona aikana (Dezoort & Lord 1997; Jones, Norman & Wier 2010). Lisäksi tarkastellaan kiireen ja stressin vaikutusta tilintarkastustyön laatuun.

Kiirekauden teorian tarkastelun jälkeen siirrytään kolmanteen lukuun, jossa käsitellään tilintarkastajan vaihtamisen teoriaa. Siinä osiossa otetaan selvää siitä, mitkä asiat ovat vaikuttaneet tilintarkastajan vaihtamiseen, millaiset ovat tilintarkastajan vaihtamisen seuraukset ja mikä on asiakassuhteen laadun rooli tilintarkastajan vaihtamisessa. Neljännessä luvussa päädytään vertailemaan kiirekauden ja tilintarkastajan vaihtamisen suhdetta ensin

isompien tilintarkastusyhteisöjen keskuudessa ja myöhemmin eroteltuna isot ja pienemmät yhteisöt. Siinä perehdytään tarkemmin sekä Lópezin ja Petersin (2011) että Fengin (2013) tutkimuksiin. Neljännessä luvussa myös muodostetaan tutkielman hypoteesit, joita tutkitaan tutkielman empiirisessä osassa.

Viides luku aloittaa empiirisen osan käsittelyn, sisältäen tietoa tämän tutkielman tutkimusaineistosta sekä tutkimusmenetelmistä. Lisäksi siinä esitetään tutkimuksen muuttujat ja niiden pohjalta luodut logistiset regressiomallit. Kuudennessa luvussa käydään läpi tutkimustuloksia. Ensin esitellään aineiston muuttujien jakaumia, tilastollisia tunnuslukuja ja korrelaatioita, ja sen jälkeen esitellään regressioanalyysien tulokset hypoteeseille.

Seitsemännessä luvussa käsitellään tutkimustulosten johtopäätöksiä. Tehdään yhteenveto havainnoista ja analysoidaan tuloksia. Lisäksi perehdytään tutkimuksen rajoitteisiin sekä myös jatkotutkimusmahdollisuuksiin. Luvun lopussa esitetään keinoja kiirekauden negatiivisten vaikutusten lieventämiseksi ja työuupumuksen välttämiseksi. Kahdeksas luku on koko tutkielman yhteenveto, jossa teoriaosuus ja empiirinen osuus sidotaan jälleen yhteen ja esitetään keskeisimmät havainnot, ja myös pohditaan tulosten merkittävyyttä tilintarkastusalan näkökulmasta.

2. KIIREKAUSI

Kiirekauden käsitteellä viitataan ajanjaksoon, jonka aikana tilintarkastajat suorittavat tilintarkastuksia yrityksille, joiden tilikausi päättyy joulukuun lopussa. Kiirekauden aikana tapahtuu suurin osa tilintarkastustoimeksiannoista, sillä valtaosa yrityksistä päättää tilikautensa vuoden lopussa. Toisin sanoen, vuoden alku luokitellaan tilintarkastustyön kiireisimmäksi ajanjaksoksi. (López & Peters 2011: 358).

Kiirekauden aikana resurssit ovat koetuksella ja kiirekausi aiheuttaa tilintarkastajille pitkiä työpäiviä (López & Peters 2011: 358). Organisaation näkökulmasta kiirekauden aikana voidaan toisaalta havaita tehokkaimmat työntekijät, jotka työskentelevät tehokkaasti kaikista vaativimmissa olosuhteissa. Korkeat vaatimukset kiirekauden aikana vaikuttavat tilintarkastajien käytökseen aiheuttaen stressin lisääntymistä ja pahimmillaan työuupumusta. Kiirekauden aikana tilintarkastajien viikkotyötunnit nousevat 63 tuntiin, vaikka ennen kiirekautta tilintarkastajat työskentelevät viikossa keskimäärin 49 tuntia. Lisäksi kiirekauden aikana lisääntynyt työtuntimäärä korreloi positiivisesti työuupumuksen kanssa. (Sweeney & Summers 2002: 224–225.)

Kiirekauden aikana erilaiset työpaineet kasvavat, ja siksi on hyvä tietää, millaisia nämä työpaineet ovat ja miten ne ilmenevät tilintarkastajissa (Dezoort & Lord 1997; López & Peters 2011; Sweeney & Summers 2002). Seuraavaksi tarkastellaan tilintarkastustyön yleisiä työpaineita. Sen jälkeen tarkastellaan tilintarkastajien kokemaa stressiä, joka saa alkunsa erilaisista työpaineista ja työpaikan vaatimuksista (Fulks & Sanders 1995). Tärkeä huomionkohde on se, että tilintarkastajien stressi voimistuu kiirekauden aikana (Sweeney & Summers 2002). Tämän jälkeen keskitytään siihen, kuinka kiire ja siitä johtuva stressi voivat vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun. Tutkielman johtopäätöksissä tuodaan esille erilaisia selviytymiskeinoja, jotka auttavat tilintarkastajia selviytymään kiirekauden aiheuttamista paineista ja vaatimuksista.

2.1. Tilintarkastajan kokemat työpaineet ja stressi

Kuten todettu, vaatimukset kiirekauden aikana lisäävät työuupumuksen riskiä (Sweeney & Summers 2002). Lópezin ja Petersin (2011: 357-359) tutkimuksen mukaan työmäärän kasvu kiirekauden aikana voi jopa vahingoittaa tilintarkastajan asiakassuhdetta. Koska

suurimmalla osalla yrityksistä tilikausi päättyy joulukuun lopulla, aiheutuu tästä tilintarkastajille työmäärän nousua kiirekauden aikana. Kaikkia tilintarkastustehtäviä ei voida jakaa tasaisesti ympäri vuotta, sillä tiettyjä tarkastustoimenpiteitä ei voida suorittaa ennen kuin asiakkaan tilikausi on päättynyt. Tällöin työn laatu saattaa kärsiä kiireen johdosta ja siitä johtuen koko asiakassuhde on vaarassa vahingoittua.

López ja Peters (2012) tuovat esille, että kovat työpaineet kiirekauden aikana heikentävät tilintarkastustyön laatua yksilötasolla tarkasteltuna. Työpaineet nousevat siitä syystä, että kiirekauden aikana tilintarkastusresurssit ovat tiukoilla ja työtä on kuitenkin paljon, sillä on suoritettava lukuisia toimeksiantoja samanaikaisesti rajoitetun ajan sisällä. Monet tilintarkastusyhteisöt ovat tietoisia työpaineiden aiheuttamista ongelmista, ja siksi ne ovat kehittäneet laadunhallintaa tilintarkastuspalveluidensa osalta. Myös tilintarkastajat ovat motivoituneita aikaansaamaan hyvän työsuorituksen työpaineistaan huolimatta, mikä on toki hyvä uutinen.

Työmäärästä johtuvat paineet kiirekauden aikana johtuvat jännittyneisyydestä, joka esiintyy rajoitettujen tilintarkastusresurssien ja toimeksiantojen suuren määrän välillä. Olemassa olevat resurssit ja työmäärä eivät ole kiirekauden aikana siis optimaalisessa suhteessa toisiinsa. Lisäksi toimeksiannot on usein suoritettava tiukan aikataulun mukaan. López ja Peters (2012) olettavat, että asetettu aikaraja toimeksiannon suorittamiselle ja kiireestä syntyvä uupumus heikentävät tilintarkastajan kapasiteettia työssään. Heikentynyt kapasiteetti voi ilmentyä sellaisen tarkastustyylin muodossa, jossa tarkkuus kärsii, ja se taas voi lisätä asiakasyritysten johtajien mahdollisuuksia manipuloida tilinpäätösinformaatiota. (López & Peters 2012: 139–140.)

Tilintarkastajan ammatissa esiintyy paljon ongelmia, jotka liittyvät *aikapaineisiin*. Näihin ongelmiin kuuluvat muun muassa ylityötuntien ilmoittamatta jättäminen, heikentynyt tilintarkastuksen laatu, työntekijän tyytymättömyys työhönsä ja henkilöstön vaihtuvuus. Myös puutteellinen tiedon määrä tulevaisuuden suunnittelua varten on yksi aikapaineisiin liittyvä ongelma. (Cook & Kelley 1988: 83.) Lisäksi Aldermanin ja Deitrickin (1982) mukaan aikapaineet vaikuttavat merkittävästi tilintarkastukseen, mikä voi näkyä heikotasoisena tilintarkastuksena, tilintarkastusstandardien rikkomuksina sekä epäeettisenä työskentelytapana.

Alderman ja Deitrick (1982) tutkivat aikarajoituksesta johtuvia paineita eli aikapaineita ja tilintarkastajien omatoimista eroamista tilintarkastustehtävästä. Yli puolet vastanneista tilintarkastajista ilmoitti, että aikarajoitus vaikuttaa tilintarkastussuoritukseen. Lisäksi yli

puolet ilmoitti, että aikarajoitukset ovat tiukentuneet viime aikoina. Osa vastanneista oli sitä mieltä, että aikarajoitus vaikuttaa merkittävästi tilintarkastajien käyttäytymiseen. Mielenkiintoinen fakta on se, että yli puolet vastanneista oli sitä mieltä, että tiukan aikarajan seurauksena tilintarkastaja voi jatkaa keskeneräistä työtään vapaa-ajallaan eikä ilmoita ylityötunneistaan. (Alderman & Deitrick 1982: 57–59.) Tämä on huomionarvoista ja on hälyttävää, että aikarajoituksen vuoksi työt ja sitä myötä työstressi siirtyvät vapaa-ajalle. Vapaa-ajalla on tarkoitus nimenomaan levätä ja palautua, eikä lisätä uupumuksen riskiä.

Kelley ja Seiler (1982) huomasivat, että tilintarkastajat reagoivat aikapaineista johtuvaan stressiin muun muassa pyytämällä lisää aikaa työnsä tekemiseen tai vähentämällä työnsä kokonaismäärää. Osa jättää ilmoittamatta ylityötunnit, jotka syntyvät vapaa-ajalla tehdystä työstä. Vapaa-ajalla tehdään ylitöitä siksi, että pysyttäisiin aikataulussa. Vaikka aikaraja on olennainen osa toimivaa ja tehokasta tilintarkastuspalvelua, voivat tilintarkastajat pahimmassa tapauksessa jättää työnsä kesken, mikä ei taas kohenna ollenkaan tilintarkastuksen laatua.

Dezoort ja Lord (1997) tutkivat erilaisia paineita, joita laskentatoimen ja tilintarkastuksen ammattilaiset kokevat työssään. He toivat esille seuraavia paineita aiheuttavia tekijöitä, jotka vaikuttavat ammatilliseen asenteeseen sekä käyttäytymiseen: palaute, työmäärä, myöntyväisyys, yhdenmukaisuus, tottelevaisuus, ajankäyttö ja aikaraja, yleinen vastuu ja oikeuttaminen, asiakas, kilpailu, oikeudenkäynti, roolin ristiriitaisuus, roolin epäselvyys sekä havaittu ympäristön epävarmuus. Niitä käydään seuraavaksi lyhyesti läpi.

Saatu palaute voi vaikuttaa kahdella eri tavalla. Erittäin positiivinen palaute voi aiheuttaa jopa kuormitusta yksilössä johtuen nousseista odotuksista yksilöä kohtaan, ja negatiivinen palaute voi joko lisätä tai vähentää ammatillista kiinnostusta ja motivaatiota oppia ja suoriutua tehtävistä. (Dezoort & Lord 1997: 40.)

Dezoort ja Lord (1997: 41) käsittelevät sosiaalisia paineita kuten myöntyväisyyttä, yhdenmukaisuutta ja tottelevaisuutta. Myöntyväisyyden paineilla tarkoitetaan sitä, että tulee suoriutua kaikista niistä tehtävistä, joita saadaan eri yksiköiltä ja organisaation eri tasoilta. Yhdenmukaisuuden paineilla taas tarkoitetaan tilannetta, kun yksilö muuttaa asennettaan tai käytöstään ryhmän normien mukaisiksi. Tottelevaisuuden paineilla tarkoitetaan sitä, että syntyy paineita suorittaa tehtäviä, jotka auktoriteetti on suoraan työntekijälle antanut. Tämä paine on yleensä voimakas, johtuen esimiehen ja työntekijän välisestä valtaetäisyydestä. (Dezoort & Lord 1997: 41.)

Työmäärän paineet viittaavat ammatilliseen työmäärään tietyssä prosessissa, johon on sitouduttu. Tutkimuksessa kyseinen käsite jaettiin ensiksi kahteen osaan, määrällisiin työmäärän paineisiin ja laadullisiin työmäärän paineisiin. Molemmat viittaavat kahteen ääritilanteeseen: ylikuormitukseen tai alikuormitukseen. Ylikuormituksesta johtuvat määrälliset työmäärän paineet syntyvät, kun yksilö häkeltyy siitä, kuinka *paljon* hänen on tehtävä töitä. Alikuormitustilanteessa työntekijästä tuntuu siltä, että töitä on liian vähän tarjolla ja työntekijällä on siitä syystä tylsää. Liiallisesta työmäärästä johtuvat paineet saattavat voimistua erityisesti kiirekauden aikaan, johtuen työtuntien kohtuuttomasta määrästä. (Dezoort & Lord 1997: 44–46.)

Laadulliset työmäärän paineet syntyvät myös ylikuormituksesta tai alikuormituksesta työssä. Ylikuormitustilanteessa työntekijästä tuntuu, että hänelle on annettu liian haastavia työtehtäviä suhteutettuna hänen osaamiseensa. Alikuormituksesta johtuvat paineet syntyvät, kun työntekijästä tuntuu, ettei hän pääse hyödyntämään kaikkea osaamistaan työssä tai ei pääse kehittämään osaamistaan. (Dezoort & Lord 1997: 46.)

Eräs tärkeä ympäristöön liittyvä paine, joka mahdollisesti vaikuttaa asenteisiin ja ammatilliseen arvioon, on *asiakaspaine*. Asiakaspaine on määritelty Dezoortin ja Lordin (1997: 47) tutkimuksessa taipumukseksi antaa periksi asiakkaan toiveille tai vaikutukselle, oli se sitten soveliaista tai ei. Suurin riski tässä tilanteessa on se, että asiakas valitseekin kilpaillevan yrityksen palvelut, jos asiakkaan toiveita ei täytetä. (Dezoort & Lord 1997: 47.)

Paineet oikeudenkäynnistä syntyvät silloin, kun mahdollinen tai meneillään oleva oikeudenkäynti tapahtuu joko asiakkaan tai kolmannen tahon puolelta. Tilintarkastuksen ammattilaiset työskentelevät alalla, jossa oikeudenkäynnit lisääntyvät ja työn vastuu jatkuvasti kasvaa. Siitä seuraa se, että yksilön työ on yhä enemmän sisäisen ja ulkoisen valvonnan ja tarkkailun alla. Kyseinen paine on voimistunut oikeustapausten ja skandaalien lisääntymisten myötä. Tutkijat esittävät eräitä tapoja, miten tilintarkastajat reagoivat tähän. Ensinnäkin, ammattilaiset saattavat välittää yhä enemmän riskisestä tilanteesta, mikä näkyy lisääntyneillä tarkastustoimenpiteillä työssä. Lisääntyneillä tarkastustoimenpiteillä pyritään vähentämään riskiä toimeksiannon epäonnistumisesta. Toinen tapa reagoida on lisätä toimeksiannon vaatimia kustannuksia, sillä nekin voivat parantaa työtuloksen laatua. (Dezoort & Lord 1997: 48–52.)

Aikapaineista kerrottiinkin jo aiemmin tässä luvussa, mutta lisäyksenä vielä Dezoortin ja Lordin (1997: 53) huomiot aiheesta. Tutkijoiden mukaan aikapaineet ovat erittäin yleisiä tilintarkastusalalla. Kun tilintarkastajilla on tietty aikaraja tehtävälle, jonka pitää siis olla

tiettyinä hetkenä valmis, tilintarkastajat saattavat tuntea tästä syystä paineita ja alkavat kiirehtiä tehtävissään. Tästä esimerkkinä tilanne, kun tilintarkastajan tekemän inventaation on oltava tehtynä tiettyyn päivämäärään mennessä. Tämä luonnollisesti aiheuttaa tilintarkastajalle paineita.

Yleisestä vastuusta johtuvat paineet tarkoittavat sitä, että tilintarkastajalla on kaikilla tasoilla aina vastuu päätöksistään ja eri vaiheista, jotka johtavat hänen päätöksiinsä. Asiakkaat, muut ammattilaiset yrityksessä sekä kolmas osapuoli ovat tärkeässä roolissa työprosessien arvioinnissa ja tuloksissa. Ammattilaisilla esiintyy painetta ylläpitää positiivista imagoa jokaisen eri tahon edessä. (Dezoort & Lord 1997: 55–61.)

Kilpailusta johtuvat paineet on määritelty paineeksi onnistua ammatillisesti tai rahoituk-sellisesti joko yksilönä, tiiminä tai yhteisönä, suhteessa muihin yksilöihin, tiimeihin tai yhteisöihin. Tilintarkastaja saattaa esimerkiksi kilpailla pyrkimyksillään saattaa tietty tarkastusosio valmiiksi ennen muita tilintarkastajia. Tämä kilpailu saattaa päätyä tilintarkastuksen tehokkuuden kasvuun tai laskuun. (Dezoort & Lord 1997: 61–67.)

Roolin epäselvyys on eräs paine, joka syntyy silloin, kun yksilö ei ymmärrä tarkkaa rooliaan organisaatiossa. Roolikonfliktilla tarkoitetaan painetta, joka syntyy ristiriidasta eri odotusten välillä, jotka liittyvät kyseiseen rooliin. Ympäristön epävarmuudesta johtuvat paineet syntyvät siitä, kun yksilö aistii epävarmuutta työympäristössään. (Dezoort & Lord 1997: 67–68.)

Dezoort ja Lord (1997) toteavat, että ympäristöön, organisaatioon ja rooliin liittyvät paineet voivat aiheuttaa stressiä tilintarkastusammattilaisten keskuudessa ja paineet voivat mahdollisesti vaikuttaa asenteisiin, aikeisiin sekä käyttäytymiseen työssä. Lisääntynyt ymmärrys tilintarkastajien kohtaamista paineista voi helpottaa ammattilaisten käyttämien selviytymisstrategioiden kehittämistä, joissa vähennetään epämieluisia paineiden vaikutuksia ja toisaalta kehitetään suoriutumista työssä.

Kiirekauden aikana tilintarkastajat kohtaavat kohtuutonta stressiä ja työskentelevät noin kymmenen tuntia päivässä joskus jopa usean kuukauden ajan (Jones, Norman & Wier 2010: 22). Tilintarkastajan ammatti on aina tunnettu erittäin stressaavasta luonteestaan, ja työuupumus onkin ollut varsin yleistä tilintarkastajien keskuudessa (Herda & Lavelle 2012: 707).

Fulks, Knoblett ja Sanders (1995) tutkivat stressiä tilintarkastajien keskuudessa. Suurin osa auktorisoiduista tilintarkastajista oli tutkimuksen mukaan sitä mieltä, että tilintarkastus on erittäin stressaava ammatti. Tilintarkastajien veren kolesterolipitoisuus nousee huomattavasti kiirekauden aikana ja laskee muina ajankohtina. Tilintarkastajien stressi voi olla nykyään jopa entistä voimakkaampaa, johtuen vallitsevasta taloudellisesta tilanteesta, jossa asiakkaat painostavat laskemaan kustannuksia ja vähentämään työaikaa kilpailun kiristytessä. Lisäksi lisääntynyt vastuu ja standardien ylikuormitus ovat aiheuttaneet tilintarkastajille haasteita.

Liiallinen stressi voi vaikuttaa negatiivisesti yksilön suoritukseen ja terveyteen. Lisäksi se voi tuottaa merkittäviä negatiivisia vaikutuksia koko organisaation kannalta, esimerkiksi toistuvia poissaoloja, heikkoa työn tuottavuutta, suurta henkilöstön vaihtuvuutta sekä tyytymättömyyttä omaan työnkuvaan. Stressin lähteitä ovat tutkimuksen mukaan roolin epäselvyys, roolikonflikti, liiallinen työmäärä, liian haastava työ, uran etenemättömyys, vastuu muista työntekijöistä, aikapaineet sekä työn rajaamattomuus. (Fulks ym. 1995: 46.) Monet näistä esiintyvätkin Dezoortin ja Lordin (1997) tutkimuksessa erilaisista paineista, joita tilintarkastajat saattavat kokea työssään.

Partnerit ja päävastuulliset tilintarkastajat, ilmoittivat kokevansa vähiten stressiä verrattuna muihin tilintarkastajiin. Tämä on mielenkiintoista, sillä asian voisi luulla olevan toisin. Onhan korkean tason tilintarkastajilla varmasti paljon vastuuta ja paineita työssään. Partnereilla on havaittu eniten työssä viihtyvyyttä ja vähiten psykosomaattista ahdistusta ja henkilöstön vaihtuvuutta. Toisaalta he kokevat yhtä paljon stressiä aikapaineista sekä liiallisesta työmäärästä kuin muutkin eri tasojen tilintarkastajat. Lisäksi huomattiin, että partnerit saattavat kokea stressiä positiivisella tavalla, ikään kuin haasteina, kun taas muut tilintarkastajat saattavat kokea stressiä negatiivisella tavalla, ikään kuin uhkana. (Fulks ym. 1995: 46–47.)

Cookin ja Kelleyn (1988: 84) tutkimuksessa huomattiin, että kokeneemmat tilintarkastajat (*senior*) sekä perustason tilintarkastajat (*staff auditor*) kokevat enemmän aikapaineita verrattuna partnereihin ja managereihin eli tilintarkastuspäälliköihin. Lisäksi perustason tilintarkastajat ja kokeneemmat tilintarkastajat olisivat todennäköisemmin valmiita jatamaan työntekoa vapaa-ajalla pysyäkseen aikarajoissa, eivätkä ilmoittaisi esimiehille ylitöistä.

Perustason tilintarkastajat kokevat Fulksin, Knobletin ja Sandersin (1995) mukaan eniten stressiä roolin epäselvyyden, roolikonfliktin, liian haastavan työn, uran etenemättömyyden sekä työn rajaamattomuuden vuoksi. Lisäksi on havaittu, että perustason tilintarkastajat kokevat enemmän stressiä kuin managerit. Perustason tilintarkastajilla huomattiin myös olevan eniten psykosomaattista ahdistusta. Henkilöstön vaihtuvuus perustason tilintarkastajien keskuudessa on yhtä suurta kuin kokeneemmilla tilintarkastajilla ja managereilla, mutta merkittävästi suurempaa kuin partnereilla. Kokeneemmilla tilintarkastajilla ja managereilla havaittiin muutenkin samankaltaisia stressiä aiheuttavia tekijöitä verrattuna muihin tilintarkastajiin. Eräs ero, joka huomattiin, on se, että kokeneemmat tilintarkastajat kokevat enemmän stressiä haastavuuden asteesta työssä, kun taas managerit kokevat enemmän stressiä siitä, että ovat vastuussa muista työntekijöistä. (Fulks ym. 1995.)

Lisäksi on tutkittu stressiä tilintarkastajien, veroneuvojien ja pienten yritysten konsulttien keskuudessa. Tutkimuksessa ilmeni, että eniten stressiä kokee juuri tilintarkastajien ammattikunta. Lisäksi huomattiin, että myös henkilöstön vaihtuvuutta tapahtuu eniten tilintarkastajien keskuudessa. Syy siihen, että tilintarkastus on kaikista stressaavin ammatti, voi piillä työn rakenteessa, sillä suurin osa työstä tapahtuu juuri lyhyen kiirekauden aikana. (Fulks ym. 1995: 47–49.)

2.2. Kiirekauden vaikutus tilintarkastajan työuupumukseen

Sweeney ja Summers (2002: 224) tutkivat kiirekauden työmäärän vaikutusta tilintarkastajan työuupumukseen (*job burnout*), joka on määritelty ei-toivotuksi psykologiseksi stressin syndroomaksi, johon kuuluu kolme osa-aluetta: tunnepitoinen uupuminen (*emotional exhaustion*), tunnekyllmyys (*depersonalization*) sekä heikentynyt yksilötason suoritus (*reduced personal accomplishment*). Kasvanut työmäärä kriittisen kiirekauden aikaan on tutkimuksen mukaan keskeisin stressin aiheuttaja tilintarkastajien keskuudessa. Tutkimuksessa mitattiin stressin aiheuttajia, työmäärää sekä työuupumusta kiirekauden alussa ja lopussa. Huomattiin, että kasvaneet työmäärän vaatimukset vaikuttavat olennaisesti tilintarkastajien työuupumukseen. (Sweeney & Summers 2002: 224.)

Kiirekauden aikana koettu työuupumus viittaa siis uupumukseen, joka syntyy kasvaneista vaatimuksista työpaikalla (Sweeney & Summers 2002: 225). Sweeney & Summers (2002: 230) tutkivat aihetta valitsemalla aineistoksi yhdysvaltalaisen kansallisen tilintarkastusyhteisön ja sen 13 tilintarkastustoimistoa seitsemästä eri osavalttiosta.

Tunnepitoinen uupuminen viittaa tässä kontekstissa tilanteeseen, jossa yksilöltä puuttuu energiaa ja hänestä tuntuu siltä, että hänellä ei ole jäljellä resursseja tunteiden kokemiseen. Tämä kuulostaa jopa masennuksen oireelta, ja se on varmasti erittäin negatiivinen asia yksilön jaksamisen kannalta työelämässä. Tunnekyllämyydellä viitataan tässä kontekstissa yksilön tunteiden puuttumiseen omaa työnkuvaa kohtaan. Ei siis koeta omassa työtehtävässä iloa eikä toisaalta myöskään negatiivisia tunteita. Kyseinen stressin muoto on lähes sama kuin tunnepitoinen uupuminen, mutta toisaalta se liittyy ainoastaan omaan työkuvaan. Heikentyneellä yksilötason suorituksella viitataan tässä siihen tilanteeseen, kun yksilöllä ei ole motivaatiota tehtävänsä suorittamiseen. Kyseisessä tilanteessa työn laatu saattaa kärsiä. (Cordes & Dougherty 1993.)

Yllättävää on se, että kasvaneet työtuntien määrät eivät suoraan vaikuta työuupumukseen, vaikka todettiin, että kiirekauden aikana työtuntien määrät kasvavat merkittävästi verrattuna rauhallisempaan ajanjaksoon. Tehdyt ylityötunnit kuitenkin nostavat välillisesti työuupumuksen todennäköisyyttä. Kiirekauden lopulla havaittiin, että tilintarkastajilla oli korkeampi tunnetason uupumus kuin muina aikoina ja tunnekyllämyys oli lisääntynyt omaan työkuvaan nähden. (Sweeney & Summers 2002: 224.)

Kiirekauden alussa tehdyt työtunnit eivät korreloineet työuupumuksen osa-alueiden kanssa, mutta korreloivat *roolin ylikuormituksen* kanssa (Sweeney & Summers: 2002: 232). Roolin ylikuormituksen käsitteellä tarkoitetaan samanlaista tilannetta, joka tuli esille Dezoortin ja Lordin (1997: 46) artikkelissa erilaisista tilintarkastajien kohtaamista paineista ja viittaa siis siihen, että yksilö kokee työtehtävänsä liian haastavaksi omaan osaamiseensa nähden. Toisin sanoen, kiirekauden alussa on mahdollista kokea omat työtehtävät liian haastaviksi.

Tutkimuksen mukaan kiirekauden työmäärä on olennainen asia, joka vaikuttaa tilintarkastajan työuupumukseen (Sweeney & Summers 2002: 232–234). Lisäksi on todettu, että roolin ylikuormituksella on merkittävä yhteys työuupumukseen (Emerson & Smith 2017: 11). Kaksi työuupumuksen osa-aluetta, tunnepitoinen uupumus sekä tunnekyllämyys, nousivat huomattavasti kiirekauden lopulla, mutta yksilötason suoritus ei muuttunut. On yllättävää se, että kiirekauden aikana ei tapahdu nousua heikentyneessä yksilötason suorituksessa, vaikka luulisi, että kiirekauden aikana motivaatio lukuisia tehtäviä kohtaan las-kisi huomattavasti. Tutkimuksen mukaan roolin ylikuormitus sekä roolikonflikti eivät muuttuneet huomattavasti kiirekauden aikana. (Sweeney & Summers 2002: 234–235.)

Sweeney ja Summers (2002: 241–242) eivät tutkineet työuupumuksen jatkumista kiirekauden jälkeen, joten kiirekauden seuraukset jäävät siltä osin epäselviksi tässä tutkimuksessa. Työuupumusta on yritetty estää parantamalla työolosuhteita, kuten muun muassa vähentämällä yksilön työmäärää kiirekauden aikana. Se voi olla kuitenkin hankala tavoite, vaikkakin tavoittelemisen arvoinen.

Herda ja Lavelle (2012: 707) tutkivat tilintarkastajan sitoutumisen astetta tilintarkastusyhteisöönsä ja sen vaikutusta tilintarkastajan työuupumukseen ja henkilöstön vaihtuvuuteen. Sitoutuminen omaan tilintarkastusyhteisöön korreloi negatiivisesti työuupumuksen ja henkilöstön vaihtuvuuden kanssa, ja työuupumus taas korreloi positiivisesti henkilöstön vaihtuvuuden kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että sitoutuminen omaan työpaikkaan laskee työuupumuksen todennäköisyyttä ja henkilöstön vaihtuvuuden todennäköisyyttä, ja työuupumus taas lisää henkilöstön vaihtuvuutta. Lisäksi huomattiin, että koettu oikeudenmukaisuus vaikuttaa työuupumukseen ja henkilöstön vaihtuvuuteen pienentämällä kummankin todennäköisyyttä.

Tilintarkastajan työuupumuksella voi olla vakavia seurauksia koko tilintarkastusyhteisön kannalta. Koska työuupumus korreloi positiivisesti henkilöstön vaihtuvuuden kanssa, koituu tästä monenlaisia ongelmia. Ensinnäkin, oma-aloitteinen tilintarkastajan irtisanoutuminen nostaa tilintarkastusyhteisön kustannuksia, sillä on rekrytoitava uusi tilintarkastaja entisen tilalle ja perehdytys on suoritettava. Tämä on sekä kallista että aikaa vievää. Toiseksi, tilintarkastajan irtisanoutuessa tapahtuu samalla muutoksia tilintarkastustii-
missä. Tämä voi olla asiakkaalle haitaksi, sillä asiakas ei pidä siitä, että tilintarkastustii-
missä tapahtuu jatkuvasti muutoksia. Tämä taas voi johtaa siihen, että asiakas vaihtaa kokonaan tilintarkastusyhteisöä. Vaihtaminen taas aiheuttaa tilintarkastusyhteisölle sekä asiakkaiden menetystä että tuottojen laskua. (Herda & Lavelle 2012: 718.)

Tutkimuksessa ilmeni, että tilintarkastusyhteisön oikeudenmukaisuus johtaa tuen antamiseen tilintarkastajalle. Tuen antaminen taas johtaa korkeampaan tilintarkastajan sitoutumisasteeseen yhteisöä kohtaan. Sitoutuminen taas vähentää tilintarkastajan työuupumusta. (Herda & Lavelle 2012: 717.)

Huomataan, että kaikki saa alkunsa oikeudenmukaisuudesta, joten työuupumuksen välttämiseksi yhteisön on huolehdittava työtehtävien tasapuolisesta jaosta sekä tilintarkastajien oikeudenmukaisesta kohtelusta. Tietyn henkilön suosiminen ja toisen ylikuormittaminen eivät kuvaa tervettä työyhteisöä.

Guthrie ja Jones (2012: 391) tutkivat sukupuolieroja työuupumuksen kokemisen suhteen. Tulokseksi saatiin, että miehet ja naiset kokevat yhtä paljon tunnepitoista uupumusta työssään. Naiset kokevat enemmän suorituskyvyn heikkenemistä ja miehet taas kokevat enemmän tunnekylmyyttä työssään. Tilintarkastuksen kontekstissa saatiin tunnekylmyyden ja suorituskyvyn heikkenemisen osalta samanlaisia tuloksia, mutta miehet kokevat enemmän tunnepitoista uupumusta tilintarkastustyössä verrattuna naisiin.

Yksi selitys sille, että naiset kokevat vähemmän tunnekylmyyttä, saattaa johtua siitä, että naiset ovat usein varmempia kyvyssään asettautua toisen asemaan, eli naiset ovat varmempia omasta empatiakyvystään verrattuna miehiin. Syy sille, että naiset kokevat kuitenkin enemmän suorituskyvyn heikkenemistä saattaa piillä siinä, että naiset luottavat vähemmän kykyihinsä etenkin matematiikan, järjestelmien ja teknologian osalta verrattuna miehiin (Guthrie & Jones 2012: 404).

Lisäksi Guthrie ja Jones (2012: 404–406) huomasivat tutkimuksessaan, että suorituskyvyn heikentyminen vaikuttaa eniten työstä suoriutumiseen verrattuna muihin työuupumuksen osa-alueisiin, eikä tässä ollut eroja miesten ja naisten välillä. Tämä on loogista, sillä suorituskyvyn heikentyessä myös virheitä voi päästä helpommin syntymään. Tunnekylmyys korreloi työssä viihtyvyyden ja henkilöstön vaihtuvuuden kanssa. Tutkijat toteavat, että työuupumuksen tason noustessa sukupuolten väliset erot korostuvat. Tutkimuksessa huomattiin myös, että elämäntavat vaikuttavat eri tavalla miehiin ja naisiin, kun kyse on työuupumuksesta. Naisilla alkoholin käyttö korreloi eniten tunnekylmyyden kanssa, ja miehillä taas alkoholin käyttö korreloi eniten heikentyneen suorituksen kanssa. Lisäksi tuli esille se, että miehet käyttävät enemmän alkoholia verrattuna naisiin.

Huomataan, että vain yksi työuupumuksen osa-alueista vaikuttaa työstä suoriutumiseen. Vaikka tunnepitoinen uupuminen ja tunnekylmyys eivät suoraan vaikuta työn laatuun ja työtehtävien onnistuneeseen suorittamiseen, niin ne voivat kuitenkin aiheuttaa tyytymättömyyttä omaan työhön ja siten lisätä henkilöstön vaihtuvuutta työyhteisössä. Jokaiseen työuupumuksen osa-alueeseen tulisi kiinnittää huomiota työelämässä, jotta välttyttäisiin tarpeettoman lyhyiltä työsuhteilta sekä uupumuksilta, jotka vaikuttavat olennaisesti yksilön henkiseen ja fyysiseen jaksamiseen kaikilla elämän osa-alueilla.

2.3. Kiirekauden vaikutus tilintarkastuksen laatuun

López ja Peters (2012) tutkivat, vaikuttaako kiirekauden työmäärästä johtuvat paineet ja työmäärän kasvu tilintarkastuksen laatuun. Työmäärän kasvu johtuu siitä, että kiirekauden aikana toteutetaan suurin osa tarkastustoimeksiannoista. Aiemmissa tutkimuksissa on ilmaistu, että työmäärästä johtuvat paineet voivat johtaa ei-toivottuihin käyttäytymismalleihin ja lisäksi nämä paineet heikentävät tilintarkastuksen laatua tilintarkastajien keskuudessa. Ei-toivottu käyttäytyminen viittaa toimintatapoihin, jotka heikentävät tilintarkastuksen laatua. Ylityötunneista ilmoittamatta jättäminen on yksi esimerkki ei-toivotusta käyttäytymisestä (Adams, Lightner K. & Lightner S. 1982). Tutkimuksessa saatiin näyttöä positiiviselle yhteydelle poikkeavien tilierien ja kiirekauden työmäärän kasvun välille. Kasvanut työmäärä kiirekauden aikana heikentää tilintarkastuksen laatua ja kasvattaa johdon mahdollisuuksia manipuloida raporttejaan. (López & Peters 2012: 139–140.)

Coram, Ng ja Woodliff (2004) tutkivat aikapaineiden vaikutusta heikentyneeseen tilintarkastuksen laatuun. Heikentyneeseen tilintarkastuksen laatuun tässä tutkimuksessa vaikuttaa kaksi asiaa, asiakkaan epäilyttävän evidenssin hyväksyminen sekä testausnäytteiden supistaminen. Yksi heidän löydöistään oli se, että aikapaineet ovat yhteydessä virheellisyysriskiin. Tutkimuksessa erityisesti huomattiin se, että tilintarkastajat hyväksyvät helpommin epäilyttävää evidenssiä kovan kiireen alla huolimatta siitä koituvasta riskistä. Lisäksi tilintarkastajat testaavat vain osan näytteistä kiireen alla, mutta vain silloin, kun riskin taso on kyseisessä tapauksessa matala. Yleisesti epäilyttävän evidenssin hyväksyminen on yleisempää tilintarkastajien keskuudessa, kuin näytteiden testauksen laiminlyönti.

Cookin ja Kelleyn (1988: 83–85) mukaan tilintarkastajat kokevat monia ongelmia, jotka liittyvät aikapaineisiin. Niihin kuuluu muun muassa tilintarkastuksen laadun heikentyminen, tyytymättömyys työhön, henkilöstön vaihtuvuus sekä heikko aineisto tulevaisuuden suunnittelua varten. Tutkimuksessa ilmeni, että heikentynyt tilintarkastuksen laatu on itse asiassa eräänlainen tilintarkastajien selviytymiskeino aikapaineista. Lisäksi suuri osa tilintarkastajista oli tutkimuksessa sitä mieltä, että aikapaineet ovat merkittävä ongelma tilintarkastustyössä. Suurin ongelma, joka siinä on, on nimenomaan työn laadun heikentyminen.

Tilintarkastajat kokevat ristiriitaa siinä, että heiltä odotetaan jatkuvasti korkeaa laatua työssä ja samanaikaisesti on pysyttävä aikarajan puitteissa. Toisin sanoen, heiltä odotetaan laadukasta työtä kiireen keskellä. Kohtuulliseksi koettu aikaraja mahdollisesti joh-

taisi tehokkaampaan ja laadukkaampaan tilintarkastustyöhön sekä lisäisi työssä viihtyvyyttä. Valitettavasti näyttää kuitenkin siltä, että tilintarkastustyön paineet eivät ole vähentyneet, vaan pikemminkin lisääntyneet entisestään. (Cook & Kelley 1988: 85.)

Kelley ja Margheim (1990) tutkivat aikapaineen alla syntyvää tilintarkastajan ei-toivottua käyttäytymistä sekä myös niitä toimintatapoja, jotka johtavat heikentyneeseen tilintarkastuksen laatuun. Tulokseksi Kelleyn ja Margheimin (1990) tutkimuksessa saatiin se, että heikentyneeseen tilintarkastuksen laatuun vaikuttaa eniten se, että tilintarkastajat tekevät vähemmän töitä kuin heidän pitäisi. Tämä vaikuttaa jopa enemmän heikentyneeseen laatuun kuin ennenaikainen irtisanoutuminen tilintarkastustehtävästä. Tutkijat totesivat, että yksi syy, miksei ole tutkittu tarpeeksi niitä toimintatapoja, jotka johtavat heikentyneeseen tilintarkastuksen laatuun, johtuu siitä, että tilintarkastajat eivät halua keskustella asiasta, tai uskovat, että sellaisia toimintatapoja ei ole olemassakaan.

Yli puolet perustason tilintarkastajista raportoi tekevänsä näitä toimenpiteitä, jotka heikentävät tilintarkastuksen laadun tasoa. Nämä toimenpiteet ovat muun muassa ennenaikainen irtisanoutuminen toimeksiannosta, työmäärän laskeminen riittämättömälle tasolle, tilintarkastusperiaatteiden laiminlyönti, pinnallisen arvion tekeminen asiakkaan dokumenteista sekä asiakkaan heikkojen selitysten hyväksyminen. (Kelley & Margheim 1990: 39.)

Kelley ja Margheim (1990: 38–39) ehdottavat partnereille ja managereille, että he pitäisivät mielessä sen, että todella tiukan aikarajan puitteissa voi tapahtua ylityötunneista ilmoittamatta jättämistä ja työpaperit saattavat jopa sisältää virheellistä tai puutteellista tietoa. Liian strukturoidussa työympäristössä on tilintarkastajan mahdotonta kehittyä ammatillisesti. Tutkijat ehdottavatkin erilaisia tapoja tilintarkastusyhteisöille, millä ne voisivat vähentää näitä yhteisössä tapahtuvia asioita, jotka heikentävät työn laatua. Ensimmäinen tapa on anonyymisti tutkia perustason tilintarkastajia, jotta voitaisiin kartoittaa, mitä ei-toivottuja käyttäytymismallin tyyppejä he käyttävät. Toinen tapa on menettelytapojen standardisointi, jossa määritellään, miten yhteisö hoitaa sellaiset tilanteet, joissa tilintarkastaja jättää ilmoittamatta ylityötunneistaan tai suorittaa heikentyneen tilintarkastuksen laadun toimenpiteitä.

Kolmas tapa on jättää korostamatta ”aikarajoissa pysymistä” suorituksen mittarina tilintarkastajan ensimmäisen työvuoden aikana. Neljäs tapa on ottaa käyttöön tilintarkastuksen arvosteluprosessi, jossa kokeneemmat tilintarkastajat suorittavat satunnaisesti uudeleen tietyn tilintarkastustehtävän, jonka perustason tilintarkastajat ovat jo tehneet. Viides

tapa on ottaa työhön mukaan partneri, joka tekee arvion, onko aikarajoitus kohtuullinen, ottaen huomioon asiakastapauksen monimutkaisuuden ja asiakkaan koon. (Kelley & Margheim 1990: 38–39.)

Emerson ja Smith (2017) tutkivat stressin aiheuttajien, stressin, työuupumuksen ja toisaalta sinnikkyuden vaikutusta heikentyneeseen tilintarkastuksen laatuun. He huomasiivat, että sinnikkyys nostaa tilintarkastuksen laadun tasoa sekä suoraan että välillisesti. Lisäksi tulokseksi saatiin, että mitä korkeampi on sinnikkyuden taso, sitä alhaisempi on työuupumuksen sekä stressin taso. Tutkijat toteavat, että heikentynyt tilintarkastuksen laatu on edelleen vakava ongelma tilintarkastusalalla. (Emerson & Smith 2017: 1.)

Kyseisessä tutkimuksessa todetaan, että mitä sinnikkäämpi yksilö on, eli kun yksilöllä on kyky jatkaa työtään stressaavissa olosuhteissa, sitä vähemmän yksilö käyttää ei-toivottuja käyttäytymismalleja. Hyvin sinnikkäät yksilöt ovat niitä, joilla on taitoa ja kykyä päästä jaloilleen sekä kykyä pysyä tuotteliaana vastoinikäymisistä huolimatta. Mitä sinnikkäämpi yksilö on, sitä paremmat kyvyt sillä on selviytyä ympäristöllisistä stressin aiheuttajista ja stressistä. Sinnikkyys on opittu luonteenpiirre, ja se on myös mahdollista omaksua työpaikalla. (Emerson & Smith 2017: 1–10.)

Heikentynyt tilintarkastuksen laatu on negatiivisesti ja välillisesti korreloitunut stressin suhteen. Toisin sanoen, mitä heikentyneempi on tilintarkastuksen laatu, niin sitä vähemmän yksilö kokee stressiä (Emerson & Smith 2017: 1). Kuten aikaisemmin todettiin, heikentynyt tilintarkastuksen laatu on itse asiassa yksilön selviytymismekanismi stressistä (Cook & Kelley 1988: 83–85). Tutkittaessa heikentynyttä tilintarkastuksen laatua tulevat usein esille paineet, ja erityisesti aikapaineet. Ei-toivotut tilintarkastajan käyttäytymismallit eivät ole harvinaisia ja osakkeenomistajien tulisi olla tietoisia niistä. Sinnikkyys on taas positiivinen selviytymismekanismi, joka toimii stressin aiheuttajia sekä stressiä vastaan tilintarkastajan työympäristössä. Tunnistamalla stressin lähteet ja sen seuraukset sekä hyödyntämällä mahdollisuuksia stressistä selviytymiseen, pystyttäisiin tilintarkastusammattissa vähentämään tai jopa kokonaan poistamaan ei-toivotut käyttäytymismallit. (Emerson & Smith 2017: 2–12.)

3. TILINTARKASTAJAN VAIHTAMINEN

Tilintarkastajan vaihtaminen tapahtuu todennäköisemmin silloin, kun asiakasyritys kasvaa. Tilintarkastajan vaihtaminen on aikaisemmin empiriassa määritetty eri muuttujien funktioksi. Tämän funktion muuttujat edustavat yrityskohtaisia ominaisuuksia ja muita tekijöitä, joilla on vaikutusta tarjontaan ja kysyntään tilintarkastusmarkkinoilla. Nämä selittävät muuttujat aikaisemmissa tutkimuksissa ovat olleet muun muassa yrityksen koko, kasvu, kannattavuus, taloudellinen ahdinko, ulkoiset rahoitustarpeet sekä tilintarkastusriski. (Feng 2013: 273.)

Krishnan (1994) tutki tilintarkastajan mielipiteen muovautumisen prosessia ja peilasi sitä tilintarkastajaa vaihtaviin ja ei-vaihtaviin asiakkaisiin. Hän tutki sitä mahdollisuutta, etteivät vaihtamiset aiheudu pätevän annetun lausunnon johdosta vaan tilintarkastajan konservatiivisen arvioinnin käyttämisestä tiettyihin toimeksiantoihin. Tässä tutkimuksessa konservatiivisuus tarkoittaa tilintarkastajan reaktiota negatiiviselle informaatiolle, joka on saatu tilintarkastusprosessin aikana, ja joka tekee jatkuvasta yhteistyöstä asiakkaan kanssa ei-taloudellista sekä ei-haluttua.

Tutkimuksessa tutkittiin kahdenlaisen tilintarkastustyylin soveltamista kahdelle erilaiselle asiakasryhmälle. Oletettiin, että vaihtajat saavat tilintarkastajalta konservatiivisempaa kohtelua tilintarkastuslausunnossa verrattuna niihin asiakkaisiin, jotka eivät aio vaihtaa tilintarkastajaa. Kyseinen oletus sai tukea tutkimuksen myötä. Tilintarkastajan vaihtamisen saa siis aikaan konservatiivinen tilintarkastustyyli. Vaihtamisen aste on korkeampi silloin, kun tilintarkastuslausunnot on annettu konservatiivisten standardien noudattamistyylin myötä. Lisäksi todettiin, että asiakkaat saattavat hakea parempia lausuntoja vaihtaessaan tilintarkastajaa. Toisaalta asiakas ei voi tarkkaan ennustaa uuden tilintarkastajan asennetta toimeksiantoa kohtaan. (Krishnan 2004: 200–214.)

Tässä luvussa käydään läpi yleisiä syitä tilintarkastajan vaihtamiselle. Sen jälkeen syvennytään käsittelemään asiakassuhteen keston ja tilintarkastuspalkkion merkitystä tilintarkastajan vaihtamisessa, sillä niille on saatu vahvaa empiiristä näyttöä aikaisemmissa tutkimuksissa.

3.1. Vaihtamisen eri syitä

Seuraavaksi esitellään tilintarkastajan vaihtamisen taustoja ja erilaisia syitä, jotka vaihtamiseen ovat vaikuttaneet. Aluksi perehdytään tarkastelemaan tilintarkastuspalkkioiden ja mielipideshoppailun merkitystä tilintarkastajan vaihtamiseen, jonka jälkeen käsitellään toiminnan jatkuvuutta koskevan lausunnon merkitystä. Sen jälkeen tutustutaan vielä Sarbanes-Oxley –laista (2002) ja Enron-skandaalista johtuviin muutoksiin tilintarkastajan vaihtamisen yleisyydessä ja suunnassa.

Suurin osa aikaisemmista tutkimuksista todentaa sen, että tilintarkastusyhteisöt ovat laskeneet palkkioitaan tarkoituksenaan houkutella uusia asiakkaita, ja tämä näyttää olevan ensisijainen syy sille, miksi asiakas päättää vaihtaa tilintarkastajaa, eli pienemmän palkkion toivossa. Tilintarkastuspalkkion pienentäminen näyttää olevan vain hetkellinen hyöty asiakkaalle tilintarkastajan vaihtamisesta, sillä tilintarkastusyhteisöt pyrkivät asteittain nostamaan tilintarkastuspalkkioitaan ajan kuluessa. Lisäksi asiakkaat näyttävät harrastavan mielipideshoppailua etsimällä uusia tilintarkastusyhteisöjä, jotka myötälisivät heidän tilinpäätöstään. Tämä väite on kuitenkin epätäydellinen, ellei harkita tarkkaan mielipideshoppailun tehokkuutta. Asiakkaat ovat oikeastaan taidottomia toimivaan mielipideshoppailuun, sillä sekä vanha että uusi tilintarkastaja ovat taipuvaisia pidättäytymään mielipiteissään ja lausunnoissaan, joita antavat. Kustannukset, jotka syntyvät tilintarkastajan vaihtamisesta, ylittävät usein vaihtamisen hyödyt. Kustannukset sisältävät heikentyneen tilintarkastuksen laadun sekä sijoittajille tarpeellisen informaation vähentymisen. (Houston ym. 2009: 109.)

Carey, Geiger sekä O’Connell (2008) tutkivat tilintarkastajalle aiheutuvia kustannuksia tilintarkastuskertomuksen mukauttamisesta toiminnan jatkuvuuden (*going concern*) osalta. Tutkimuksen aineisto koostui australialaisista yrityksistä vuosina 1994–1997. Tutkimuksesta ilmeni, että ensimmäisen kerran mukautettu tilintarkastuskertomus toiminnan jatkuvuuden osalta vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan vaihtamiseen. Asiakas siis päättää vaihtaa tilintarkastusyhteisöä, kun saa lausunnon toiminnan jatkuvuuden osalta. Mukautettu lausunto on tutkimuksen mukaan siis merkittävästi vaikuttanut tilintarkastajien asiakassuhteisiin.

Sarbanes-Oxley –laki (2002) on yhdysvaltalainen laki, joka on vaikuttanut myös muihin kehittyneisiin maihin. Laki käsittelee asioita, jotka liittyvät muun muassa laskentatoimen

ja tilintarkastuksen standardien asettamiseen, yritysten johtamiseen, julkisten osakeyhtiöiden sisäiseen valvontaan ja niiden tilintarkastukseen sekä tilintarkastajan riippumattomuuteen. (Garner, D. McKee & Y. McKee 2007: 54–55.)

Sarbanes-Oxley –lain asettamisen jälkeen on havaittu ennätyksellisen jyrkkä nousu tilintarkastajan vaihtamisen yleisyydessä (Brandon, Carver, Hollingsworth & Stanley 2012: 36). Ainutlaatuista tässä on se, että merkittävä määrä julkisia osakeyhtiöitä on alkanut siirtyä enemmän pienempien tilintarkastusyhteisöjen asiakkaiksi (Grothe & Weirich 2007: 16).

Sarbanes-Oxley –laki (2002) on nostanut tilintarkastajan työmäärää ja tilintarkastuspalkkiota asiakasta kohden. Tämä on motivoinut Big4 –yhteisöjä luopumaan asiakkaista, jotka ovat kannattamattomia tai ovat altistuneet tarpeettomille riskeille. Lain myötä yritykset ikään kuin sivuuttavat isoja tilintarkastusyhteisöjä päämääränään maksaa pienempiä tilintarkastuspalkkioita. Monet pienempiin tilintarkastusyhteisöihin siirtyneet yritykset ovat kertoneet, että pienempi tilintarkastusyhteisö tarjoaa lisäetua räätälöidyillä palveluilla. Kyseinen tasapainottomuus tilintarkastusmarkkinoilla on herättänyt huomiota viranomaisten keskuudessa. (Brandon ym. 2012: 36.)

Big4 –yhteisöt ovat jättäneet pois suuren osan toimeksiannoistaan viime vuosien aikana tavoitteenaan päästä eroon riskisistä asiakkaista. Kun tilintarkastajat ottavat vastaan uusia asiakkaita, jotka ovat erottaneet edellisen tilintarkastajansa, ovat he skeptisiä näiden uusien asiakkaiden suhteen ja veloittavat siksi selvästi korkeampia palkkioita uusilta asiakailtaan. Halu laskea tilintarkastuspalkkiota taas ajaa asiakasta valitsemaan pienemmän tilintarkastusyhteisön uudeksi tilintarkastajakseen. (Brandon ym. 2012: 39.)

Kyseinen tilintarkastusmarkkinoiden uudelleenjärjestely näyttäisi vierittävän riskiä Big4 –yhteisöiltä ei-Big4 –yhteisöille. Pienemmät uudet tilintarkastajat ottavat nykyisin isompia ja taloudellisesti riskisempiä asiakkaita, joilla on heikko hallinto. Tärkeä etu kyseisessä ilmiössä ei-Big4 –yhteisöille on se, että julkisten osakeyhtiöasiakkaiden määrä on kasvanut viime vuosina. Toisaalta tilintarkastusyhteisön on varmistettava se, että tilintarkastustyön luonne, ajoitus ja laajuus ovat sopivia kohtaamaan nämä nousseet riskit, jotka liittyvät näihin uusiin riskisiin asiakkaisiin. Tilintarkastajien on veloitettava riittävät tilintarkastuspalkkiot, jotta ne riittäisivät kattamaan tarpeelliset tilintarkastustyön kustannukset ja myös kaiken jäljelle jäävän riskin. Yritysten, jotka vaihtavat isosta tilintarkastajasta pienempään, on arvioitava Big4 –yhteisön edut suhteessa kustannuksiin. Tilintarkastajan

vaihtamiset voivat nimittäin johtaa jopa vähemmän tehokkaisiin tilintarkastustoimeksi-
antoihin. (Brandon ym. 2012: 39.)

Landsman, Nelson sekä Rountree (2009) tutkivat tilintarkastajan vaihtamisia ennen ja
jälkeen Enron-skandaalin. Tutkimuksesta ilmeni, että Enronin konkurssista johtuvat ky-
syntä- ja tarjontashokit saivat aikaan korkeammat kustannukset liittyen asiakasriskiin.
Huomattiin, että Enron-skandaalin jälkeen samansuuntaiset vaihdot tai suurempaan yhti-
teistöön vaihtavat yritykset sisälsivät samankaltaista asiakasriskiä kuin ne yritykset, jotka
pysyivät BigN -tilintarkastajalla. Ennen Enron-skandaalia samansuuntaiset vaihdot tai
suurempaan yhteisöön vaihtavat yritykset sisälsivät enemmän tilintarkastusriskiä tai ta-
loudellista riskiä. BigN -tilintarkastajien herkkyys asiakasriskille on noussut Enron-skan-
daalin myötä. Tutkijat mainitsevat, että Sarbanes-Oxley –laki (2002) sai aikaan kysyn-
täshokin BigN -tilintarkastuksille, sillä pykälä 404 vaatii johtoa ja tilintarkastajaa rapor-
toimaan sisäisen valvonnan riittävydestä tilinpäätöksen osalta. He toteavat, että tilintar-
kastusriski on suurempi silloin, kun asiakasyrityksellä on tehottomat sisäisen valvonnan
järjestelmät, sillä se nostaa todennäköisyyttä siitä, että hyväksytään harhaanjohtava tilin-
päätös.

Keskeisiä syitä tilintarkastajan vaihtamiselle ovat siis tilintarkastuspalkkioiden suuruus
ja mielipideshoppailu, tilintarkastuskertomuksen mukauttaminen toiminnan jatkuvuuden
osalta, Sarbanes-Oxley –laki (2002) ja siitä johtuva Big4 –yhteisöjen haluttomuus ottaa
vastaan riskisiä asiakkaita ja toisaalta Big4 –yhteisöjen palveluiden kysynnän nousu En-
ron-skandaalin jälkeen. Seuraavaksi käsitellään syvällisemmin asiakassuhteen ja tilintar-
kastuspalkkion vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen.

3.2. Asiakassuhteen keston ja tilintarkastuspalkkion vaikutus tilintarkastajan vaihtami- seen

Vanstraelen (2000: 419–437) tutki, miten pitkä asiakassuhde vaikuttaa tilintarkastuksen
laatuun. Tässä tutkimuksessa tilintarkastuksen laatu on määritelty ulkopuolisten tilinpää-
tösten käyttäjien mielipiteeksi tarkasteltavasta tilinpäätöksestä. Lisäksi tutkittiin, onko
uusimiskelpoisilla pitkän aikavälin toimeksiannoilla vaikutusta tilintarkastajan raportoin-
tikäyttäytymiseen sekä tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tulokseksi saatiin, että pit-
kät asiakassuhteet nostavat huomattavasti heikkolaatuisen lausunnon antamisen todennä-
köisyyttä tai huomattavasti vähentävät tilintarkastajan halukkuutta täyttää vaatimukset ti-

tilintarkastuslausuntojen suhteen. Lisäksi on huomattu merkittävä ero tilintarkastajan raportointikäyttäytymisessä toimeksiannon kahtena ensimmäisenä vuonna ja viimeisenä toimeksiannon vuonna. Tilintarkastajat ovat halukkaita antamaan ”puhtaan” lausunnon kahtena ensimmäisenä vuonna. Mikäli taas tilintarkastaja tietää, ettei toimeksiantoa enää uusita, olisi hän halukkaampi antamaan heikkolaatuisemman lausunnon, mikäli se olisi sallittua. Näyttää siltä, että tilintarkastaja on kriittisempi asiakkaan suhteen, kun tietää, ettei asiakassuhde tule jatkumaan. Tutkimustulos on myös yllättävä, sillä tilintarkastustyylin odotetaan olevan samantyylinen kaikissa asiakkaan toimeksiannoissa.

Pitkäkestoinen asiakassuhde voi heikentää tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastajan riippumattomuutta. Pitkä asiakassuhde on tilintarkastajalle sijoitus, jota hän pyrkii suojelemaan, sillä asiakkaan yksityiskohtainen tuntemus on kasvanut monien yhteistyövuosien varaan. Tilintarkastajan halukkuus säilyttää riippumattomuutensa taas vähenee vuosien myötä. (Vanstraelen 2000: 422–423.) On hälyttävää huomata, että riippumattomuus kyseenalaistuu varsin pitkissä asiakassuhteissa.

Hudaib, Naser, Nazri ja Wahid (2006) tutkivat tilintarkastajan asiakassuhdetta, etenkin suhteen pituutta ja tilintarkastajan vaihtamista. Lisäksi he tutkivat yleisellä tasolla, mitkä asiat vaikuttavat tilintarkastajan vaihtamiseen. Tutkimus koski malesialaisia yrityksiä vuosilta 1990–2000. Huomattiin, että asiakasyrityksen koko vaikuttaa tilintarkastajan vaihtamiseen. Kooltaan suurempien yritysten havaittiin vaihtavan epätodennäköisemmin tilintarkastajaansa verrattuna pienempiin asiakasyrityksiin. Tilintarkastusyhteisön tyyppi vaikuttaa myös tilintarkastajan vaihtamiseen. Lisäksi tilintarkastajat pelkäävät asiakkaansa menettämistä, vaikka riippumattomuus ja objektiivisuus heikentyvätkin pitkän asiakassuhteen myötä.

Tilintarkastajan vaihtaminen riippuu tulosten mukaan asiakasyrityksen koosta, sen taloudellisen riskin tasosta sekä tilintarkastusyhteisön tyypistä. Tulosten mukaan isot tilintarkastusyhteisöt turvaavat paremmin pidempiä asiakassuhteita. Lisäksi huomattiin, että rahoitusvaikeuksissa olevat asiakkaat vaihtavat todennäköisemmin tilintarkastajaa. Pienemmät tilintarkastusyhteisöt ovat taas haluttomampia näyttämään erimielisyyttään asiakkaalle, sillä ne pelkäävät menettävänsä asiakkaan. Tämä taas vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen negatiivisesti. (Hudaib ym. 2006: 733.)

Ettredge, Li ja Scholz (2007) tutkivat tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastajan vaihtamisen suhdetta. He saivat selville, että syinä asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen ovat muun muassa korkeammat suhteelliset tilintarkastuspalkkiot,

asiakasyrityksen pieni koko, going concern-lausunto sekä raportoidut sisäisen valvonnan ongelmat.

Tutkimuksessa selvitettiin myös tilintarkastusyhteisön koon vaikutusta asiakkaan päätökseen erottaa tilintarkastaja. Kävi ilmi, että Big4 –yhteisön pienemmät asiakkaat, jotka maksavat korkeampia palkkioita, ovat taipuvaisia vaihtamaan ei-Big4 –yhteisöön. Huomattiin myös, että asiakasyritykset, jotka valitsevat uudeksi tilintarkastajaksi ei-Big4 –yhteisön, maksavat suhteellisesti matalampia tilintarkastuspalkkioita verrattuna niihin, jotka eivät vaihda tilintarkastajaa. Itse asiassa Sarbanes-Oxley –lain (2002) asettamisen jälkeen monet asiakasyritykset vaihtoivat tilintarkastajaa pyrkimyksenään alentaa maksettavia tilintarkastuspalkkioita. (Ettredge ym. 2007: 371.)

Farag ja Elias (2011) tutkivat lojaaliutta tilintarkastajien asiakassuhteissa. He löysivät yhteyden erityisesti tilintarkastuspalkkioiden ja asiakkaan lojaaliuden välillä. Asiakkaat, jotka maksavat pienempiä tilintarkastuspalkkioita suhteessa muihin saman alan yrityksiin, ovat uskollisempia tilintarkastajalleen, eli sitoutuvat tilintarkastajaan pidemmäksi aikaa.

Sarbanes-Oxley –laki (2002) sekä monet laskentatoimen ja tilintarkastuksen skandaalit ovat merkittävästi muuttaneet tilintarkastusyhteisöjen ja niiden asiakkaiden välisiä suhteita. Sarbanes-Oxley –laki vaatii tilintarkastajan vaihtamista viiden vuoden välein. Siitä huolimatta monet tilintarkastajat jatkoivat asiakkaidensa palvelua pitkälle 2000-luvun puolelle. Monet asiakkaat jatkoivat lojaaliuttaan tilintarkastajalleen vielä monien vuosien ajan lain voimaantulon jälkeen. (Farag & Elias 2011: 79.)

Tutkimuksesta ilmeni, että tilintarkastuspalkkioilla on merkittävä vaikutus asiakkaan lojaaliuden asteeseen. Tilintarkastuspalkkioiden nostaminen vaikuttaa negatiivisesti lojaalisuuteen niiden asiakkaiden osalta, jotka jo entuudestaan maksavat korkeampia tilintarkastuspalkkioita suhteessa muihin saman alan yrityksiin. Toisaalta tilintarkastuspalkkioiden nostaminen ei vaikuta niiden asiakkaiden lojaalisuuteen, jotka maksavat entuudestaan pienempiä tilintarkastuspalkkioita suhteessa muihin saman alan yrityksiin. (Farag & Elias 2011: 79.)

Tutkijat toivat tutkimuksessaan esille erityisesti asiakkaan näkökulman. Asiakas voi vaihtaa tilintarkastajaa helposti, mikäli syntyy erimielisyyksiä tilintarkastajan kanssa tai ollaan tyytymättömiä tilintarkastajan palveluun. He toteavat, että kaikista lojaaleimpia asiakkaita ovat ne asiakkaat, jotka kohtaavat vain pieniä muutoksia tilintarkastuspalkkioissa.

Tutkimuksesta myös ilmeni, että lojaalit asiakkaat saavat vähemmän lausuntoja, jotka koskevat toiminnan jatkuvuutta (*going concern*). Lisäksi heidän tilintarkastusyhteisönään toimii tavallisesti jokin Big4 –yhteisö. (Frag & Elias 2011: 91.)

Tilintarkastajan asiakkaalle on kustannustehokkaampaa olla vaihtamatta tilintarkastajaa. Tilintarkastajien on oltava tarkkoja asettaessaan tilintarkastuspalkkioitaan toimikaudesta toiseen. Todennäköisyys asiakkaan menettämiselle on suuri, mikäli tilintarkastuspalkkiota päätetään nostaa, etenkin, jos asiakas jo entuudestaan maksaa korkeampaa palkkiota verrattuna muihin alan yrityksiin. Mitä pidempään yritys pitää tietyn tilintarkastajan palveluksessaan, sitä pienempiä määriä yritys maksaa tilintarkastuspalkkioita verrattuna tilanteeseen, kun vaihdetaan toiseen tilintarkastajaan. Tulosten olisi hyvä kiinnostaa tilintarkastajia, sillä vaikka asiakkaalle on kustannustehokkaampaa pitää sama tilintarkastaja palveluksessaan, voi tämä tarkoittaa tilintarkastajille *tuottojen laskua*. Toisaalta tilintarkastajien etuna on tällöin se, että heidän asiakkaansa ovat helpommin ennakoitavissa. (Frag & Elias 2011: 79–91.)

4. KIIREKAUDEN JA TILINTARKASTAJAN VAIHTAMISEN SUHDE

4.1. Kiirekauden vaikutus tilintarkastajan vaihtamiseen

López ja Peters (2011) tutkivat kiirekauden mahdollisia vaikutuksia tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyteen. He ottivat huomioon vuoden lopussa tilikautensa päättävien yritysten määrän tilintarkastajan asiakasportfoliossa. Kiirekausi asettaa korkeat vaatimukset tilintarkastuksen resursseille. Tutkijat kehittivät tilintarkastajan työmäärän kasvulle kiirekauden aikaan mittarin, joka on määritelty siten, että se on joulukuun lopussa tilikautensa päättävien yritysten maksamat tilintarkastuspalkkiot suhteessa koko vuoden tilintarkastuspalkkioihin. Siten suhdeluku on kiirekauden ulkopuolella huomattavasti pienempi.

Joulukuun lopussa tilikautensa päättävät tilintarkastajan asiakkaat sekä työmäärän kasvu tänä ajankohtana luovat erilaisia haasteita tilintarkastusresurssien allokoinnille. Työmäärän paineiden vaikutuksista ja merkityksestä huolimatta kiirekausi on edelleen suhteellisen tutkimatonta aluetta empiirisen tilintarkastuksen kirjallisuudessa. Tutkijat toteavat, että on tarvetta muodolliselle empiiriselle tutkimukselle, joka tutkisi sitä, että vaikuttavatko olennaiset tilintarkastuksen ongelmat tasapuolisesti kiirekauden yrityksiin ja muihin yrityksiin. (López & Peters 2011: 359–360.)

López ja Peters (2011: 360–361) olettivat, että kiirekauden pitäisi olla yhteydessä pienempään tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyteen johtuen korkeammista vaihtamisen transaktiokustannuksista joulukuussa tilikauden päättävien yritysten ja niiden tilintarkastajien keskuudessa. Muulloin kuin kiirekauden aikana on vähemmän potentiaalisia asiakkaita, mutta toisaalta on enemmän vapaita resursseja, ja tämä luokin kovaa kilpailua tilintarkastusyhteisöjen välille ja johtaa siten matalampiin transaktiokustannuksiin. Muille kuin kiirekauden yrityksille tämä vähentää tilintarkastajan vaihtamisen kustannuksia tai niitä kustannuksia, jotka liittyvät uuden tilintarkastajan valitsemiseen. Tämän vastakohta taas soveltuu kiirekauden yrityksiin ja tilintarkastajan vaihtamisen kustannuksiin, eli kiirekauden yritysten tilintarkastajan vaihtaminen on kalliimpaa. Täten tutkijat muodostivat ensimmäisen hypoteesinsa: tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyys on pienempi kiirekauden yrityksillä kuin muilla yrityksillä.

Samoin kuin López ja Peters (2011), muodostetaan tutkielman ensimmäinen hypoteesi liittyen kiirekauteen ja sen negatiiviseen vaikutukseen tilintarkastajan vaihtamiseen. Poiketen Lópezin ja Petersin (2011) tutkimusasetelmasta, tässä tutkielmassa kiinnitetään huomiota asiakkaan toimesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen eli tilintarkastajan erottamiseen, ja sitä verrataan tilintarkastajan irtisanoutumiseen. Väitetään siis, että kiirekauden asiakkaalle on kalliimpaa vaihtaa tilintarkastajaa kuin muille, joten oletetaan, että kiirekausi vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan erottamiseen.

H₀: Tilikauden päättymisaika ei vaikuta tilintarkastajan erottamiseen.

H₁: Kiirekauden yritykset erottavat epätodennäköisemmin tilintarkastajansa verrattuna muihin yrityksiin.

Käyttäytymistieteellinen tilintarkastuksen kirjallisuus väittää, että työmäärän kasvulla voi olla haitallisia vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan käyttäytymiseen. Aiemmat tutkimukset antavat myös näyttöä siitä, että aikapaineet voivat vaikuttaa tilintarkastajan asiakassuhteeseen luoden kannustimia tilintarkastajan vaihtamiselle. (López & Peters 2011: 361.) Kuten aikaisemmin todettiin, aikapaineet voivat johtaa tilintarkastajan ei-toivottuihin käyttäytymismalleihin tai siihen, että tilintarkastajat suorittavat heikkolaatuista tilintarkastustyötä. Tilintarkastuksen laatua heikentäviin toimintatapoihin kuuluu ennen aikaisia irtisanoutumisia työtehtävistä, pinnallisten arvioiden tekemistä sekä asiakkaan heikon selityksen hyväksymistä. (Alderman & Deitrick 1982; Kelley & Margheim 1990.)

Lisäksi Sweeney ja Summers (2002) toteavat, että nousseet työmäärän paineet kiirekauden aikana nostavat työuupumuksen riskiä ja johtavat tilintarkastajan tunnekylmyyteen toimeksiantoansa kohtaan. Tilintarkastajat ja heidän asiakkaansa tunnistavat näitä mahdollisesti haitallisia työmäärän kasvun aiheuttamia vaikutuksia asiakassuhteeseen sekä tilintarkastuksen laatuun. Siksi tutkielmassa oletetaan, että työmäärän kasvulla ja tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyydellä on positiivinen suhde. Tämä on taas tutkijoiden toisena hypoteesina: tilintarkastajan työmäärän kasvulla on positiivinen vaikutus tilintarkastajan vaihtamiseen. Tutkijoiden hypoteesit siis olettavat, että tilintarkastajan vaihtamiseen vaikuttaa sekä kiirekausi että työmäärän kasvusta johtuvat tilintarkastajan kokemat vaikutukset. (López & Peters 2011: 361–362.)

Tämän tutkielman toinen hypoteesi on jälleen samankaltainen kuin Lópezin ja Petersin (2011) toinen hypoteesi, mutta tarkastelee *asiakkaan toimesta* tapahtuvaa tilintarkastajan

vaihtamista, ja erityisesti sitä, vaikuttaako työmäärän kasvu siihen, että asiakas päättää erottaa tilintarkastajansa. Aiheen kirjallisuudessa on todettu, että aikapaineet ja muut työmäärän kasvun negatiiviset vaikutukset voivat vaikuttaa negatiivisesti asiakassuhteeseen, ja saada siten asiakkaan vaihtamaan tilintarkastajansa.

H₀: Tilintarkastajan työmäärän kasvu ei vaikuta tilintarkastajan erottamiseen.

H₂: Tilintarkastajan työmäärä vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan erottamiseen.

Kyseiset hypoteesit ovat erilaisia ja tavallaan ristiriidassa. Työmäärän kasvua tapahtuu kiirekauden aikana, jolloin toisen hypoteesin mukaan tilintarkastajan vaihtaminen asiakkaan toimesta olisi todennäköisempää, ja ensimmäisen mukaan kiirekauden yritykselle on nimenomaan epätodennäköisempää erottaa tilintarkastaja. On mielenkiintoista selvittää, löytyykö merkittäviä eroja asiakkaan aloitteesta ja toisaalta tilintarkastajan aloitteesta tapahtuviin tilintarkastajan vaihtamisiin. Toisaalta voi olla niin, että ei saada hypoteeseille vahvistusta lainkaan. Nollahypoteesi saattaa olla voimassa kummankin hypoteesin osalta, jos ei esiinny merkittäviä eroja asiakkaan aloitteesta ja tilintarkastajan irtisanoutumisesta tapahtuvissa tilintarkastajan vaihtamistilanteissa liittyen kiirekauteen ja työmäärään. Tutkimusasetelma on jokseenkin erilainen Lópezin ja Petersin (2011) tutkimukseen verrattuna, mutta toisaalta se voi mahdollisesti tuoda jotain uutta kiirekauden ja tilintarkastajan vaihtamisen suhteen tarkasteluun.

Lópezin ja Petersin (2011: 362–363) tutkimuksen aineistona olivat julkisesti noteeratut osakeyhtiöt Yhdysvalloissa vuosina 2004–2007. Alkuotos sisälsi 70 730 yrityshavaintoa, mutta siitä jätettiin pois ne yritykset, joiden tilintarkastajina ovat pienemmät tilintarkastusyhteisöt sekä yritykset, joilla oli puutteellisia tietoja käytetyissä tietokannoissa. Tutkijat valitsivat tarkasteltavakseen isot tilintarkastusyhteisöt, koska niillä on dominoiva rooli tilintarkastusmarkkinoilla ja niiden asiakasportfoliot ovat merkittävästi suurempia ja samankaltaisempia keskenään. Lopullinen otos sisälsi 10 238 yrityshavaintoa. Ernst & Young -tilintarkastusyhteisöllä oli suurin osuus tilintarkastusyhteisöistä ja KPMG:llä pienin.

Tutkimus tehtiin logistista regressiomallia hyödyntäen ja siinä tutkittiin tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyttä kiirekauden, työmäärän kasvun ja muiden tekijöiden aiheuttamina. Eniten oltiin kiinnostuneita kahdesta itsenäisestä muuttujasta, kiirekauden muuttujasta sekä työmäärän muuttujasta. Kiirekauden muuttuja kuvastaa tässä tilintarkastusmarkkinoiden kilpailua ja tilintarkastajan vaihtamisen kustannuksia joulukuussa tili-

kautensa päättävien yritysten keskuudessa. Työmäärän kasvun muuttuja taas kuvaa paikallisia tilintarkastustoimistoja kiirekauden aikana. Siinä korkeampi saatu arvo ilmaisee suurempaa asiakasmäärää tilintarkastajan asiakasportfoliossa, joka mitataan tilintarkastuspalkkioiden perusteella. (López & Peters 2011: 363.)

Kyseisen tutkimuksen regressiomalli sisältää kontrollimuuttujia tilintarkastusriskille, taloudelliselle riskille, asiakkaiden ja tilintarkastajien yhteensopimattomuudelle ja muille yleisille tekijöille, joiden tiedetään vaikuttavan tilintarkastusmarkkinoihin. Tilintarkastusriskin muuttujia ovat muun muassa todennäköisyys, että yrityksen tilinpäätös on virheellinen, harkinnanvaraiset erät, muutos yrityksen tuloissa ja sisäisen valvonnan raportoitud ongelmat. Lisäksi tilintarkastusriskissä on huomioitu yritysfuusiot ja yritysostot kyseisenä tai edellisenä vuonna sekä varaston ja saatavien arvo jaettuna taseen loppusummalla. (López & Peters 2011: 363–364.)

Taloudellinen riski sisältää muuttujan, joka kuvastaa nettotuloa ennen sattumanvaraisia eriä tilinpäätöksessä jaettuna keskimääräisellä taseen loppusummalla. Lisäksi huomioidaan, onko yritys ollut tappiollinen kyseisenä vuonna tai aikaisempina vuosina. Taloudellinen riski sisältää lisäksi muuttujan, joka kuvaa velan suhdetta taseen loppusummaan. Tutkimuksessa on myös otettu huomioon yrityksen likviditeetin aste ja siinä oletetaan, että mitä alhaisempi likviditeetti, niin sitä suurempi taloudellinen riski. (López & Peters 2011: 364.)

Asiakkaan ja tilintarkastajan yhteensopimattomuus sisältää tilintarkastajan asiakassuhteeseen kuuluvia lisäominaisuuksia, jotka saattavat vaikuttaa tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyteen. Siinä ovat mukana muun muassa poikkeavat tilintarkastuspalkkiot. Lisäksi siihen sisältyy muuttuja, joka kertoo, onko yritys väärin kohdistettu sen nykyiselle BigN -tilintarkastajalle. Lisäksi yhteensopimattomuudessa otetaan huomioon kilpailevien tilintarkastusyhteisöjen saatavuus ja siksi on otettu mukaan muuttuja, joka kuvastaa yrityksen maantieteellistä läheisyyttä tilintarkastajaan sekä muuttuja, joka kuvastaa lyhyitä asiakassuhteita. (López & Peters 2011: 365.)

Muihin tekijöihin kuuluu muun muassa asiakkaan koko, jota mitataan taseen loppusummalla sekä tilintarkastajan johtava asema markkinoilla. Kyseisessä tutkimuksessa oletetaan, että mitä isompi asiakas, sitä kalliimpaa on vaihtaa tilintarkastajaa. Johtava asema markkinoilla tarkoittaa sitä, että tilintarkastusyhteisöllä on yli 30 prosentin markkinaosuus. (López & Peters 2011: 365.)

Tutkimuksen tulokseksi saatiin, että joulukuussa tilikautensa päättävien yritysten osuus kaikista oli 70,99 prosenttia. Jatkumattomia toimeksiantoja havaittiin 5,24 prosenttia kiirekauden aikaisista yrityksistä. Muilla kuin kiirekauden yrityksillä, 7,91 prosentilla oli havaittu jatkumaton toimeksianto. Tämä alustavasti tukee tutkijoiden ensimmäistä hypoteesia, eli tilintarkastajan vaihtaminen on epätodennäköisempää kiirekauden yritysten keskuudessa. Kiirekauden yrityksillä on siis matalampi taipumus sitoutua tilintarkastajan vaihtamiseen. (López & Peters 2011: 366.)

Tulokseksi saatiin, että joulukuun lopussa tilikautensa päättävillä (=kiirekauden) yrityksillä on pienempi todennäköisyys vaihtaa tilintarkastajaa kuin niillä, jotka päättävät tilikautensa muulloin kuin joulukuun lopussa. Tähän on mahdollisesti syynä korkeammat vaihtamisen transaktiokustannukset kiirekauden yrityksille ja heidän tilintarkastajilleen. Kyseinen väite perustuu kasvaneeseen tilintarkastusresurssien saatavuuteen ja kasvaneeseen kilpailuun tilintarkastajien välillä ennen ja jälkeen kiirekauden. (López & Peters 2011: 359.)

Niillä yrityksillä, joilla havaittiin olevan jatkumaton toimeksianto, on ollut korkeampi harkinnanvaraisten erien taso, vähemmän kasvua ja niillä on esiintynyt todennäköisemmin sisäisen valvonnan ongelmia. Lisäksi niillä on ollut pidempi tilintarkastajan raportoinnin viive sekä korkeampi varaston ja saatavien arvo. Toisin sanoen, yritykset, jotka vaihtavat tilintarkastajaa, omaavat enemmän tilintarkastusriskiä. Taloudellisen riskin näkökulmasta havaittiin, että ne yritykset, joilla oli jatkumaton toimeksianto, eivät ole yhtä kannattavia ja ne ovat kokeneet enemmän tappioita liiketoiminnassaan. Nämä yritykset siis sisältävät enemmän myös taloudellista riskiä. Asiakkaan ja tilintarkastajan yhteensopimattomuuden näkökulmasta yritykset, joilla oli havaittu jatkumaton toimeksianto ja jotka maksoivat korkeampia poikkeavia tilintarkastuspalkkioita, ovat todennäköisemmin yhteensopimattomia nykyisen BigN -tilintarkastajansa kanssa ja heitä ympäröi suurempi määrä paikallisia tilintarkastustoimistoja. Lisäksi havaittiin, että ne yritykset, joilla on jatkumaton toimeksianto, ovat keskimäärin pienempiä yrityksiä. (López & Peters 2011: 366–367.)

Tilintarkastajan työmäärä on suurempi niillä kiirekauden yrityksillä, joilla toimeksianto ei jatku, verrattuna muihin yrityksiin, joilla ei jatku toimeksianto. Tämä väite tukee toista hypoteesia, jonka mukaan esiintyy positiivista yhteyttä työmäärän kasvun ja tilintarkastajan vaihtamisen välillä. Toisaalta havaittiin, että kiirekauden yritysten keskuudessa tilintarkastajan työmäärän kasvu on vielä merkittävästi suurempi, kun toimeksianto jatkuu.

Toisaalta tilintarkastajan työmäärän arvot ovat paljon matalammat muille kuin kiirekauden yrityksille, eli työmäärän kasvu ei näytä olevan ongelma muille kuin kiirekauden yrityksille ja niiden toimeksiannoille. (López & Peters 2011: 367–368.)

Löydettiin siis positiivinen yhteys työmäärän kasvun ja tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyden välillä. Tilintarkastajan kiirekauden työmäärän kasvulla voi olla haitallisia vaikutuksia asiakassuhteeseen, vaikkakin vaihtamisen transaktiokustannukset ovat korkeampia kiirekauden aikana. Tilintarkastajien määrä, jotka kilpailevat maantieteellisellä läheisyydellään yritykseen, on positiivisesti yhteydessä tilintarkastajan vaihtamiseen, mikä osaltaan tukee väitettä kilpailun vaikutuksista vaihtamiseen ja vaihtamisen transaktiokustannuksista. Paikallisten tilintarkastajien saatavuus kiirekauden aikana ja työmäärän kasvun vaikutukset tilintarkastajan asiakassuhteeseen vaikuttavat positiivisesti tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyteen. (López & Peters 2011: 359.)

Tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyys on siis pienempi kiirekauden yritysten keskuudessa, mutta nousee kun tilintarkastajan työmäärän taso nousee. Todennäköisyys vaihtamiselle on korkeampi, jos yritystä ympäröi useampi paikallinen tilintarkastustoi-
misto. Tällöin tilintarkastajan vaihtamisen ja etsimisen kustannukset ovat alhaisemmat. Tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyys on pienempi, mikäli asiakassuhde on lyhyt, eli alle neljä vuotta. Lisäksi todennäköisyys vaihtaa tilintarkastajaa on pienempi suurilla asiakasyrityksillä. Näyttöä ei saatu sille, että tilintarkastusmarkkinajohtajan asiakasyritys olisi halukas vaihtamaan tilintarkastajaa. Suurin saatu korrelaatio koski kiirekautta ja työmäärän kasvua. (López & Peters 2011: 368–375.)

Tutkijat tekivät myös lisämallin, jonka mukaan tilintarkastajan vaihtamiselle olisi suurempi todennäköisyys silloin, kun tilintarkastuksen suorittaa paikallinen toimisto, jonka työmäärän kasvun taso on korkeampi kuin joulukuun työmäärän kasvun mediaani. Toisin sanoen, todennäköisyys tilintarkastajan vaihtamiselle nousee, kun tilintarkastajan työmäärän kasvun taso nousee. Kaiken kaikkiaan, todennäköisyys vaihtaa tilintarkastajaa pysyy matalana kiirekauden yritysten keskuudessa, vaikkakin tutkimuksessa saatiin näyttöä merkittävästä positiivisesta yhteydestä tilintarkastajan vaihtamisen ja työmäärän kasvun välillä. Kiirekauden yrityksillä on siis matalampi taipumus sitoutua tilintarkastajan vaihtamiseen. Tulokset eivät johdu vain tilikauden päättämiskuukaudesta, vaan kiirekauden yritysten määrän suuruudesta tilintarkastajan asiakasportfoliossa, joka vaikuttaa asiakassuhteeseen. Todetaan, että kiirekaudella ja työmäärän kasvulla esiintyy vastakkaisia vaikutuksia tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyteen. (López & Peters 2011: 375–376.)

Päättäjät voisivat hyötyä työmäärän kasvun vaikutusten tiedostamisesta ehdottamalla muutoksia, jotka sovittaisivat kasvaneet vaatimukset tilintarkastusresursseja kohtaan, sisältäen uusia tapoja selviytyä tiukoista deadlineista. Voidaan väittää, että nykyiset teknologiset kehitykset ja tilintarkastuksen kehitys ovat helpottaneet mahdollisia haittavaikutuksia, jotka liittyvät tilintarkastajan suoritukseen ja käyttöön kiirekauden aikana. Kiirekausi ja työmäärän kasvu potentiaalisina tilintarkastajan vaihtamisen tekijöinä ovat uutena kiinnostuksen kohteena nykyisessä tilintarkastajan toimintaympäristössä. (López & Peters 2011: 359–360.)

4.2. Tilintarkastusyhteisön koon merkitys vaihtamiseen kiirekauden aikana

Feng (2013) tutki Lópezin ja Petersin (2011) tavoin kiirekauden vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen, mutta lisäsi tutkimuskohteeseen kiirekauden resurssirajoitusten mahdollisen vaikutuksen uuden tilintarkastajan valintaan. Hän tutki tätä käyttämällä logistista regressiomallia. Otos koostui yrityksistä, jotka vaihtoivat tilintarkastajaa vuosina 1979–2005. Hän sai tulokseksi, että ennen Sarbanes-Oxley –lain (2002) voimaantuloa, asiakkaat, jotka olivat ensin pienemmällä tilintarkastusyhteisöllä ja päättivät tilikautensa joulukuun lopussa, vaihtoivat epätodennäköisemmin isoon tilintarkastusyhteisöön kuin muina aikoina tilikautensa päättävät yritykset. Tilintarkastajan vaihtamiseen ei vaikuttanut tilikauden päättymisajankohta niiden yritysten kohdalla, joilla oli tilintarkastajana iso tilintarkastusyhteisö. Seuraavaksi tarkastellaan kyseistä tutkimusta tarkemmin. (Feng 2013: 268.)

Fengin (2013) tutkimuksessa keskityttiin tutkimaan tilintarkastusyhteisön kapasiteettirajoitusten vaikutusta tilintarkastuksen suorittamiseen. Tavoitteena oli selvittää, onko tilikauden päättymisajankohdalla vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen suurempaan tai pienempään, eli pienestä isoon tai isosta pieneen tilintarkastusyhteisöön. Tämä on kiinnostavaa siksi, koska tilintarkastajilla on erilainen kapasiteetti eri vuodenaikoina. (Feng 2013: 268.)

Feng (2013: 269) väittää, että kapasiteettirajoitukset vaikuttavat todennäköisemmin ison tilintarkastusyhteisön päätöksiin hyväksyä uusi asiakas, kuin päätöksiin säilyttää asiakas. Ensimmäisenä Fengin (2013) hypoteesina esitetään, että kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin suurempaan eli pienemmästä isoon tilintarkastusyhteisöön verrat-

tuna muihin yrityksiin. Isot tilintarkastusyhteisöt ovat suuren kysynnän alla ja siksi joutuvat todennäköisemmin alttiiksi kapasiteettirajoituksille verrattuna pienempiin tilintarkastusyhteisöihin. Tutkimuksessa oletetaan, että kapasiteettirajoitukset pienentävät todennäköisyyttä vaihtaa pienemmästä isoon tilintarkastusyhteisöön. Mikäli kahdella potentiaalisella asiakasyrityksellä esiintyy samankaltaisia ominaisuuksia, mutta niiden tilikausi päättyy eri aikoina, isot tilintarkastusyhteisöt saattavat todennäköisemmin hyväksyä sen asiakkaan, jonka tilikauden ajankohta ei osu kiirekauteen, johtuen tilintarkastajien rajoitetusta kapasiteetista kiirekauden aikana. (Feng 2013: 269.)

Aikaisempi tilintarkastusalan kirjallisuus tarjoaa useita selityksiä tilintarkastajan vaihtamiselle. Kysynnän puolelta aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että yrityksen ohjausominaisuudet, taloudelliset ominaisuudet sekä tilintarkastuspalveluiden ulottuvuus, jota yritykset haluavat, muuttuvat ajan myötä. Tarjonnan puolelta taas, tilintarkastajat valitsevat asiakkaansa perustuen asiakasriskiin, asiakasportfolion hallintaan sekä tilintarkastajan ja asiakkaan erimielisyyteen. Feng (2013: 270) väittää, että tilikauden päättymisajankohdalla on tärkeä rooli yrityksen ominaisuuksissa, sillä kiirekauden yritykset mahdollisesti aiheuttavat tilintarkastajalle kapasiteettirajoituksia, ja vaikuttavat tilintarkastajan ja asiakkaan välisiin päätöksiin uudelleenjärjestelystä. (Feng 2013: 270.)

Kiirekauden aikana tilintarkastajien kapasiteetti on rajoitetumpi kuin muina aikoina ja käyttäytymistieteellinen kirjallisuus väittääkin, että resursseihin kohdistuvat vaatimukset kiirekauden aikana vaikuttavat tilintarkastajan käyttäytymiseen (Alderman & Deitrick 1982; Kelley & Margheim 1990; Sweeney & Summers 2002). Dezoort ja Lord (1997) sekä Sweeney ja Summers (2002) olivat ilmaisseet tutkimuksissaan lisätarvetta tutkimuksille, jotka koskisivat tilintarkastajan kapasiteettirajoituksia kiirekauden aikana, johon Fengillä (2013: 271) oli tarkoituksena vastata.

Fengin (2013: 269–271) tutkimuksessa on käytetty suhteellisen suurta otoskokoa ja pidempää aikaväliä kuin monessa muussa aiheen tutkimuksessa. Lisäksi on tarjottu täydentäviä tuloksia Lópezin ja Petersin (2011) tutkimukseen edistämällä ymmärrystä tilintarkastajan ja asiakkaan uudelleenjärjestelystä. Kyseinen tutkimus eroaa Lópezin ja Petersin (2011) tutkimuksesta monella tavalla. Ensinnäkin Fengin (2013) tutkimusperiodi on vuodesta 1979 vuoteen 2005, joka on paljon pidempi aikaväli kuin Lópezin ja Petersin (2011) 2004–2007. Pidempi tutkimusperiodi tarjoaa mahdollisuuksia tarkastella ajallisia muutoksia tekijöissä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan ja asiakkaan uudelleenjärjestelyyn. Tähän voidaan tuoda esille esimerkiksi se huomio, että isot tilintarkastusyhteisöt ovat alkaneet keskittyä enemmän asiakasriskiin Sarbanes-Oxley –lain (2002) jälkeen. Toiseksi,

López ja Peters (2011) tutkivat vain niitä yrityksiä, joiden tilintarkastajana oli iso tilintarkastusyhteisö. Isot ja pienet tilintarkastusyhteisöt saattavat suhtautua asiakkaan ominaisuuksiin eri tavoin. Tämä tutkimus tutki erilaisia asenteita asiakkaan ominaisuuksia kohtaan kahdessa eri tilintarkastusryhmässä, erottamalla asiakkaat isoihin tilintarkastusyhteisöihin ja pienempiin tilintarkastusyhteisöihin, riippuen siitä, kumpaan ryhmään vanha tilintarkastaja kuului.

Feng (2013: 271) olettaa, että isot tilintarkastusyhteisöt ovat vähemmän halukkaita hyväksyä uusia asiakkaita kiirekauden ajalle. Siksi hänen ensimmäinen hypoteesinsa on se, että kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin pienemmästä isoon tilintarkastusyhteisöön, verrattuna muihin. Pienemmät tilintarkastusyhteisöt saattavat kyllä kohdata samankaltaisia kapasiteettirajoituksia kuin isot tilintarkastusyhteisöt ja näin ollen niilläkään ei välttämättä ole riittäviä resursseja uusien asiakkaiden hyväksymiseen ja niiden tilintarkastamiseen. Pienemmällä tilintarkastusyhteisöllä saattaa kuitenkin olla vähemmän liikkumavaraa siinä, että ne jättäisivät pois kiirekauden aikaisia yrityksiä asiakasportfoliostaan. Lisäksi pienemmät tilintarkastusyhteisöt ovat usein halukkaampia kapasiteettinsa kasvattamiseen kiirekauden yrityksiä varten, sillä silloiset asiakkaat ovat tyypillisesti suurempia ja voivat siksi maksaa suurempia tilintarkastuspalkkioita.

Feng (2013: 271–272) tutki, kuinka kiirekausi vaikuttaa tilintarkastajan ja asiakkaan uudelleenjärjestelyyn luokittelemalla tilintarkastajamuutokset kahteen ryhmään: yksi ryhmä on isolla tilintarkastusyhteisöllä ja toinen ryhmä pienemmällä tilintarkastusyhteisöllä ennen vaihtoa. Hän oletti, että kiirekauden vaikutus uudelleenjärjestelyyn riippuu yrityksen tilintarkastusyhteisön tyypistä ennen vaihtoa. Yritykset, jotka ovat pienemmän tilintarkastusyhteisön ryhmässä, saattavat vaihtaa isoon tilintarkastusyhteisöön esimerkiksi siitä syystä, että tarvitsevat korkeampaa laatua tilintarkastuspalveluihinsa tietyissä olosuhteissa.

Teorian pohjalta johdan kolmannen hypoteesini käyttäen Fengin (2013) ensimmäistä hypoteesia:

***H₀*:** Tilikauden päättämisen ajankohdalla ei ole vaikutusta siihen, että yritys vaihtaa tilintarkastajaa ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön.

***H₃*:** Kiirekauden yritykset vaihtavat tilintarkastajaa epätodennäköisemmin ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön verrattuna muihin yrityksiin.

Erotan tilintarkastusyhteisöt toisistaan jakamalla ne Big4 ja ei-Big4 –yhteisöihin. Big4 –yhteisöjä ovat siis KPMG, EY, Deloitte ja PwC.

Fengin (2013) toisena hypoteesina esitetään, että todennäköisyys vaihtaa tilintarkastajaa pienempään tilintarkastusyhteisöön on korkeampi kiirekauden yrityksille kuin muille. Asiakkaat saattavat vaihtaa pois ison tilintarkastajan monesta syystä. Jotkut asiakkaat saattavat olla huolissaan, kun saavat kiirekauden aikana vähemmän huomiota isolta tilintarkastajaltaan. Toisaalta asiakkaat saattavat silti säilyttää ison yhteisön tilintarkastajanaan, koska yritykset suosivat isojen tilintarkastusyhteisöjen mainetta ja ammattitaitoa. (Feng 2013: 272.)

Sarbanes-Oxley –laki (2002) on luonut uutta ja paranneltua lainsäädäntöä laskentatoimen ja tilintarkastuksen alalle, mikä laajentaa tilintarkastajan työn määrää, jota vaaditaan yhdysvaltalaisissa yrityksissä. Noussut kysyntä tilintarkastuspalveluille Sarbanes-Oxley –lain (2002) implementoinnin jälkeen on nostanut tilintarkastuspalkkioita, etenkin pienille yrityksille. Pykälän 404 vaatimukset johtavat yhtenäisiin tilintarkastuksiin, jotka parantavat tilintarkastajien luottamusta yrityksen sisäiseen valvontaan ja antavat luvan tilintarkastajalle hajauttaa toimeksiantonsa tehtävät ympäri vuotta. Tämä saattaa lieventää kapasiteettirajoitusongelmaa ja näin ollen lieventää kiirekauden vaikutusta, kun tilintarkastaja voi esimerkiksi aloittaa kontrollien testauksen hyvissä ajoin ennen kiirekautta. (Feng 2013: 272–273.)

Feng (2013: 273) rakensi suhteellisen ymmärrettävän mallin tutkiakseen tilintarkastajan vaihtamisen aiheuttavia tekijöitä sisällyttämällä kapasiteettiin liittyvät tekijät, kuten tilikauden päättymisajankohdan. Hän käytti tätä mallia erikseen ryhmään yrityksiä, jolla oli ensin iso tilintarkastusyhteisö ja ryhmään, jossa oli ensin pienempi tilintarkastusyhteisö. Isot tilintarkastusyhteisöt kohtaavat valtavaa painetta kiirekauden aikana ja siksi oletettiin, että todennäköisyys sille, että yritys vaihtaa pienestä isoon tilintarkastajaan, on pienempi kiirekauden yritysten keskuudessa. Lisäksi isoilla tilintarkastusyhteisöillä on taipumusta jättää pois kiirekauden asiakkaita lieventääkseen sitä painetta, joka johtuu rajoitetusta kapasiteetista.

Muuttujat tutkimuksessa koskivat yrityksen kokoa, kasvua ja taloudellista tilannetta. Koko koskevat muuttujat ovat tärkeitä sen vuoksi, että mitä isommat yritykset ovat kyseessä, sitä monimutkaisemmat ovat niiden kirjanpidon transaktiot. Sen vuoksi yritykset saattavat vaihtaa isoon tilintarkastusyhteisöön, sillä ne ovat yleisesti kehittyneempiä ti-

tilintarkastuksen teknologiassa sekä ovat taitavampia monimutkaisten kirjanpidon transaktioiden käsittelyssä. Lisäksi yrityksen toimintakustannukset nousevat koon kasvaessa ja tällöin vaaditaan korkeampaa laatua tilintarkastustyössä, jotta saadaan kohennettua yrityksen *corporate governancea*. Taloudellisen tilanteen muuttujiin kuuluivat muun muassa muutokset kassavirroissa, muutokset koko pääoman tuottoasteessa, tappiollisen tai voitollisen tuloksen esiintyminen tilinpäätöksessä, taloudellinen ahdinko sekä yrityksen osakkeen volatilitaetti. Parempi taloudellinen tilanne vaikuttaa siihen, että vaihdetaan isompaan tilintarkastusyhteisöön. Huonompi taloudellinen suoritus taas nostaa sitä todennäköisyyttä, että vaihdetaan pienempään tilintarkastusyhteisöön. (Feng 2013: 274.)

Lisäksi tutkimuksessa esiintyi muuttujia, jotka liittyivät rahoitukselliseen riskiin ja muutoksiin rahoituksessa. Tärkeimmät muuttujat tässä olivat velkoihin liittyvät ja osakkeen volatilitaettiin liittyvät muuttujat. Kielteisen toimeksiantopäätöksen saaneet asiakkaat joutuvat usein turvautumaan ”alempitasoisiiin” tilintarkastajiin. Lisäksi tutkimukseen oli otettu mukaan tilintarkastusriski sekä riski oikeudenkäynnistä. Isoilla tilintarkastusyhteisöillä on enemmän liikkumavaraa siinä, kun ne voivat jättää pois sellaiset asiakkaat, joihin liittyy suurempi riski. (Feng 2013: 275.)

Feng (2013: 275) keräsi kaiken kaikkiaan 9 943 yritystä, jotka olivat vaihtaneet tilintarkastajaa tänä ajanjaksona. Hän poisti otoksestaan niitä yrityksiä, joilla oli muun muassa puuttuvia tietoja ja sai lopulliseksi otosmääräksi 3 029 yritystä ja 4 389 yrityshavaintoa. Suurimmalla osalla yrityksistä oli tilintarkastajana iso tilintarkastusyhteisö. Lisäksi huomattiin, että useimmiten yritykset vaihtavat tilintarkastajaa samaan suuntaan, eli pienestä pieneen tai isosta isoon tilintarkastajaan.

Isoilla tilintarkastusyhteisöillä olevat yritykset ovat tutkimuksen mukaan suhteellisesti suurempia, niillä on parempi tilikauden tulos ja ne kasvavat hitaammin kuin ne yritykset, joiden tilintarkastusyhteisönä toimi pienempi tilintarkastusyhteisö. Kiirekauden yritykset ovat useimmiten suurempia ja useammin taloudellisessa ahdingossa olevia kuin muut yritykset. Lisäksi havaittiin, että kiirekauden yrityksillä osakkeet vaihtelevat enemmän kuin muilla yrityksillä. Suurempaan tilintarkastajaan vaihtaminen ei merkittävästi eroa kiirekauden ja muiden yritysten välillä. Kiirekauden yrityksillä on havaittu olevan suurempi kassavirta sekä suuremmat muutokset ulkoisessa rahoituksessa kuin muilla yrityksillä. (Feng 2013: 277.)

Tilintarkastajan vaihtamisien kasvu vuonna 2002 johtuu Sarbanes-Oxley –lain säätämisestä. Tämä aiheutti lukuisia tilintarkastajan vaihtamisia. Vuodet 2003–2004 sisälsivät

Sarbanes-Oxley –lain ensimmäisen asteen täytäntöönpanon, joka johti moneen tilintarkastajan vaihtamiseen. Suora vaihtaminen, eli isosta isoon tai pienestä pieneen tilintarkastajaan, muodostaa enemmistön tilintarkastajien vaihtamisista. Jakauma pienempään ja suurempaan meneville vaihtamisille on pysynyt tasaisena verrattuna suorien vaihtamisien jakaumiin. Ainoa poikkeus on se, vuodesta 2002 tilintarkastajan vaihtaminen pienempään on ollut nouseva trendi. (Feng 2013: 280.)

Suurempaan yhteisöön vaihtamiset ei-kiirekauden yritysten keskuudessa ovat yleisempiä kuin kiirekauden yritysten keskuudessa tapahtuvat suurempaan menevät vaihtamiset. Ei ole yllättävää, että suurempaan menevät vaihtamiset vähentyivät vuoden 2002 jälkeen, sillä kapasiteettirajoitukset suuremmilla tilintarkastajilla edistivät tätä laskua. Kiirekauden yrityksillä näyttää olevan enemmän pienempään meneviä tilintarkastajan vaihtamisia kuin muilla yrityksillä Sarbanes-Oxley –lain täytäntöönpanon jälkeen. (Feng 2013: 280.)

Testatakseen ensimmäistä hypoteesiaan, Feng (2013: 281) muodosti otoksista mallin, jota hän käytti ryhmään yrityksiä, joiden tilintarkastajana oli ensin pienempi tilintarkastusyhteisö. Kiirekauden yritykset vaihtoivat epätodennäköisemmin pienemmästä isoon tilintarkastusyhteisöön kuin muut yritykset ennen Sarbanes-Oxley –lakia, ja tämä antaa tukea ensimmäiselle hypoteesille. Tulokset kuitenkin osoittavat, ettei kiirekaudella ole enää Sarbanes-Oxley (2002) –lain täytäntöönpanon jälkeen ollut merkittävää vaikutusta siihen, että vaihdetaan suurempaan tilintarkastajaan. (Feng 2013: 281–285.)

Feng (2013: 285) havaitsi, että kiirekauden yritykset, joiden tilintarkastajana oli ensin pienempi tilintarkastusyhteisö, olivat taloudellisesti enemmän ahdingossa Sarbanes-Oxley –lain täytäntöönpanon jälkeen kuin ennen täytäntöönpanoa. Tämä voi johtua siitä, että kapasiteettirajoitukset, jotka liittyvät kiirekauden yrityksiin, ovat olleet tiukemmat Sarbanes-Oxley –lain täytäntöönpanon jälkeen. Asiakasriski on ollut tärkeämpi vaikuttaja isojen yhteisöjen päätöstenteossa verrattuna tilikauden päättymisajankohtaan Sarbanes-Oxley –lain täytäntöönpanon jälkeen. Se, että joulukuu on yrityksen tilikauden päättymisaika, ei ole enää niin tärkeä tekijä tilintarkastajan ja asiakkaan uudelleenjärjestelyissä Sarbanes-Oxley –lain jälkeen. Yleisesti ottaen, Sarbanes-Oxley –lain jälkeisenä aikana todennäköisyys vaihtaa tilintarkastajaa suurempaan on pienempi kaikille yrityksille. (Feng 2013: 285.)

Yrityksen kokoa kuvaava muuttuja on positiivisesti korreloitunut suurempiin meneviin vaihtamisiin. Kasvua kuvaavalla muuttujalla on positiivinen ja merkittävä korrelaatio, mikä osoittaa sen, että yritykset vaihtavat isoon tilintarkastajaan silloin, kun kirjanpidon

transaktiot alkavat mennä monimutkaisemmiksi yrityksen kasvaessa. Suoritusta kuvaavat mittarit ovat positiivisesti korreloituneita suurempaan menevän vaihdon kanssa. Rahoitusriskin muuttujien näkökulmasta taas, mitä suurempi on yrityksen rahoitusriski, sitä pienempi on todennäköisyys vaihtaa isoon ja suosittuun tilintarkastajaan. Tulokseksi saatiin, että kapasiteettirajoitukset isoilla tilintarkastusyhteisöillä kiirekauden aikana rajoittivat niitä ennen Sarbanes-Oxley –lakia ottamasta uusia ja suhteellisesti pienempiä asiakkaita, joiden tilikausi päättyi joulukuussa. (Feng 2013: 285.)

Testatakseen toista hypoteesiaan Feng (2013: 285) teki laskelmat uudelleen samalla mallilla. Laskelmaan kuuluivat ne yritykset, joiden tilintarkastajana oli aluksi isompi tilintarkastusyhteisö. Hän sai tulokseksi, että joulukuussa tilikauden päättymisajankohta ei ole tärkeä tekijä tilintarkastajan ja asiakkaan uudelleenjärjestelyissä, kun asiakkaan tilintarkastajana on ollut aluksi iso tilintarkastusyhteisö. Näin ollen ei saatu tukea toiselle hypoteesille. Toisaalta huomattiin, että isommat tai kasvavat yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin pienempään tilintarkastajaan kuin pienemmät yritykset. (Feng 2013: 285.)

Tulokset yhdessä osoittavat sen, ettei tilikauden ajankohdalla ole enää merkitystä, kun vaihdetaan pienempään tilintarkastajaan. Joulukuun tilikauden päättymisajankohdalla oli ainoastaan merkitystä isojen tilintarkastusyhteisöjen uusien asiakkaiden hyväksymispäätöksissä **ennen** Sarbanes-Oxley –lain täytäntöönpanoa, mutta se ei ollut merkittävä tekijä tilanteissa, kun uuden asiakkaan on aikaisemmin tilintarkastanut jokin toinen iso tilintarkastusyhteisö. (Feng 2013: 285.)

Tutkimuksessa saadaan näyttöä sille, että kiirekauden yritykset vaihtoivat tilintarkastajaa suurempaan epätodennäköisemmin ennen Sarbanes-Oxley –lakia (2002), muttei yhteyttä havaittu enää lain täytäntöönpanon jälkeisenä aikana. Feng (2013) ei saanut näyttöä sille, että jos yritys päättää tilikautensa joulukuussa, että se nostaisi tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyyttä pienempään eli isosta pienempään tilintarkastusyhteisöön. (Feng 2013: 269.)

Yhteenvetona, Feng (2013: 287) tutki, onko tilikauden päättymisajankohdalla kiirekauden aikana vaikutusta siihen, vaihdetaanko tilintarkastajaa isoon tai pienempään tilintarkastusyhteisöön. Ennen Sarbanes-Oxley –lain täytäntöönpanoa ne yritykset, joilla oli pienempi tilintarkastusyhteisö tilintarkastajanaan, vaihtoivat epätodennäköisemmin suurempaan tilintarkastajaan, jos niiden tilikausi päättyi joulukuussa. Sarbanes-Oxley –lain täytäntöönpanon jälkeen muut kuin kiirekauden yritykset menettivät hyödyn vaihtaa suu-

rempaan tilintarkastajaan ehkä siksi, että Sarbanes-Oxley –laki vaatii tilintarkastajia keskittymään enemmän asiakasriskiin ja pykälän 404 implementointi antaa luvan tilintarkastajille jakaa tarkastustehtäviä ympäri vuoden. Kiirekaudella ei siis enää ole niin merkittävää vaikutusta tilintarkastajan vaihtamisen muotoon.

Kyseinen tutkimus auttaa ymmärtämään tilintarkastajan kapasiteettirajoitusten vaikutusta tilintarkastukseen ja rakenteellisiin muutoksiin tilintarkastusammattissa. Vain suurempaan tilintarkastajaan vaihtavat asiakkaat näyttäisivät kokevan mahdollisia resurssirajoituksia tilintarkastusmarkkinoilla, mikä taas johtaa keskikokoisten tilintarkastusyhteisöjen kasvavaan merkitykseen. Tutkimus saattaa auttaa päättäjiä ymmärtämään, että määräävä lainsäädäntö kuten Sarbanes-Oxley (2002) –laki voi mahdollisesti myös muuttaa tilintarkastajan käyttäytymistä ei-tavoiteltuun suuntaan. (Feng 2013: 287.)

5. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tämän tutkielman empiirisessä osassa testataan hypoteeseja, jotka on esitelty edellisessä luvussa. Seurataan pitkälti Lópezin ja Petersin (2011) sekä Fengin (2013) käyttämiä analyysimenetelmiä, ja hypoteesien testaukseen käytetään logistisia regressioita. Ensin luodaan regressiomalli kahdelle ensimmäiselle hypoteesille, joka vastaa Lópezin ja Petersin (2011) esitettyä regressiomallia. Kolmatta hypoteesia varten tehdään tarkempi regressiomalli Fengin (2013) mukaan, joka erotteli tilintarkastajan vaihtamiset samansuuruiseen tai erisuuruiseen tilintarkastusyhteisöön. Tarkoituksena on ennen kaikkea selvittää, onko kiirekaudella vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan aloitteesta. Lisäksi tavoitteena on saada selville, vaikuttaako tilintarkastajan lisääntynyt työmäärä siihen, että asiakas päättää vaihtaa tilintarkastajaa. Kolmantena tavoitteena on selvittää, esiintyykö kiirekauden yritysten ja ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön vaihtamisen välillä negatiivista yhteyttä, eli onko niin, että kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön verrattuna yrityksiin, joiden tilikausi päättyy muulloin kuin kiirekauden aikana.

Lópezin ja Petersin (2011) tutkimus oli toteutettu yhdysvaltalaisella aineistolla, joka sijoittui aikavälille 2004–2007. Fengin (2013) tutkimus taas ulottui aikavälille 1979–2005. Tämä tutkimus toteutetaan yhdysvaltalaisella aineistolla, jossa tarkastellaan vuosien 2013–2016 aikana tapahtuneita tilintarkastajan vaihtumisia. Tutkimukseni on yksinkertaistettumpi versio kummastakin esikuva-artikkelin tutkimuksesta, ja regressioanalyysit eroavat yksityiskohdiltaan jonkin verran aikaisemmista tutkimuksista. Nämä pyritään ottamaan tutkimuksen teossa ja analysoinnissa huomioon. Tässä luvussa tarkastellaan tutkimusaineistoa sekä tutkimusmenetelmiä tarkemmin. Tutkimustulokset käyvät ilmi seuraavasta luvusta 6.

5.1. Tutkimusaineisto

Tutkimuksessa tarkastellaan yhdysvaltalaisia yrityksiä ja heidän tilintarkastajiaan. Joukossa on sekä pörssilistattuja, julkisia osakeyhtiöitä että yksityisiä osakeyhtiöitä. Tämä poikkeaa esikuvatutkimuksen Lópezin ja Petersin (2011) aineistosta, mutta toisaalta tutkielmassa halutaan saada kattavampi kuvan vaihtamisen ilmiöstä, välittämättä siitä, onko tilintarkastajaa vaihtava yritys pörssilistattu vai ei. Lisäksi aineistoni sisältää sekä ei-Big4

–yhteisöjä että Big4 –yhteisöjä, kun taas López ja Peters (2011) valitsivat tarkasteltavakseen yritykset, joiden tilintarkastajana oli BigN –yhteisö. Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty Audit Analytics -tietokannasta ja valittu aineisto on osiosta Auditor Changes, tiedosto 2015. Kerätty aineisto sisältää kaikki tilintarkastajan vaihtamiseen liittyvät tiedot. Aineistossa on myös eritelty se, onko asiakas erottanut tilintarkastajan (dismissed) vai onko tilintarkastaja itse irtisanoutunut (resigned) toimeksiannosta. Tämä ominaisuus valitaan selitettäväksi muuttujaksi kahden ensimmäisen hypoteesin osalta, sillä on mielenkiintoista tutkia ilmiötä vaihtamisen muodon näkökulmasta. Samalla tuodaan uutta tietoa alan kirjallisuuteen. Tutkimusta varten aineistoa on muokattu sopivaan muotoon taulukkolaskentaohjelmassa, ja on muodostettu muuttujat samankaltaisiksi kuin esikuvatutkimuksissa.

Alkuperäinen aineisto sisälsi 1204 yritystä. Aineistosta on poistettu kaikki yritykset, joilta puuttui tilikauden päättymispäivän tieto tai muu tärkeä tieto tutkimuksen kannalta, kuten uusi tilintarkastaja, tilintarkastuspalkkio tai taseen vastaavat. Poistamalla yritykset, jotka sisältävät puutteellista tietoa, varmistetaan tutkimuksen aineiston täydellisyys ja tulosten luotettavuus. Lopullinen aineisto sisälsi 827 tilintarkastajan vaihtamisen kokenutta yhdysvaltalaisista yritystä vuosilta 2013-2016. Tarkastelujakson aikana 584 yritystä (70,62 %) vaihtoi oma-aloitteisesti tilintarkastajaa ja tilintarkastaja oli irtisanoutunut 243:ssa tapauksessa (29,38 %). Toisaalta yritysten toimialoja ei olla aineistossa eritelty, sillä aineisto-osio Audit Analytics -tietokannasta ei sisällä toimialaluokittelua. Tämä tulee ottaa huomioon tutkimuksen laatua arvioitaessa. Luotuja muuttujia tarkastellaan tarkemmin luvussa 5.3.

5.2. Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkielmassa käytetään määrällistä eli kvantitatiivista menetelmää. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tietoa tarkastellaan numeerisesti, ja sen avulla voidaan vastata kysymyksiin: *kuinka moni, kuinka paljon ja kuinka usein*. Tutkimustulokset saadaan numeerisessa muodossa, jolloin sanallisella selityksellä on tärkeä tehtävä tulosten selittämisessä. (Vilkka 2007: 14.)

Tämä tutkimus suoritetaan seuraten esikuvatutkimusten menetelmiä. Tilastollisena menetelmänä käytetään logistista regressiota, kuten Lópezin ja Petersin (2011) sekä Fengin (2013) tutkimuksissa. Tilastollisia analyyseja toteutetaan SAS Enterprise Guide 7.1 -oh-

jelmalla. Logistisella regressiomallilla tutkitaan kiirekauden ja työmäärän vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan aloitteesta ja toisessa mallissa tutkitaan, onko epätodennäköisempää kiirekauden yrityksille vaihtaa tilintarkastajaa ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön kuin muille yrityksille. Tutkitaan siis eri tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa tilintarkastajan vaihtamiseen. Tarkoituksena on selvittää riippuvuussuhteita kiirekauden ja asiakkaan toimesta tapahtuvan tilintarkastajan vaihtamisen välillä sekä kiirekauden ja vaihtamisen suunnan välillä (vaihtaminen samankokoiseen yhteisöön tai erikokoiseen).

Regression tehtävänä on arvioida riippuvuussuhdetta muuttujien x ja y välillä. Riippuvuus voi aiheutua monesta eri tekijästä, ja se voi esimerkiksi olla syy-seuraussuhde. (Karjalainen & Ruuskanen 1992: 68.) Muuttujaa y kutsutaan selitettäväksi muuttujaksi, ja sitä on tarkoitus kuvata mallin avulla. Yksinkertainen regressiosuora voidaan esittää seuraavasti: $y = a + bx$. Regressiokertoimen b tehtävänä on ilmaista, kuinka paljon y -muuttuja muuttuu keskimäärin, kun x kasvaa yhden yksikön verran. Vakio a ilmoittaa sen pisteen, jossa suora ja y -akseli kohtaavat. Mallin toimivuutta arvioidaan usein selitysasteen perusteella, joka on korrelaatiokertoimen neliö R^2 . Selitysaste kertoo sen, kuinka suuri osa y -muuttujan vaihteluista voidaan selittää selittävän muuttujan avulla. Mikäli selitysaste on korkea (yli 0,6), niin voidaan laatia ennusteita selitettävälle muuttujalle y . Täytyy muistaa, että saatu malli esittää vain ilmiön *keskimääräistä* käyttäytymistä. Yhtälöön lisätään mukaan jäännöstermi ε , sillä se kuvaa satunnaisvaihtelua eli virheen suuruutta, joka voi esiintyä mallissa. Se määritellään osaksi y -muuttujan arvoa, jota mallin arvio ei pysty ennustamaan. (Heikkilä 2008: 238.)

Logistisen regressioanalyysin avulla voidaan löytää parhaimmat ilmiön selittäjät. Se soveltuu myös havaintojen ennustamiseen. Logistinen regressio sopii tilanteisiin, jossa kysymys on esimerkiksi muotoa: ”Menestyykö yritys vai ei?”. Logistisen regressioanalyysin avulla voidaan etsiä muuttujien joukosta niitä tekijöitä, jotka yhdessä kykenevät selittämään jotakin muuttujaa, joka voi saada useampiakin arvoja, jotka poissulkevat toisensa. Tämän regressiomallin perusajatus on se, että jokainen mallin muuttuja saa oman painokerroimen β eli beetan. Sen jälkeen, kun kaikilla muuttujilla on oma painokerroin, muuttujat lasketaan yhteen ja lisätään vielä loppuun vakio A . (Metsämuuronen 2009: 743-747)

Logistisessa regressioanalyysissä ei tarvitse tehdä oletuksia selittäjien normaalijakautuneisuudesta eikä selittäjien tarvitse olla lineaarisesti riippuvia toisistaan. Eräitä ongelmia, joita menetelmään kuitenkin liittyy, ovat ne, että jos analyysiin valitaan epäoleellisia muuttujia, niin tulokset voivat olla epävarmoja. Voi myös olla, ettei yksikään tekijä mallissa ole syy tutkittavalle selitettävälle tekijälle. Ilman riittävän suuria korrelaatioita ei

välttämättä saada aikaan kunnollisia malleja, ja liian suuret korrelaatiot selittävien muuttujien välillä puolestaan aiheuttavat multikollineaarisuuden tilanteen. Siinä tilanteessa on kaksi toisiinsa voimakkaasti korreloitunutta muuttujaa, jotka voivat vaikeuttaa tulosten analysointia. (Metsämuuronen 2009: 744-745.)

Freundin, San ja Wilsonin (2006: 177–183) mukaan multikollineaarisuus tarkoittaa voimakkaan korrelaation olemassaoloa selittävien muuttujien välillä. Se heikentää regressioanalyysin tehokkuutta, kun tavoitteena on selvittää jokaisen muuttujan yksilöllistä vaikutusta. Se syntyy muuttujien luonnollisesta korrelaation olemassaolosta. Voimakkaasti korreloivat muuttujat usein tuottavat kutakuinkin identtistä informaatiota.

C-statistic –luku mittaa logistisen mallin yhteensopivuutta sen tuloksiin. Se on alue, joka sijaitsee ROC-käyrän alla, ja se voi saada arvoja välillä 0.5 ja 1. Arvo 0.5 tarkoittaa sitä, että malli on heikko, eli malli ei ole sen parempi selittämään tulosta kuin satunnainen tapaus. Suurempi arvo kuin 0.7 merkitsee hyvää mallia. Jos malli saa arvoksi 1, se tarkoittaa sitä, että malli ennustaa täydellisesti tutkittavaa ilmiötä. (Statistics How To 2016.)

Metsämuuronen (2009) kuvaa kirjassaan p-arvon käyttöä. P-arvon tulkinta määräytyy seuraavasti:

Taulukko 1. P-arvojen tulkinta (Metsämuuronen 2009: 441).

Todennäköisyys	Riskitaso	Sanallinen kuvaus	Taulukko
$p < 0,001$	0,1%	Erittäin merkitsevä	***
$p < 0,01$	1%	Merkitsevä	**
$p < 0,05$	5%	Melkein merkitsevä	*

Riskitaso viittaa siihen riskiin, jolla nollahypoteesi hylätään virheellisesti. Esimerkiksi riskitaso 0,1% viittaa siihen, että kun hylätään nollahypoteesi, niin riski sille, että nollahypoteesi pitääkin paikkaansa, on 0,1% eli erittäin pieni. Tämän tutkimuksen hypoteesin hyväksymisen merkitsevyystasoksi valitaan 5%.

Tämä tutkimus etenee kahden vaiheen kautta. Ensin muodostetaan logistinen regressiomalli kahdelle ensimmäiselle hypoteesille. Selitettävänä muuttujana kahden ensimmäisen hypoteesin osalta on tilintarkastajan vaihtaminen asiakkaan toimesta eli tilintarkastajan

erottaminen toimeksiannosta. Selittävien muuttujien avulla yritetään saada selville ne tekijät, jotka vaikuttavat asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen. Selittävien muuttujien joukossa ovat muun muassa kiirekausi, tilintarkastajan työmäärä, *going concern* -lausunto, sisäisen valvonnan ongelmat, tilintarkastuspalkkio ja yrityksen koko. Selittävät muuttujat on kerätty aikaisemmista tutkimuksista (Carey ym. 2008; López & Peters 2011.) Jäännöstermi ϵ tässä mallissa kuvastaa sitä tilintarkastajan vaihtamisen osuutta, jota selittävät muuttujat eivät kykene selittämään. Toisessa vaiheessa keskitytään kolmanteen hypoteesiin, jossa luodaan logistinen regressio uuden selitettävän muuttujan avulla, joka kuvastaa tilintarkastajan vaihtamisen muotoa. Yritetään selvittää, vaikuttavatko selittävät muuttujat siihen, että vaihtaminen ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön olisi epätodennäköisempää joulukuussa tilikautensa päättävien yritysten keskuudessa kuin muiden yritysten keskuudessa. Hypoteesia testataan niihin yrityksiin, joiden entinen tilintarkastaja oli ei-Big4 –yhteisö. (Feng 2013: 273.)

5.3. Tutkimuksen muuttujat ja logistiset regressiomallit

Tämän tutkimuksen regressiomallit pohjautuvat Lópezin ja Petersin (2011) sekä Fengin (2013) muodostamiin regressiomalleihin. Poiketen Lópezin ja Petersin (2011) tutkimusasetelmasta, aion valita selitettäväksi muuttujaksi tilintarkastajan vaihtamisen asiakkaan toimesta, ja sitä vertaan vaihtamisiin, jotka tapahtuvat tilintarkastajan irtisanoutuessa toimeksiannosta. López ja Peters (2011) loivat regressiomallin, jonka selitettävänä muuttujana y on dummy-muuttuja SWITCH, jossa yritys on tarkastelujakson aikana joko vaihtanut tilintarkastajaa (1) tai ei vaihtanut (0). Dummy-muuttujalla tarkoitetaan luokittelumuuttujaa, joka voi saada arvot 0 tai 1 (Metsämuuronen 2009: 1241).

Tämän tutkimuksen selitettävä muuttuja on asiakkaan toimesta tapahtuva vaihtaminen AS_VAIHTO jossa dummy-muuttuja saa arvon 1, mikäli vaihtaminen johtuu asiakkaan aloitteesta tai arvon 0, mikäli vaihtaminen johtuu tilintarkastajan irtisanoutumisesta. Ensimmäisen regressiomallin osalta tavoitteena on selvittää, mitkä muuttujat vaikuttavat siihen, että asiakas päättää vaihtaa tilintarkastajaa, verrattuna tilanteeseen, kun tilintarkastaja irtisanoutuu. Tämä esikuva-artikkelista poikkeava valinta siitä, että otetaan huomioon juuri asiakkaan toimesta tapahtuneet tilintarkastajan vaihtamiset, tuo samalla uutta ja tarkempaa tietoa tilintarkastajan vaihtamistapahtumien luonteesta.

Monet esikuvatutkimusten muuttujat on jätetty pois datan saatavuuden vuoksi. Ideana on myös pitää regressiomallit mahdollisimman selkeinä. Regressiomalleihin on lisätty toiminnan jatkuvuutta koskeva *going_concern* -muuttuja, jonka mukaan yritys saa arvon 1, jos sen aiempaa tilintarkastuskertomusta on mukautettu toiminnan jatkuvuuden osalta, ja arvon 0, mikäli ei. Perustelut kontrollimuuttujan valinnasta tulevat ensimmäisen regressiomallin esittelyn jälkeen.

Logistinen regressiomalli asiakkaan toimesta tapahtuvan tilintarkastajan vaihtamiseen vaikuttavista tekijöistä:

$$(1) \quad \text{AS_VAIHTO} = \beta_0 + \beta_1 \text{JOU_TK} + \beta_2 \text{TIL_TYOMAARA} + \beta_3 \text{GOING_CONCERN} + \beta_4 \text{SISVALV_ONGELMA} + \beta_5 \text{PALKKIO} + \beta_6 \text{KOKO} + \varepsilon$$

Ensimmäinen hypoteesi on, että kiirekauden yritykset erottavat epätodennäköisemmin tilintarkastajansa verrattuna muihin yrityksiin. Toisen hypoteesin mukaan tilintarkastajan työmäärä vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan erottamiseen. **Selitettävänä** muuttujana on siis tilintarkastajan erottaminen eli asiakkaan toimesta tapahtuva tilintarkastajan vaihtaminen (AS_VAIHTO).

Tutkimuksessa on kaksi **selittävää** muuttujaa, JOU_TK sekä TIL_TYOMAARA. Kiirekauden muuttuja JOU_TK saa arvoksi 1, mikäli yrityksen tilikausi päättyy joulukuussa, ja 0 jos muina aikoina. Muuttujan tehtävänä on kuvata tilintarkastusmarkkinoiden kilpailua sekä tilintarkastajan vaihtamisen kustannuksia kiirekauden yritysten keskuudessa. Aikaisemmista tutkimuksista on ilmennyt, että asiakkaat vaihtavat epätodennäköisemmin tilintarkastajaa kiirekauden aikana, sillä silloin vaihtamisen transaktiokustannukset ovat korkeimmillaan. Sen vuoksi kiirekauden muuttujan odotetaan olevan *negatiivinen* suhteessa selitettävään muuttujaan, eli tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan toimesta. Tilintarkastajan työmäärää kuvaava muuttuja TIL_TYOMAARA on suhdeluku, jossa kunakin yrityksen tilikauden päättymiskuukauden tilintarkastuspalkkiot jaetaan koko vuoden tilintarkastuspalkkioilla. Korkea arvo viittaa suuren työmäärään tilintarkastajan asiakasportfoliossa, joka esiintyykin vuoden vaihteessa eli kiirekauden aikana. Työmäärän mittari (TIL_TYOMAARA) koskee ainoastaan tilintarkastuspalkkioiden vaihtelua kuukaudesta toiseen, eikä välttämättä viittaa todelliseen työmäärään, joten se asettaa tutkimukselle rajoitteita. Tämä muuttuja on valittu toiseksi selittäväksi muuttujaksi siksi, että aikaisempien tutkimusten perusteella työmäärän kasvu kiirekauden aikana voi vahingoit-

taa tilintarkastajan asiakassuhdetta (Lopéz & Peters 2011: 357-359). Sen vuoksi työmäärän muuttujan oletetaan olevan *positiivinen* suhteessa selitettävään muuttujaan, ja se toimii vastakkain ensimmäisen selittävän muuttujan kanssa, sillä muuttujat pyrkivät ennustamaan päinvastaisia tuloksia. On mielenkiintoista saada selville, kumpi muuttuja on parempi selittämään asiakkaan toimesta tapahtuvaa tilintarkastajan vaihtoa, vai onko kumpikaan pätevä selittämään tätä tutkittavaa ilmiötä.

Tähän tutkimukseen sisältyy myös **kontrollimuuttujia** tekijöille, joiden tiedetään vaikuttavan tilintarkastuspalveluiden markkinoihin. Ensimmäinen kontrollimuuttuja on toiminnan jatkuvuutta koskeva lausunto (GOING_CONCERN), toisena ovat raportoidut ongelmat yrityksen sisäisessä valvonnassa (SISVALV_ONGELMA), kolmantena ovat tilintarkastuspalkkiot (PALKKIO) ja neljäntenä muuttujana on yrityksen koko (KOKO).

Toiminnan jatkuvuuden osalta tilintarkastajan vaihtamista ovat tutkineet muun muassa Carey, Geiger ja O’Connell (2008), jotka havaitsivat, että australialaiset yritykset, jotka saivat ensi kertaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen toiminnan jatkuvuuden osalta, vaihtoivat todennäköisemmin tilintarkastajaa, verrattuna muihin yrityksiin. Lisäksi Farag ja Elias (2011) ovat todenneet, että lojaalit asiakkaat ovat saaneet vähemmän lausuntoja koskien toiminnan jatkuvuutta, joka viittaa epäsuorasti siihen, että ”puhtailla lausunnoilla” ja pitkillä asiakassuhteilla on selvä yhteys. Lisäksi Ettredge ym. (2007) totesivat, että tilintarkastajaa vaihtavilla asiakkailla esiintyy usein lausunto toiminnan jatkuvuuden osalta. Muuttujan odotetaan olevan positiivinen suhteessa tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan toimesta.

Sisäisen valvonnan ongelmat on todettu korreloivan positiivisesti tilintarkastusriskin kanssa, sillä se lisää riskiä siitä, että hyväksytty tilinpäätös on harhaanjohtava. Sen vuoksi se on otettu mukaan regressiomalliin kontrollimuuttujaksi kontrolloimaan raportoituja ongelmia sisäisessä valvonnassa (Landsman ym. 2009). Tätä kuvaa sisäisen valvonnan ongelman muuttuja (SISVALV_ONGELMA), ja sen odotetaan olevan positiivinen suhteessa tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan aloitteesta.

Asiakasyritykset, jotka ovat vaihtaneet tilintarkastajaa, maksavat usein suhteellisesti korkeampaa tilintarkastuspalkkiota (Ettredge ym. 2007). Sen vuoksi kolmanneksi kontrollimuuttujaksi on valittu tilintarkastuspalkkio-muuttuja (PALKKIO), joka on logaritmi tilintarkastuspalkkioista. Sen oletetaan olevan positiivinen suhteessa tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan aloitteesta.

Lisäksi yrityksen koko -muuttuja on valittu kontrollimuuttujaksi, ja se on tässä tutkielmassa määritelty logaritmiksi taseen vastaavista. Sen odotetaan olevan negatiivinen suhteessa tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan toimesta, sillä on todettu, että kooltaan suuret yritykset vaihtavat harvemmin tilintarkastajaa (Hudaib ym. 2006).

Kolmannen hypoteesin osalta luodaan logistinen regressiomalli, jossa selitettävänä muuttujana on VAIHTO_ERIKOK joka kuvastaa sitä, että yritys vaihtaa tilintarkastajaa joko ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön tai toisinpäin (1), tai yritys vaihtaa tilintarkastajaa samansuuruiseen yhteisöön (0) eli ei-Big4 -yhteisöstä ei-Big4 -yhteisöön tai Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön. Mallia testataan ainoastaan ryhmään yrityksiä, joiden tilintarkastajana oli ei-Big4 -yhteisö ennen vaihtoa. Selittävät muuttujat ovat samat kuin edellisessä mallissa, ainoastaan palkkioita kuvastava muuttuja on jätetty mallista pois, sillä myöskään Feng (2013) ei sisällyttänyt kyseistä muuttujaa malliinsa. Ei myöskään löydetty selkeää tilintarkastuspalkkion yhteyttä tilintarkastajan vaihtamiseen Big4 -yhteisöön, jolla voitaisiin perustella muuttujan sisällyttäminen malliin.

Logistinen regressiomalli kolmannen hypoteesin osalta on seuraava:

$$(2) \quad \text{VAIHTO_ERIKOK} = \beta_0 + \beta_1 \text{JOU_TK} + \beta_2 \text{TIL_TYOMAARA} + \beta_3 \text{GOING_CONCERN} + \beta_4 \text{SISVALV_ONGELMA} + \beta_5 \text{KOKO} + \varepsilon$$

Kolmas hypoteesi on, että kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin tilintarkastajaa ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön verrattuna muihin yrityksiin. Mallissa **selitettävänä** muuttujana on siis vaihtaminen erikokoiseen tilintarkastusyhteisöön (1) tai samankokoiseen (0). Mallia testataan Fengin (2013) esikuvatutkimuksen tavoin ryhmälle yrityksiä, joiden tilintarkastaja oli ei-Big4 -yhteisö ennen vaihtoa. Arvo 1 tässä tapauksessa tarkoittaa sitä, että yritys on vaihtanut Big4 -yhteisöön.

Selittävä muuttuja mallissa on kiirekauden muuttuja (JOU_TK), sillä väitetään, että kiirekauden aikana tapahtuu vähemmän tilintarkastajan vaihtamisia pienemmästä yhteisöstä Big4 -yhteisöön (Feng 2013). Sen vuoksi sen odotetaan olevan negatiivinen suhteessa tilintarkastajan vaihtamiseen erikokoiseen yhteisöön, eli Big4 -yhteisöön. Muut muuttujat ovat **kontrollimuuttujia**, ja ne ovat suurin piirtein samat kuin edellisessä regressiomallissa. Tilintarkastajan työmäärän muuttuja kuvastaa tässä kapasiteettirajoituksia, joita etenkin Big4 -yhteisöillä esiintyy kiirekauden aikana (López & Peters 2011; Feng 2013). Sen vuoksi tilintarkastajan työmäärän muuttujan oletetaan olevan negatiivinen suhteessa

selitettävään muuttujaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että *toiminnan jatkuvuuden* osalta mukautettu tilintarkastuskertomus vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan vaihtamiseen, ja Sarbanes-Oxley –lain (2002) säätämisen jälkeen riskiä on vieritetty pienemmille tilintarkastusyhteisöille, sillä suuremmat yhteisöt eivät halua hyväksyä riskisempiä asiakkaita, ja vieläpä kiirekauden aikana (Carey ym. 2008; Brandon ym. 2012; Feng 2013). Sen vuoksi toiminnan jatkuvuuden muuttujan odotetaan olevan negatiivinen tilintarkastajan vaihtamiseen Big4 –yhteisöön. Myös raportointi sisäisen valvonnan puitteista kuvastaa riskiä, joka asiakkaalla on, ja voidaan olettaa, etteivät Big4 –yhteisöt ole halukkaita hyväksymään asiakkaakseen kiirekauden asiakasta, jolla on ongelmia sisäisessä valvonnassa (Landsman ym. 2009; Brandon ym. 2012; Feng 2013). Sen vuoksi sisäisen valvonnan muuttujankin odotetaan olevan negatiivinen suhteessa tilintarkastajan vaihtamiseen ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön.

Yrityksen koko vaikuttaa kirjanpidon monimutkaisuuteen. Usein suurempien yritysten tulee vaihtaa tilintarkastajaa BigN –yhteisöön, sillä BigN –yhteisöillä on usein kehittyneemmät tilintarkastusteknologiat sekä kehittyneempi asiantuntemus monimutkaisten kirjanpidon transaktioiden osalta. Usein suuremmat yritykset myös vaativat parempaa tilintarkastuslaatua kohentamaan *corporate governancea*. Sen vuoksi valitsen myös koko-muuttujan kontrolloivaksi tekijäksi tilintarkastajan vaihtamisessa. Muuttujan odotetaan olevan positiivinen suhteessa tilintarkastajan vaihtamiseen ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön. (Feng 2013: 274.)

Regressiomallia on muutettu paljonkin Fengin (2013) esikuvatutkimuksesta aineiston saatavuuden vuoksi. Tulokset voivat siksi poiketa Fengin (2013) tutkimustuloksista. Toisaalta, regressiomallin ollessa erilainen, voidaan saada uutta informaatiota tilintarkastajan vaihtamisen ilmiöstä.

Taulukoissa 2 ja 3 on esitetty yhteenvedot valituista muuttujista ja niiden odotetuista vaikutuksista selitettäviin muuttujiin.

Taulukko 2. Yhteenveto tutkimuksen muuttujista, hypoteesit 1 ja 2.

Selitettävä muuttuja	Kuvaus	Odotettu vaikutus (+/-)
AS_VAIHTO	Dummy-muuttuja, joka saa arvoksi 1, jos asiakas on vaihtanut tilintarkastajaa, ja 0, jos tilintarkastaja on irtisanoutunut.	
Selittävät muuttujat		
JOU_TK	Dummy-muuttuja, jossa kiirekauden muuttuja saa arvoksi 1, jos yrityksen tilikausi päättyy joulukuussa. Muuten arvo on 0.	-
TIL_TYOMAARA	Kuvastaa tilintarkastajan työmäärää tilintarkastuspalkkioilla mitattuna. Se mitataan niin, että yksittäisen kuukauden tilintarkastuspalkkiot jaetaan koko vuoden palkkioilla.	+
Kontrollimuuttujat		
GOING_CONCERN	Dummy-muuttuja, joka kuvastaa toiminnan jatkuvuutta tilintarkastuskertomuksessa. Saa arvoksi 1, jos tilintarkastaja on mukauttanut kertomusta toiminnan jatkuvuuteen liittyen. Muuten arvo on 0.	+
SISVALV_ONGELMA	Dummy-muuttuja, joka kuvastaa tilintarkastajan arviota sisäisen valvonnan ongelmista tilinpäätöksen osalta. Saa arvoksi 1, mikäli tilintarkastaja on raportoinut sisäisen valvonnan ongelmista, ja muussa tapauksessa 0.	+
PALKKIO	Kuvastaa tilintarkastuspalkkioita. Se on logaritmi kunkin yrityksen maksamasta tilintarkastuspalkkiosta.	+
KOKO	Kuvastaa yrityksen kokoa. Se on logaritmi yrityksen taseen vastaavista.	-

Taulukko 3. Yhteenveto tutkimusten muuttujista, hypoteesi 3.

Selitettävä muuttuja	Kuvaus	Odotettu vaikutus (+/-)
VAIHTO_ERIKOK	Dummy-muuttuja, joka saa arvoksi 1, jos asiakas on vaihtanut tilintarkastajaa ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön (KPMG, EY, Deloitte tai PwC) tai toisin päin, ja 0, jos on vaihdettu saman suuruisen yhteisöön.	
Selittävä muuttuja		
JOU_TK	Dummy-muuttuja, joka saa arvoksi 1, jos yrityksen tilikausi päättyy joulukuussa. Muuten arvo on 0.	-
Kontrollimuuttujat		
TIL_TYOMAARA	Kuvastaa tilintarkastajan työmäärää tilintarkastuspalkkioilla mitattuna. Siinä yhden kuukauden tilintarkastuspalkkiot jaetaan koko vuoden palkkioilla.	-
GOING_CONCERN	Kuvastaa toiminnan jatkuvuutta tilintarkastuskertomuksessa. Saa arvoksi 1, jos tilintarkastaja on mukauttanut kertomusta toiminnan jatkuvuuteen liittyen, ja 0, jos ei.	-
SISVALV_ONGELMA	Kuvastaa tilintarkastajan arviota sisäisen valvonnan ongelmista tilinpäätöksen osalta. Saa arvoksi 1, mikäli tilintarkastaja on raportoinut sisäisen valvonnan ongelmista, ja 0, mikäli ei.	-
KOKO	Kuvastaa yrityksen kokoa. Se on logaritmi yrityksen taseen vastaavista.	+

6. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa käydään läpi regressiomallien tuloksia ja analysoidaan tulosten merkitystä tilintarkastusalan kannalta. Tuloksia myös verrataan aiheen aikaisempiin tutkimuksiin. Ensin tarkastellaan aineiston jakaumaa sekä muuttujien välisiä korrelaatioita. Sen jälkeen siirrytään regressioanalyysiin, ja arvioidaan regressiomallien luotettavuutta.

6.1. Aineiston jakauma ja korrelaatiot

Taulukossa 4 on esitetty tilintarkastajan vaihtamisien jakauma, jossa on esitetty joulukuussa tilikautensa päättävät yritykset ja muina aikoina tilikautensa päättävät yritykset. Lopullisen aineiston (n=827) mukaan huomataan, että tilintarkastajan erottaminen on yleisempää kuin tilintarkastajan oma irtisanoutuminen toimeksiannosta, sillä asiakkaan aloitteesta tapahtuvia tilintarkastajan vaihtamisia on aineistosta 584 kappaletta eli 70,62%. Kuten aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu, on yleisempää, että yritys päättää tilikautensa joulukuussa kuin muulloin, sillä aineistosta 535 yritystä eli 64,69% on päättänyt tilikautensa joulukuussa. Taulukon mukaan on hiukan yleisempää kiirekauden yrityksille erottaa tilintarkastaja kuin muille, sillä 386 kiirekauden yritystä 535:sta eli noin 72% ovat omasta aloitteestaan vaihtaneet tilintarkastajaa, kun taas muista yrityksistä 198 yritystä 292:sta eli noin 68% ovat omasta aloitteestaan vaihtaneet tilintarkastajaa.

Taulukko 4. Tilintarkastajan vaihtamisien jakauma kiirekauden mukaan (n=827).

Tilikauden päättyminen:	Tilintarkastajan irtisanoutuminen	Tilintarkastajan erottaminen	Yhteensä
Joulukuu	149 18,02%	386 46,67%	535 64,69%
Muu	94 11,37%	198 23,94%	292 35,31%
Yhteensä	243 29,39%	584 70,61%	827 100%

Taulukossa 5. on esitetty tilintarkastajan vaihtamisen suunnan jakautumista tilikauden päättymisen mukaan, erotellen joulukuussa tilikauden päättävät yritykset ja muut. Nähdään, että enemmistön (68,3 %) tilintarkastaja on ollut ei-Big4 –yhteisö ennen vaihtoa, ja että suurin osa vaihtaa toiseen ei-Big4 –yhteisöön. Aineistosta vain 5,2% ovat vaihtaneet ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön. Puolestaan yrityksillä, joiden entinen tilintarkastaja oli Big4 –yhteisö, ei havaittu merkittävää eroa siinä, vaihdetaanko tilintarkastajaa toiseen Big4 –yhteisöön vai ei-Big4 –yhteisöön. Tämän perusteella voidaan väittää, että yritykset, joiden tilintarkastajana oli ei-Big4 –tilintarkastusyhteisö, vaihtavat todennäköisemmin toiseen ei-Big4 –tilintarkastajaan kuin Big4 –yhteisöön. Kiirekauden yrityksistä 6,9% ja muista yrityksistä 2% vaihtaa ei-Big4 –yhteisöstä Big4 -yhteisöön, joten kiirekauden yrityksille näyttää jopa olevan hiukan yleisempää vaihtaa isoon tilintarkastusyhteisöön kuin muille. Lisäksi kiirekauden yrityksistä 14% vaihtaa Big4 –yhteisöstä ei-Big4 –yhteisöön, kun taas muista yrityksistä vain 4% vaihtaa Big4 –yhteisöstä ei-Big4 –yhteisöön.

Voidaan todeta taulukon perusteella, että kiirekauden yrityksille näyttäisi olevan todennäköisempää vaihtaa Big4 –yhteisöstä ei-Big4 –yhteisöön verrattuna siihen, että yritykset vaihtaisivat ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön. Kiirekauden yrityksille on myös taulukon mukaan todennäköisempää vaihtaa isosta yhteisöstä pienempään verrattuna muihin yrityksiin. On kuitenkin muistettava, että suurin osa vaihtamisista ovat suorasuuntaisia, eli vaihdetaan pienemmästä pienempään tai isosta isoon tilintarkastusyhteisöön.

Taulukko 5. Tilintarkastajan vaihtamisen suunnat (n=827).

Tilintarkastaja ennen vaihtoa ja vaihtamisen suunta	Tilikauden päättymisen		
	Joulukuu	Muu	Yhteensä
ei-Big4 -yhteisö			
Vaihtaminen Big4 –yhteisöön	37	6	43
%	4,5%	0,7%	5,2%
Vaihtaminen ei-Big4 –yhteisöön	341	224	565
%	41,2%	27,1%	68,3%
Big4 -yhteisö			
Vaihtaminen ei-Big4 –yhteisöön	75	25	100
%	9,1%	3%	12,1%
Vaihtaminen Big4 –yhteisöön	82	37	119
%	9,9%	4,5%	14,4%
Yhteensä	535	292	827
%	65%	35%	100%

Liitteissä 1 ja 2 on havainnollistettu muuttujien AS_VAIHTO ja JOU_TK jakaumat histogrammien muodossa. Niiden perusteella on helppo huomata, että tilintarkastajan erottaminen on yleisempää kuin tilintarkastajan irtisanoutuminen. Lisäksi huomataan, että tilikausi päättyy suurimmalla osalla joulukuussa.

Seuraavaksi tarkastellaan muuttujien tilastollisia lukuja, kuten keskiarvoja, mediaaneja sekä keskihajontoja. Taulukossa 6. on esitetty selittävien ja kontrollimuuttujien tilastollisia lukuja. Muuttujat on ryhmitelty selitettävän muuttujan AS_VAIHTO mukaan (tilintarkastajan irtisanoutuminen vs. erottaminen). Muuttujat on muodostettu ja selitetty edellisessä luvussa 5.

Taulukon 6. mukaan huomataan, että JOU_TK keskiarvo on hieman korkeampi tilintarkastajan erottamisessa (0,661) kuin tilintarkastajan irtisanoutumisessa (0,613). Tämä tukee taulukon 2. tuloksia siitä, että kiirekauden yrityksillä esiintyy enemmän oma-aloitteista tilintarkastajan vaihtamista verrattuna tilintarkastajan omaan irtisanoutumiseen. Tilintarkastajan työmäärän muuttuja TIL_TYOMAARA on myös hieman korkeampi tilintarkastajan erottamisen tilanteissa (0,596) kuin tilintarkastajan irtisanoutumisessa (0,534). Tämä voisi viitata siihen, että suuri työmäärä vahingoittaa asiakassuhdetta niin, että on todennäköisempää, että asiakas vaihtaa tilintarkastajaa kuin että tilintarkastaja itse irtisanoutuksi toimeksiannosta. Taulukon 6. tulokset antavat hiukan tukea kahdelle ensimmäiselle hypoteesille. Toisaalta, on huomattava, että TIL_TYOMAARA sekä JOU_TK korreloivat voimakkaasti keskenään, joten on aikaista päätellä vielä tuloksista.

Tutkimuksessa ollaan saatu yllättävä tulos kontrollimuuttujan GOING_CONCERN osalta, sillä itse asiassa toiminnan jatkuvuuden lausuntoja esiintyy enemmän tapauksissa, jossa tilintarkastaja itse irtisanoutuu toimeksiannosta (keskiarvo 0,584) verrattuna tilintarkastajan erottamistapauksiin (keskiarvo 0,425). Lausunto sisäisen valvonnan ongelmista taas esiintyy enemmän tapauksissa, jossa asiakas vaihtaa tilintarkastajaa (keskiarvo 0,147 verrattuna tilintarkastajan irtisanoutumiseen 0,082). Lisäksi taulukosta huomataan, että tilanteissa, joissa asiakas on erottanut tilintarkastajansa, asiakasyritys on maksanut suhteellisesti korkeampia tilintarkastuspalkkioita (keskiarvo 5,130) verrattuna tilanteisiin, joissa tilintarkastaja irtisanoutuu toimeksiannosta (keskiarvo 4,677). Huomataan myös, että keskimääräisesti kooltaan suuremmat yritykset vaihtavat tilintarkastajaa enemmän (keskiarvo 6,999) verrattuna siihen, että tilintarkastaja irtisanoutuksi (keskiarvo 6,175).

Taulukko 6. Hypoteesien 1 ja 2 muuttujien tilastolliset luvut (n=827).

Muuttuja	Tilintarkastajan irtisanoutuminen (n=243)			Tilintarkastajan erottaminen (n=584)		
	Keskiarvo	Med.	Keskih.	Keskiarvo	Med.	Keskih.
JOU_TK	0,613	1	0,488	0,661	1	0,474
TIL_TYOMAARA	0,534	0,832	0,414	0,596	0,832	0,391
GOING_CONCERN	0,584	1	0,494	0,425	0	0,495
SISVALV_ONGELMA	0,082	0	0,275	0,147	0	0,355
PALKKIO	4,677	4,568	0,661	5,130	5,095	0,826
KOKO	6,175	5,984	1,659	6,999	7,124	1,914

Taulukossa 7. on havainnollistettu muuttujien tilastollisia lukuja vaihtamisen suunnan kannalta. Yrityksistä suurin osa, 684 yritystä on vaihtanut samansuuntaisesti tilintarkastajaa, ja 143 yritystä on vaihtanut pienempään tai isompaan (Big4) tilintarkastusyhteisöön. Huomataan, että taulukon perusteella kiirekauden yritykset vaihtavat hiukan enemmän erisuuruiseen (keskiarvo 0.783) yhteisöön kuin samankokoiseen (keskiarvo 0.618). Lisäksi työmäärää kuvaavaa muuttujaa on keskiarvoltaan suurempi tapauksissa, jossa vaihdetaan erisuuruiseen yhteisöön. Toiminnan jatkuvuutta kuvaavan muuttujan kes-

kiarvo on taas suurempi tapauksissa, jossa vaihdetaan samansuuruiseen yhteisöön. Sisäisen valvonnan osalta keskiarvo on taas hiukan suurempi tapauksissa, jossa vaihdetaan erisuuruiseen yhteisöön. Myös palkkioiden taso on korkeampi tapauksissa, jossa vaihdetaan erisuuruiseen yhteisöön. Lisäksi KOKO-muuttujan keskiarvo on suurempi tapauksissa, joissa vaihdetaan erisuuruiseen yhteisöön.

Taulukko 7. Hypoteesin 3 muuttujien tilastolliset luvut (n=827).

Muuttuja	Vaihtaminen samansuuruiseen (n=684)			Vaihtaminen erikokoiseen (n=143)		
	Keskiarvo	Med.	Keskih.	Keskiarvo	Med.	Keskih.
JOU_TK	0.618	1	0.486	0.783	1	0.413
TIL_TYOMAARA	0.551	0.832	0.408	0.703	0.832	0.324
GOING_CONCERN	0.539	1	0.499	0.147	0	0.355
SISVALV_ON-GELMA	0.102	0	0.303	0.252	0	0.435
PALKKIO	4.849	4.681	0.792	5.704	5.719	0.408
KOKO	6.437	6.202	1.863	8.286	8.411	1.009

Liitteessä 3 on esitetty Pearsonin korrelaatiot selittävien muuttujien välillä. Korrelaatioiden tarkastelun tavoitteena on tarkastella multikollineaarisuuden esiintymistä. Korrelaatioihin sisältyy koko aineisto (n=827). Korkein korrelaatio on muuttujien JOU_TK ja TIL_TYOMAARA välillä, joka on 95,4 prosenttia. Yksi syy siihen on se, että aineistosta suurin osa on päättänyt tilikautensa joulukuussa. Tulos viittaa siihen, että kiirekauden aikana tilintarkastajan työmäärä kasvaa merkittävästi. Se on luonnollista, sillä suurin osa tilintarkastuksista tapahtuu kiirekauden aikana, johtuen siitä, että on yleistä päättää tilikausi joulukuussa. On kuitenkin muistettava, että työmäärä on laskettu tilintarkastuspalkkioiden mukaan, joten se voi hiukan vääristää todellista tilintarkastajien työmäärää. López ja Peters (2011: 368) saivat muuttujien korrelaatioksi 82,6 prosenttia, ja myös heillä nämä kaksi muuttujaa korreloivat kaikista voimakkaimmin.

Muita merkittäviä korrelaatioita havaittiin GOING_CONCERN ja PALKKIO -muuttujien, GOING_CONCERN ja KOKO -muuttujien sekä PALKKIO ja KOKO -muuttujien

välillä. Muuttujien GOING_CONCERN ja PALKKIO korrelaatioksi saatiin -55,4 %, joka viittaa siihen, että toiminnan jatkuvuuden osalta mukautettu tilintarkastuskertomus on yhteydessä pienempiin tilintarkastuspalkkioihin, joka on mielenkiintoinen tulos. Korrelaatio ei ole kuitenkaan kovin voimakas ja viittaa vain vähän siihen, että toiminnan jatkuvuuden osalta mukautettu tilintarkastuskertomus johtaa pienempiin tilintarkastuspalkkioihin. Muuttujien GOING_CONCERN ja KOKO korrelaatioksi saatiin -62,7 %, joka viittaa siihen, että keskimääräisesti pienemmät yritykset saavat hiukan todennäköisemmin toiminnan jatkuvuuden osalta mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Merkittävä korrelaatio saatiin muuttujista PALKKIO ja KOKO, sillä heidän korrelaationsa on 84,2 %. Tämä viittaa siihen, että kooltaan suuremmat yritykset maksavat suurempia tilintarkastuspalkkioita suhteessa muihin, mikä on tietysti järkevä havainto. Regressioanalyysin riskinä on multikollinearisuus, sillä kaksi muuttujaparia mallissa korreloivat erittäin voimakkaasti keskenään. Tämä otetaan huomioon regressioanalyysissä.

6.2. Regressioanalyysin tulokset hypoteeseille 1 ja 2

Ensimmäinen hypoteesi on, että kiirekauden yritykset erottavat epätodennäköisemmin tilintarkastajansa kuin muut yritykset. Toinen hypoteesi on puolestaan se, että tilintarkastajan kasvava työmäärä vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan erottamiseen.

Koska Pearsonin korrelaatiokertoimien avulla on havaittu voimakkaita korrelaatioita tiettyjen muuttujien välillä, tulee luoda erillisiä logistisia regressiomalleja, jotta välttyttäisiin multikollinearisuuden aiheuttamilta tulosten vääristymiltä. Sen vuoksi jätetään kustakin mallista pois toinen voimakkaasti korreloivista muuttujista, niin kuin López ja Peters (2011) tekivät omassa tutkimuksessaan.

On luonnollista, että kiirekauden aikana tilintarkastajan työmäärä palkkioilla mitattuna on suuri, sillä suurin osa yrityksistä päättää tilikautensa joulukuussa. Kiirekauden aikana tilintarkastajilla on siis eniten asiakastoimeksiantoja, jotka koskevat tilinpäätöksen tarkastamista. On myös luonnollista, että mitä suurempi asiakasyritys on, sitä suurempia tilintarkastuspalkkioita se maksaa. Todetaan, että voimakkaat korrelaatiot näiden muuttujien välillä ovat luonnollisia, ja siksi luodaan erillisiä logistisia regressiomalleja, jotta saataisiin mahdollisimman luotettavia tuloksia. Malli 5 sisältää kaikki regressiomallin alkuuperäiset muuttujat, ja niitä tarkastellaan vain kokonaiskuvan kannalta, kuten López ja Peters (2011) tekivät. Yhteensä siis analysoidaan viittä logistista regressiomallia kahden ensimmäisen hypoteesin osalta, ja seuraavaksi esittelen mallit sekä niiden tulokset.

Malli 1

$$(3) \quad AS_VAIHTO = \beta_0 + \beta_1 JOU_TK + \beta_2 GOING_CONCERN + \beta_3 SISVALV_ONGELMA + \beta_4 PALKKIO + \varepsilon$$

Toisen mallin osalta kiirekauden muuttuja on korvattu tilintarkastajan työmäärää kuvaavalla muuttujalla, joka on tilikauden päättymiskuukauden tilintarkastuspalkkiot jaettuna koko vuoden tilintarkastuspalkkioilla. Taulukossa 8 esitellään kahden ensimmäisen regressiomallin tuloksia.

Malli 2

$$(4) \quad AS_VAIHTO = \beta_0 + \beta_1 TIL_TYOMAARA + \beta_2 GOING_CONCERN + \beta_3 SISVALV_ONGELMA + \beta_4 PALKKIO + \varepsilon$$

Taulukko 8. Mallien 1 ja 2 regressioanalyysien tulokset.

Muuttuja	Odotettu vaikutus	Malli 1		Malli 2	
		Kerroin	P-arvo	Kerroin	P-arvo
Vakiotermi	+/-	-2.825	<0.0001***	-2.816	<0.0001***
JOU_TK	-	-0.080	0.634		
TIL_TYOMAARA	+			0.005	0.9816
GOING_CONCERN	+	-0.024	0.897	-0.024	0.898
SISVALV_ON- GELMA	+	0.299	0.272	0.301	0.269
PALKKIO	+	0.763	<0.0001***	0.75	<0.0001***
KOKO	-				
n			827		827
R²			0,0692		0,0690
c			0.661		0.662

* Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti melkein merkitsevä).

** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti merkitsevä).

*** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 0,1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti erittäin merkitsevä).

Taulukosta 8 nähdään, että mallien selitysasteet ovat alhaisia, noin 6,9% ja asiakkaan aloitteesta tapahtuvaa tilintarkastajan vaihtamista ei voida selittää kiirekaudella tai tilintarkastajan työmäärällä. Lisäksi *c*-luku (*c-statistic*) 0.6 näyttää, etteivät mallit ole kovin vahvoja (hyvä malli saa arvoksi 0.7). Kiirekauden muuttuja on odotusten mukaisesti negatiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan, eli asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen, muttei ole tilastollisesti merkitsevä. Työmäärän muuttuja on odotusten mukaisesti positiivisesti korreloitunut selitettävään muuttujaan, muttei myöskään ole tilastollisesti merkitsevä. Odotusten vastaisesti, toiminnan jatkuvuutta koskeva lausunto vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan erottamiseen. Sisäisen valvonnan ongelmia koskeva merkintä on odotusten mukaisesti positiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan, muttei ole tilastollisesti merkitsevä. Mielenkiintoista on se, että palkkion suuruus vaikuttaa asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen, sillä se on positiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan nähden, ja sen *p*-arvo on osoittautunut tilastollisesti erittäin merkitseväksi (*p*-arvo<0.0001).

Seuraavaksi tarkastellaan tilannetta korvaamalla palkkion muuttuja yrityksen kokoa kuvaavalla muuttujalla. Taulukossa 9 on havainnollistettu mallien 3 ja 4 regressioanalyysien tulokset.

Malli 3

$$(5) \quad AS_VAIHTO = \beta_0 + \beta_1 JOU_TK + \beta_2 GOING_CONCERN + \beta_3 SISVALV_ONGELMA + \beta_4 KOKO + \varepsilon$$

Malli 4

$$(6) \quad AS_VAIHTO = \beta_0 + \beta_1 TIL_TYOMAARA + \beta_2 GOING_CONCERN + \beta_3 SISVALV_ONGELMA + \beta_4 KOKO + \varepsilon$$

Taulukko 9. Mallien 3 ja 4 regressioanalyysien tulokset.

Muuttuja	Odotettu vaikutus	Malli 3		Malli 4	
		Kerroin	P-arvo	Kerroin	P-arvo
Vakiotermi	+/-	-0.466	0.273	-0.491	0.248
JOU_TK	-	0.010	0.951		
TIL_TYOMAARA	+			0.1272	0.519
GOING_CONCERN	+	-0.153	0.429	-0.153	0.432
SISVALV_ON-GELMA	+	0.486	0.068	0.486	0.068
PALKKIO	+				
KOKO	-	0.207	0.0002***	0.201	0.0003***
n		827		827	
R ²		0,0448		0,0452	
c		0.631		0.630	

* Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti melkein merkitsevä).

** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti merkitsevä).

*** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 0,1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti erittäin merkitsevä).

Myöskään mallit 3 ja 4 eivät vahvista kahta ensimmäistä hypoteesia, eli mallien mukaan kiirekausi ja tilintarkastajan työmäärä eivät vaikuta tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan aloitteesta. Mallien selitysasteet ovat noin 4 %, eli ne ovat huonompia selittämään tilintarkastajan vaihtamisien ilmiötä verrattuna edellisiin. Myös c-luvut ilmaisevat, etteivät mallit ole vahvoja. Odotusten vastaisesti, tässä mallissa kiirekauden muuttuja onkin positiivisen suhteessa tilintarkastajan erottamiseen. Lisäksi odotusten vastaisesti toiminnan jatkuvuutta koskeva muuttuja on negatiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan. On mielenkiintoista, että yrityksen koko vaikuttaa merkitsevästi asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen. Odotusten vastaisesti, näyttääkin siltä, että mitä isompi yritys, sitä todennäköisemmin se vaihtaa tilintarkastajaa. Oletettiin, etteivät kooltaan suuremmat yritykset ryhtyisi oma-aloitteisesti vaihtamaan tilintarkastajaansa, sillä vaihtamisen transaktiokustannukset ovat niille suuremmat. Toisaalta, yrityksen koko saattaa tässä tapauksessa toimia tilintarkastuspalkkioiden substituuttina, joten tulee tehdä katsaus yleistilanteeseen, ennen kuin tekee yleistyksiä.

Mallissa 5 on esitetty kaikki muuttujat ja taulukossa 10 näkyy regressioanalyysin tulokset. Taulukossa 11 puolestaan on analyysi nollahypoteesin testaukselle. On huomioitava, että koska korrelaatiot ovat suuret kiirekauden ja tilintarkastajan työmäärän sekä palkkion ja koon välillä, niin tulokset eivät ole välttämättä kovin luotettavia. Katsaus tilanteeseen kuitenkin helpottaa tulosten yhteenvetoa.

Malli 5

$$(7) \quad \text{AS_VAIHTO} = \beta_0 + \beta_1 \text{JOU_TK} + \beta_2 \text{TIL_TYOMAARA} + \beta_3 \text{GOING_CONCERN} + \beta_4 \text{SISVALV_ONGELMA} + \beta_5 \text{PALKKIO} + \beta_6 \text{KOKO} + \varepsilon$$

Taulukko 10. Mallin 5 regressioanalyysin tulokset.

Muuttuja	Odotettu vaikutus	Kerroin	P-arvo
Vakiotermi	+/-	-2.915	<0.0001***
JOU_TK	-	-1.807	0.0724
TIL_TYOMAARA	+	2.117	0.0767
GOING_CONCERN	+	-0.081	0.684
SISVALV_ONGELMA	+	0.299	0.276
PALKKIO	+	0.872	<0.0001***
KOKO	-	-0.076	0.354
N		827	
R²		0,0750	
c		0.667	

* Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti melkein merkitsevä).

** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti merkitsevä).

*** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 0,1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti erittäin merkitsevä).

Taulukko 11. Nollahypoteesin testaus malli 5.

Nollahypoteesin testaus: BETA=0			
Testi	Chi-Square	DF	Pr > ChiSq
Likelihood Ratio	64.4988	6	<.0001
Score	58.4735	6	<.0001
Wald	53.2262	6	<.0001

Mallin 5 selitysaste on parempi kuin edellisten yksittäisten mallien, ja se on 7,5%. Myös c-luku on hiukan parempi verrattuna edellisiin malleihin, ja on siten *melkein* hyvä malli. Tämän mallin osalta kiirekausi ja tilintarkastajan työmäärä selittäisivät tilintarkastajan vaihtamisen asiakkaan aloitteesta, mikäli varmuustasona olisi käytetty 10%. Koska tutkielman varmuustasoksi on valittu 5% ja edelliset yksittäiset mallit osoittivat, ettei muuttujilla ole yhteyttä asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen, todetaan, etteivät hypoteesit 1 ja 2 saa vahvistusta, eli nollahypoteesi jää voimaan kummankin osalta. Mallin 5 mukaan kaikki muuttujat käyttäytyvät odotusten mukaisesti, mutta ainoastaan toiminnan jatkuvuuden muuttuja on negatiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan, kun sen oletettiin olevan positiivinen. Mallin 5 osalta vahvistuu se, että tilintarkastuspalkkio todella vaikuttaa asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen. Yrityksen koko taas onkin odotusten mukaisesti negatiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan, mutta ei näytä olevan tilastollisesti merkitsevä. Aiempien mallien tulos koon merkittävästä vaikutuksesta tilintarkastajan erottamiseen hylätään, sillä huomataan, että se on toiminut tilintarkastuspalkkion substituuttina.

Taulukon 11 mukaan nollahypoteesi mallille 5 pitää paikkaansa 0,001% riskitasolla, joten nollahypoteesit kahden ensimmäisen hypoteesin osalta jäävät voimaan. Lisäksi multikollineaarisuus aiheuttaa riskiä mallin luotettavuuteen nähden, mutta toisaalta malli 5 osoittaa, etteivät hypoteesit 1 ja 2 saa vahvistusta. Mallit 1 ja 2 saivat paremmat selitysasteet ja c-luvut verrattuna malleihin 3 ja 4, joten tilintarkastuspalkkio on parempi muuttuja selittämään asiakkaan toimesta tapahtuvaa tilintarkastajan vaihtamista kuin yrityksen koko. Malli 2 oli neljästä mallista luotettavin, vaikkei vahvistanut esitettyjä hypoteeseja. Mallin 2 c-lukua havainnollistetaan liitteessä 4, ja se on siis alue, joka jää ROC-käyrän alapuolelle. Käyrän alle jäävä osuus viittaa siis siihen määrään, mitä kyseinen malli kykenee selittämään tutkittavasta ilmiöstä.

Ensimmäisen hypoteesin mukaan kiirekauden yritykset erottavat epätodennäköisemmin tilintarkastajansa kuin muut yritykset. Toisen hypoteesin mukaan tilintarkastajan työmäärä vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan erottamiseen. Kyseisille hypoteeseille ei

kuitenkaan saatu vahvistusta, sillä kiirekauden muuttuja ja työmäärän muuttuja eivät selitä tilintarkastajan vaihtamista asiakkaan toimesta, kun tilannetta peilataan tilintarkastajan irtisanoutumiseen. Myöskään sisäisen valvonnan raportoidut ongelmat ja toiminnan jatkuvuutta koskeva lausunto eivät selitä asiakkaan aloitteesta tapahtuvaa tilintarkastajan vaihtamista suhteessa siihen, että tilintarkastaja irtisanoutuu. Yrityksen koko sai positiiviset ja tilastollisesti merkitsevät arvot malleissa 3 ja 4, mutta päinvastaiset tulokset yhteenvetomallissa 5. Positiivinen yhteys saattaa johtua siitä, että muuttuja toimii tilintarkastuspalkkion substituuttina malleissa 3 ja 4. Tutkimuksessa ollaan saatu luotettavaa evidenssiä siitä, että tilintarkastuspalkkion suuruus vaikuttaa positiivisesti asiakkaan toimesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen, ja se on osoittautunut menestykselliseksi ilmiön selittäjäksi, sillä sen p-arvo on alle 0.0001 kaikissa palkkion muuttujan sisältävissä malleissa.

6.3. Regressioanalyysin tulokset hypoteesille 3

Kolmas hypoteesi on, että kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön verrattuna muihin yrityksiin. Tämän hypoteesin osalta tehdään malli 6, johon ei sisälly työmäärän muuttujaa johtuen voimakkaasta korrelaatiosta kiirekauden muuttujaan. Myöskään tilintarkastuspalkkio ei ole selittävä muuttuja tämän hypoteesin osalta. Mallissa 7 on esitetty kaikki hypoteesin muuttujat, mutta kiirekauden muuttujan ja työmäärän muuttujan voimakas korrelaatio aiheuttaa mallissa multikollineaarisuuden riskin, mikä tulee pitää mielessä tuloksia analysoitaessa. Mallit ja tulokset kolmannen hypoteesin osalta ovat seuraavanlaiset:

Malli 6

$$(8) \quad \text{VAIHTO_ERIKOK} = \beta_0 + \beta_1 \text{JOU_TK} + \beta_2 \text{GOING_CONCERN} + \beta_3 \text{SISVALV_ONGELMA} + \beta_4 \text{KOKO} + \varepsilon$$

Malli 7

$$(9) \quad \text{VAIHTO_ERIKOK} = \beta_0 + \beta_1 \text{JOU_TK} + \beta_2 \text{TIL_TYOMAARA} + \beta_3 \text{GOING_CONCERN} + \beta_4 \text{SISVALV_ONGELMA} + \beta_5 \text{KOKO} + \varepsilon$$

Malli luotiin erikseen yrityksille, joiden tilintarkastajana ennen vaihtoa oli ei-Big4 –yhteisö. Analysoinnissa käytettiin täten 608 yrityshavaintoa, joista vain 43 olivat vaihtaneet erikokoiseen yhteisöön, eli Big4 –tilintarkastusyhteisöön. Taulukossa 12 on esitetty mallien 6 ja 7 regressioanalyysien tulokset, ja taulukossa 13 näkyy tulokset nollahypoteesin testauksesta mallille 7.

Taulukko 12. Mallien 6 ja 7 regressioanalyysien tulokset.

Muuttuja	Odotettu vaikutus	Malli 6		Malli 7	
		Kerroin	P-arvo	Kerroin	P-arvo
Vakiotermi	+/-	-11.603	<0.0001***	-11.963	<0.0001***
JOU_TK	-	0.656	0.183	-1.173	0.288
TIL_TYOMAARA	-			2.469	0.077
GOING_CONCERN	-	-0.734	0.204	-0.760	0.192
SISVALV_ON- GELMA	-	0.515	0.296	0.420	0.405
KOKO	+	1.211	<0.0001***	1.225	<0.001***
n		608		608	
R²		0.1728		0.1763	
c		0.759		0.914	

* Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti melkein merkitsevä).

** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti merkitsevä).

*** Kerroin on tilastollisesti merkitsevä 0,1 %:n merkitsevyystasolla (tilastollisesti erittäin merkitsevä).

Taulukko 13. Nollahypoteesin testaus mallille 7.

Nollahypoteesin testaus: BETA=0			
Testi	Chi-Square	DF	Pr > ChiSq
Likelihood Ratio	117.9573	5	<.0001
Score	107.6351	5	<.0001
Wald	59.7207	5	<.0001

Huomataan, että hypoteesin 3 mallit ovat parempia ja luotettavampia kuin edellisten hypoteesien mallit. Hypoteesin 3 osalta selityssasteeksi on saatu 17,28% - 17,63%. Hypoteesin 3 esitetyt mallit selittävät siis noin 17% tilintarkastajan vaihtamissuunnasta. Myös c-luvut osoittavat, että mallit ovat hyviä (arvot yli 0.7) ja erityisesti malli 7 on vahva selittämään ja ennustamaan ilmiötä, sillä sen c-luku on 0.914. Mallin 7 osalta liitteessä 5 on havainnollistettu ROC-käyrä, jossa c-luku on käyrän alapuolella. Malli 7 sisältää kuitenkin multikollinearisuuden riskiä, johtuen kiirekauden ja työmäärän muuttujien voimakkaasta korrelaatiosta. Toisaalta, malli 7 osoittaa myös sen, ettei hypoteesi 3 saa vahvistusta, ja c-luvun pohjalta voimme todeta mallin 7 olevan suhteellisen luotettava. Mallin 7 kiirekauden muuttuja saa negatiivisen arvon, kun taas mallissa 6 se saa positiivisen. Lisäksi tilintarkastajan työmäärää kuvaava muuttuja on odotusten vastaisesti positiivinen, ja sisäisen valvonnan ongelmia koskeva muuttuja on odotusten vastaisesti positiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan. Kuitenkin ainoa muuttuja, joka sai tilastollisesti merkitsevän arvon ($p\text{-arvo} < 0.001$), on yrityksen kokoa kuvaava muuttuja. Taulukossa 13 on havainnollistettu mallin 7 nollahypoteesin testaus kolmella testillä, ja siitä huomataan, että nollahypoteesi pitää paikkaansa kaikissa 0,001% merkitsevyystasolla.

Kolmas hypoteesi, jonka mukaan kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön, ei saanut vahvistusta. Kiirekauden muuttuja JOU_TK:n muuttuja ei ole tilastollisesti merkitsevä ($p\text{-arvo} > 0.05$) selittämään tilintarkastajan vaihtamista pienemmästä yhteisöstä Big4 -yhteisöön, vaikkakin se on negatiivinen mallin 7 mukaan. Tämä on yhdenmukainen Fengin (2013) tulosten kanssa, sillä myös-
kään Feng (2013) ei saanut hypoteesille vahvistusta Sarbanes-Oxley -lain (2002) voimaantulon jälkeen.

Myöskään raportoidut sisäisen valvonnan ongelmat tai toiminnan jatkuvuutta koskeva lausunto eivät vaikuta siihen, vaihtaako yritys ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön vai ei.

Yrityksen koko taas vaikuttaa tilastollisesti erittäin merkitsevästi tilintarkastajan vaihtamiseen ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön, ja tämä piti paikkaansa kummassakin mallissa tämän hypoteesin osalta. Toisin sanoen, mitä isompi yritys on, sitä todennäköisemmin se vaihtaa Big4 -yhteisöön. Tämä tukee Fengin (2013) tuloksia, sillä myös hän sai tilastollisesti merkitsevän positiivisen suhteen yrityksen koon ja tilintarkastajan vaihtamisen ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön välille. Kooltaan suuremmat yritykset tarvitsevat usein Big4 -yhteisön tilintarkastajakseen, sillä suuren asiakasyrityksen kirjanpidon transaktiot ovat usein monimutkaisempia, joihin tarvitaan Big4 -yhteisöjen tarjoamaa teknologiaa.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa luodaan johtopäätöksiä empiirisen osuuden tuloksista. Lisäksi tarkoituksena on tuoda esille tutkimuksen rajoitteita sekä toisaalta jatkotutkimusmahdollisuuksia. Luvun lopuksi esitetään erilaisia keinoja, miten voitaisiin lieventää kiirekauden aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia liittyen tilintarkastajan työhön ja hyvinvointiin.

7.1. Tulosten yhteenveto ja analysointi

Hypoteesien testausta varten luotiin seitsemän erilaista logistisen regression mallia. Näin monta tehtiin siksi, jotta saataisiin mahdollisimman luotettavia tuloksia, nimittäin multikollineaarisuus olisi saattanut vääristää tuloksia, jos oltaisiin käytetty vain kahta eri regressiomallia. Multikollineaarisuuden riski ilmeni liitteen 3 Pearsonin korrelaatioista muuttujien välillä, joissa kahden muuttujaparin korrelaatio on yli 80%. Sen vuoksi luotiin malleja, joista puuttui aina yksi voimakkaasti korreloivista muuttujista. Malleihin 5 ja 7 sisältyivät kaikki alkuperäiset muuttujat, mutta kyseisiä malleja ei voida pitää täysin luotettavina edellä mainitun ongelman vuoksi.

Ensimmäinen hypoteesi oli se, että kiirekauden aikana on epätodennäköisempää asiakkaan vaihtaa tilintarkastajaa kuin muina aikoina. Oletettiin, että kiirekauden ulkopuolella tapahtuisi todennäköisemmin asiakkaan aloitteesta tapahtuvia tilintarkastajan vaihtamisia. Hypoteesille ei saatu vahvistusta, eikä kiirekauden muuttuja vaikuttanut merkittävästi asiakkaan toimesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen eli tilintarkastajan erottamiseen. Ensimmäisen hypoteesin osalta mallit 1 ja 3 eivät olleet kovin hyviä selittämään ilmiötä, sillä ne selittävät vain 4,5 - 6,9% selitettävän muuttujan vaihtelusta. Myös c-luvun perusteella (alle 0.7) mallit eivät olleet kyllin hyviä selittämään asiakkaan aloitteesta tapahtuvaa tilintarkastajan vaihtamista. López ja Peters (2011) olivat saaneet vahvistusta vastaavalle hypoteesille, ja perustelivat sen johtuvan korkeista vaihtamisen transaktiokustannuksista kiirekauden aikaan. Tutkijat kuitenkin tutkivat ilmiötä vertailemalla yrityksiä, jotka vaihtoivat tilintarkastajaa ja jotka eivät vaihtaneet. Tutkielman aineistossa kaikki yritykset olivat vaihtaneet tilintarkastajaa, mutta kahdesta eri syystä. Poikkeamat tuloksista voisivat siis johtua siitä. Erilainen tulos voi mahdollisesti johtua siitäkin, että kiirekauden vaikutukset ovat viime vuosina lieventyneet, eikä sen vuoksi tilikauden päättymisajankohdalla ole vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen. Aihetta tulisi tutkia lisää, jotta voitaisiin tehdä yleistyksiä.

Toisen hypoteesin mukaan tilintarkastajan työmäärän ja asiakkaan aloitteesta tapahtuvan tilintarkastajan vaihtamisen välillä on positiivinen yhteys. Regressiokertoimien mukaan työmäärän muuttujalla on positiivista vaikutusta asiakkaan vaihtamispäätökseen, mutta se ei ole tilastollisesti lainkaan merkitsevä (p-arvo yli 0.05). Myöskään toinen hypoteesi ei siis saanut vahvistusta, ja sen osalta mallit 2 ja 4 saivat selitysasteikseen myös noin 4,5 - 6,9%. López ja Peters (2011) eivät myöskään saaneet täysin vahvistusta toiselle hypoteesilleen, sillä heidän mallissaan näytti siltä, että tilintarkastajan työmäärä vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan vaihtamiseen. He epäilivät sen johtuvan siitä, että mallissa työmäärä toimii kiirekauden muuttujan substituuttina. He tekivät lopuksi vielä mallin, jossa oli sekä kiirekauden muuttuja että työmäärän muuttuja ilmiön selittäjänä, ja sen perusteella näytti siltä, että työmäärän kasvaessa myös tilintarkastajan vaihtamisen todennäköisyys nousee.

Saatiin näyttöä siitä, että tilintarkastuspalkkion suuruus vaikuttaa asiakkaan toimesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen (p-arvo <0.0001). Toisin sanoen, mitä suurempia tilintarkastuspalkkioita asiakas maksaa, sitä halukkaampi se on vaihtamaan tilintarkastajansa. Muuttuja osoittautui parhaaksi ilmiön selittäjäksi, mikä oli odottamaton tulos. Myös López ja Peters (2011) saivat saman tuloksen tilintarkastuspalkkion kannalta. Tulos on yhdenmukainen Ettredgen, Lin ja Scholzin (2007) tutkimustulosten kanssa, sillä myös heidän tutkimuksessaan korkeampi tilintarkastuspalkkio oli syynä asiakkaan aloitteesta tapahtuviin tilintarkastajan vaihtamisiin. Tässä tutkielmassa saatu tulos myös tukee osaltaan Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksen tuloksia, jossa suhteellisesti pienempiä tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset ovat uskollisempia tilintarkastajalleen. Tässä tapauksessa osoittautui asian toinen käänköpuoli: suurempia tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset eivät ole uskollisia tilintarkastajalleen.

Kolmannen hypoteesin mukaan kiirekauden yritykset vaihtavat epätodennäköisemmin tilintarkastajaa ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön verrattuna muihin yrityksiin. Kolmatta hypoteesia varten luotiin uudet regressiomallit 6 ja 7, joissa selitettävänä muuttujana on vaihto erikokoiseen yhteisöön. Mallia testattiin erikseen yrityksiin, joiden tilintarkastajana oli ei-Big4 -yhteisö ennen vaihtoa. Kiirekauden muuttuja ei saanut tilastollisesti merkitsevää arvoa selitettävään muuttujaan nähden, joten hypoteesi ei saanut vahvistusta, mikä on yhdenmukaista Fengin (2013) tulosten kanssa Sarbanes-Oxley -lain (2002) täytäntöönpanon jälkeen. Lain säätämisen jälkeen tilikauden päättämisaikankohdalla ei ole ollut vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen ei-Big4 -yhteisöstä Big4 -yhteisöön. Mallit olivat kuitenkin parempia selittämään selitettävää muuttujaa, sillä selitysasteiksi saatiin

noin 17%, mikä on paljon parempi kuin edellisten hypoteesien selityssasteet. Myös c-luvut (yli 0.7 ja yli 0.9) ilmaisevat, että mallit ovat hyviä selittämään ilmiötä.

Yrityksen koko osoittautui kolmannen hypoteesin osalta parhaimmaksi ilmiön selittäjäksi ($p < 0.0001$). Mitä suurempi yritys, sitä todennäköisemmin se siis vaihtaa ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön. Tämä on yhdenmukainen tulos Fengin (2013) tutkimuksen kanssa. Suuremmat yritykset tarvitsevat usein Big4 –yhteisöjen palveluja tarkastamaan monimutkaisia kirjanpidon transaktioita.

7.2. Tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Tutkielman empiirisessä osassa on olemassa rajoitteita. Ensinnäkin, tutkielmassa perehdyttiin tarkastelemaan tarkemmin tilintarkastajan vaihtamisen luonnetta, joka on joko asiakkaan puolelta tapahtuva vaihtaminen eli tilintarkastajan erottaminen tai tilintarkastajan irtisanoutuminen. Ei tutkittu kiirekauden ja työmäärän muuttujan suhdetta samalla tavoin kuin López ja Peters (2011) tilintarkastajaa vaihtaviin ja ei-vaihtaviin yrityksiin, ja se voi olla yksi syy, miksi saatiin erilaisia tuloksia. Ehkä kiirekauden ja työmäärän muuttujan vaikutus näkyvät paremmin tilanteissa, kun verrataan tilintarkastajaa vaihtavia yrityksiä ei-vaihtaviin.

Kyseinen piirre tutkimusasetelmassa voi olla kuitenkin myös positiivinen asia, sillä haluttiin saada selvää juuri asiakkaan päätöksestä vaihtaa tilintarkastajaa, mikä tuo uutta näkökulmaa Lópezin ja Petersin (2011) tutkimukseen. Ei kiinnitetty huomiota niinkään tilintarkastajan irtisanoutumiseen vaikuttaviin tekijöihin, ja se voisi olla hyvä jatkotutkimusmahdollisuus.

Eräs merkillepantava seikka on se, että aineistossa ei ollut mahdollista käyttää toimialaluokitusta. Sen vuoksi tulokset voivat olla hiukan harhaanjohtavia, sillä seassa saattaa olla rahoitusalan yrityksiä ja yleishyödyllistä toimintaa harjoittavia yrityksiä, jotka ovat lainsäädännöllä tarkoin säänneltyjä ja poikkeavat huomattavasti muiden alojen yritysten toiminnasta (Feng 2013: 275).

Monia esikuvatutkimusten muuttujia jätettiin pois, ja se on eräs merkillepantava rajoite. Jos oltaisiin käytetty enemmän samankaltaista dataa, ja siitä johtuen olisi ollut myös

enemmän muuttujia, oltaisiin voitu päästä erilaisiin tuloksiin. Tulevaisuudessa aiheen tutkimukset voisivat sisältää myös muita relevantteja muuttujia regressiomalliin tutkimaan ilmiötä ja sen syitä.

Tilintarkastajan työmäärää kuvaava muuttuja TIL_TYOMAARA on suhdeluku, joka määriteltiin tilintarkastuspalkkioilla, jossa jokaisen tilikauden päättymiskuukauden palkkiot jaettiin koko vuoden tilintarkastuspalkkioilla. On huomattava, että tämä ei ole absoluuttinen työmäärää kuvaava muuttuja, vaan todellisuus voi poiketa huomattavastikin. Toisaalta, työmäärän muuttuja ei vaikuttanut merkittävästi ($p\text{-arvo} > 0.05$) regressiomallin selitettävään tekijään, eli asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen.

Koska joidenkin muuttujien välillä havaittiin voimakasta korrelaatiota, aiheutti tämä multikollineaarisuuden riskin. Multikollineaarisuus voi vääristää tuloksia ja antaa pahimmillaan harhaanjohtavaa informaatiota, ja sen vuoksi luotiin erillisiä malleja tutkimaan muuttujien todellista vaikutusta. Tietyissä tapauksissa saattoi käydä niin, että toinen voimakkaasti korreloivista muuttujista toimi toisen substituuttina, mikä osaltaan myös laskee tulosten luotettavuutta. Tähän rajoitteeseen on vastattu luomalla erillisiä regressiomalleja, joissa aina yksi voimakkaasti korreloivista muuttujista puuttuu. Mallien analysoinnin jälkeen on saatu hyvä kokonaiskuva tutkittavista ilmiöistä, ja riskiä myös laskee se, ettei yksikään hypoteesi saanut vahvistusta. Suurempi riski olisi ollut se, että hyväksytään esitetty hypoteesi väärin perustein.

Tutkimus suoritettiin käyttämällä Audit Analytics -tietokannan aineistoa ja tilastollinen analysointi suoritettiin SAS 7.1 Enterprise Guide –ohjelmalla. Aineistosta poistettiin puutteellisia tietoja sisältäviä yrityksiä, jotta saataisiin mahdollisimman luotettavia tuloksia, ja dummy-muuttujat luotiin Excel –ohjelmassa luotettavalla tavalla, laskukaavoja käyttäen. Tutkimus suoritettiin käyttämällä logistista regressiota. Esikuvatutkimuksista otettiin mallia tutkimuksen tekoon, joka osaltaan lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuutta saattaa kuitenkin heikentää yritysten toimialaluokituksen ja tiettyjen muuttujien puutos. Huolimattomuusvirheitä tuskin löytyy.

Tutkimustuloksia voidaan soveltaa yhdysvaltalaisiin, eri toimialojen yrityksiin, jotka ovat vaihtaneet tilintarkastajaa. Tutkimustuloksia ei voida soveltaa yrityksiin, jotka eivät ole vaihtaneet tilintarkastajaa. Yritykset voivat olla julkisia tai yksityisiä osakeyhtiöitä, eikä niiden koolla ole merkitystä. Kiirekausi ei siis vaikuta yrityksen päätökseen erottaa tilintarkastaja. Tilintarkastajan työmäärä ei vaikuta tilintarkastajan erottamiseen, eikä kiirekaudella ole merkitystä tilintarkastusyhteisön valintaan sen koon perusteella.

Tulevaisuudessa olisi hyvä tutkia uudemmalla aineistolla tilintarkastajien työssä viihtyvyyttä ja selvittää, ovatko kiirekauden vaikutukset edelleen yhtä vakavia kuin aiemmissa tutkimuksissa on esitetty. Lisäksi tulisi tutkia lisää asiakkaan aloitteesta tapahtuvaa tilintarkastajan vaihtamista ja erityisesti niitä syitä, jotka siihen vaikuttavat. Tulevaisuudessa olisi hyvä ottaa näkökulmaksi edellä mainittu tilintarkastajan oma irtisanoutuminen. Irtisanoutumisen syitä olisi hyvä saada selville kirjallisuuden ja käytännön kannalta. Siitä voisi saada mielenkiintoisia tutkimustuloksia.

7.3. Kiirekauteen valmistautuminen ja työuupumuksen välttäminen

Kuten teoriaosuudessa on todettu, kiirekausi tarkoittaa tilintarkastajan työmäärän lisääntymistä, mikä voi johtaa lisääntyneeseen stressiin ja jopa työuupumukseen. Seuraavaksi esitellään ratkaisuja aikaisemmista tutkimuksista, joiden avulla on mahdollista lieventää kiirekauden haitallisia vaikutuksia tilintarkastajien työn laatuun nähden sekä esitetään ratkaisuja, joiden avulla on mahdollista välttää työuupumusta.

On olemassa erilaisia keinoja kiirekauteen valmistautumiseen sekä työuupumuksen välttämiseen (Almer & Kaplan 2002; Burns & Eason 2016; Jones, Norman & Wier 2010). On tarpeellista varata tarpeeksi aikaa kiirekauden työn suunnitteluun, valmistaa henkilökuntaa kiirekauteen sekä ottaa yhteyttä asiakkaaseen hyvissä ajoin ennen kiirekauden alkua (Burns & Eason 2016). Joustavat työjärjestelyt parantavat työssä viihtyvyyttä sekä työssä jaksamista ja näin ollen vähentävät työuupumuksen todennäköisyyttä (Almer & Kaplan 2002). Lisäksi terveellinen elämäntapa vähentää kiirekauden aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia työn tuloksiin (Jones ym. 2010). Seuraavaksi käydään näitä esitettyjä keinoja hiukan syvällisemmin läpi.

Cangelosi (1994) on kirjoituksessaan listannut keinoja, joilla voidaan suojautua kiirekauden aiheuttamia ongelmia vastaan. Hänen mukaansa monet tilintarkastusyhteisöt ovat ratkaisseet ongelmansa työmäärän suhteen kiirekauden aikana palkkaamalla lisää työntekijöitä kiirekauden ajaksi. Toinen Cangelosin (1994) ehdottama ratkaisu on *liukumien* käyttö. Siinä tilintarkastajat tekevät kiirekauden aikana ylitöitä, joista ei makseta heti korvausta. Vasta kiirekauden jälkeen tilintarkastajat voivat pitää vapaata sen verran, kuinka paljon ovat tehneet ylitöitä ja saavat siitä silloin rahallista korvausta. Kolmas ratkaisu on palkallisten lomien pakollinen vietto muulloin kuin kiirekauden aikaan. Cangelosin

(1994) mukaan kiirekauden käsite häviäisi, jos käytettäisiin erilaisia keinoja hallita kiirettä.

Burns ja Eason (2016) käsittelevät artikkelissaan viittä tapaa, joilla voi valmistautua tulevaan kiirekauteen. Ensinnäkin, on arvioitava edellisen vuoden kiirekautta, ja toiseksi on seurattava alan kirjallisuutta. Lisäksi on tehtävä vertaisarviointia ja pohdittava sen tuloksia. Asiakkaiden kanssa on aloitettava kommunikointi jo hyvissä ajoin ennen kiirekauden alkua. Henkilökuntaa on valmistettava kiirekauteen ja täytyy myös varata tarpeeksi aikaa kiirekauden työmäärän suunnitteluun. (Burns & Eason 2016: 4.)

Tilintarkastusyhteisöjen tulisi arvioida edellistä kiirekautta ja pohtia, mikä meni hyvin, mikä huonosti ja missä on parantamisen varaa. Tämä pohdinta voi tarkoittaa pienemmissä tilintarkastusyhteisöissä pitkää yhteistä lounasta ja isommissa yhteisöissä partnereiden ja managereiden kokoontumista ja ideoimista. Henkilökuntaa pitää valmistaa kiirekauteen, ja sitä varten työntekijät on pidettävä motivoituneina. Työntekijöiden tulisi tuntea olonsa arvostetuiksi. Lisäksi on panostettava prosessin aikatauluttamiseen muun muassa niin, että saadaan budjetit suunniteltua realistisiksi. Työn tekemiseen annetun ajan täytyy olla riittävää yksilöille heidän osaamiseensa nähden, ja toisaalta tilintarkastusyhteisöjen on pohdittava tilintarkastuksen laadun ja tehokkuuden suhdetta toisiinsa. Yhteisön johdon vastuulla on pitää ilmapiiri hyvänä. Lisäksi olisi tärkeää miettiä, onko kiirekauden aikana järkevintä olla ottamatta vastaan toimeksiantoa, joka vaikuttaa hyvin riskiseltä ja vaikealta tapaukselta. (Burns & Eason 2016: 4–5.)

Toinen tapa on tutustua alan kirjallisuuteen. Tilintarkastusyhteisön on otettava selvää siitä, onko tullut voimaan muutoksia standardeissa ja säännöksissä, jotka tulevat vaikuttamaan seuraavan vuoden tilintarkastustoimeksiantoihin. On myös tärkeää muistaa tutustua viime vuosien kirjallisuuteen, mikäli siellä on selostettu muutoksista, jotka tulevat voimaan kyseisenä vuonna ja siten koskevat sen tietyn ajankohdan tilintarkastuksia. Vaikkei kyseisenä vuonna tulisikaan uusia standardeja ja säännöksiä voimaan, tilintarkastajan on hyvä ylläpitää ammattitaitoaan seuraamalla alan kirjallisuutta ja informoimalla tulevaisuuden muutoksista myös asiakkaitaan. (Burns & Eason 2016: 5–6.)

Kolmas tapa kiirekauteen valmistautumiseen on tehdä vertaisarviointia ja pohtia sen tuloksia. Joka kolmas vuosi tilintarkastusyhteisöjen on osallistuttava vertaisarviointiin. Tämä vertaisarviointi tarkoittaa Yhdysvalloissa sitä, että tilintarkastusyhteisö arvioi toisen tilintarkastusyhteisön operatiivisia toimenpiteitä ja sitä, noudattavatko ne voimassa

olevia standardeja (MICPA 2017). Kun pohditaan vertaisarvioinnin tuloksia, voidaan löytää ongelmakohtia ja tehdä toimenpiteitä ongelmakohtien korjaamiseksi. Vertaisarvioinnin kautta on löydetty muun muassa dokumentoinnin puutetta ja epäonnistumista suunniteltujen toimenpiteiden suorittamisessa. Yleisimmät puutteet tilintarkastustyössä ovat riskien arvioinnin toimenpiteiden suorituksessa, riskien tunnistamisessa sekä yksityiskohtaisen tilintarkastussuunnitelman kehittämisessä. (Burns & Eason 2016: 6–7.)

Neljäs tapa kiirekauteen valmistautumiseen on asiakkaiden kanssa kommunikoinnin aloittaminen hyvissä ajoin ennen kiirekautta. Ennen varsinaista kiireen alkua olisi hyvä keskustella asiakkaan kanssa toimeksiantoon sitoutumisesta, lisäpalveluista, tilintarkastuspalkkioista sekä varaston inventaarion ajoituksesta. Lisäksi tilintarkastajien olisi hyvä antaa asiakkaalle ajoissa ehdotus sellaisesta työn aikataulusta, joka olisi tilintarkastajille kaikista sopivin. Viimeinen tapa on valmistella tilintarkastajia tulevaan kiirekauteen, ja silloin on varattava tarpeeksi aikaa työn suunnitteluun. Yhteisöjen tulee varmistaa, että henkilökunta saa tarvittavan koulutuksen uusista voimaan tulleista standardeista. Aikaa on varattava tarpeeksi tilintarkastuksen suunnitteluun ja strategiaan, jota käytetään toimeksiannoissa. (Burns & Eason 2016: 9–10.)

Riskien arvioinnin ja tilintarkastuksen suunnittelun pitäisi ohjata tilintarkastuksen menettelytapoja. Usein riskit tunnistetaan suunnitteluvaiheessa, mutta menettelytapoja ei muokata sellaisiksi, että pystytään vastaamaan näihin riskeihin. Toisaalta voi olla, että riskejä ei tunnisteta tarpeeksi hyvin ja tilintarkastaja suorittaa tarpeettoman yksityiskohtaisen testauksen siitä syystä, että samalla tavalla toimittiin myös viime vuonna. Tämä on tehontonta. Mikäli ei varata tarpeeksi aikaa toimeksiannon suunnitteluvaiheeseen, tilintarkastustiimi saattaa tehdä samoja virheitä kuin edellisenäkin vuonna. (Burns & Eason 2016: 10.)

Yhdysvalloissa suurin osa tilintarkastusyhteisöistä tarjoaa nykyään joustavia työjärjestelyjä työntekijöilleen. Nämä järjestelyt auttavat työntekijöitä mukauttamaan erilaisia tarpeita työn ja perhe-elämän välillä. Lisäksi joustavat työjärjestelyt parantavat työssä viihtyvyyttä. (Almer & Kaplan 2002: 1.)

Almer ja Kaplan (2002: 1–2) tutkivat aihetta valitsemalla aineistoksi auktorisoidut tilintarkastajat yhteisöistä, joissa tarjotaan joustavia työjärjestelyjä. Lisäksi he valitsivat tutkimusaineistoon auktorisoidut tilintarkastajat, jotka sopisivat joustaviin työjärjestelyihin, mutta työskentelevät yhteisöissä, joissa ei tarjota sellaisia mahdollisuuksia. Tulosten mukaan ne tilintarkastajat, jotka työskentelevät joustavia järjestelyjä tarjoavissa yhteisöissä,

kokevat suurempaa työtyytyväisyyttä ja irtisanoutuvat epätodennäköisemmin kuin ne tilintarkastajat, jotka työskentelevät yhteisössä, jotka eivät tarjoa joustavia järjestelyitä. Joustavissa työjärjestelyissä työskentelevät työntekijät kokevat epätodennäköisemmin työuupumusta ja stressiä. Ammattilaisilla, jotka vaihtoivat tavallisista joustaviin työjärjestelyihin, havaittiin merkittävä työtyytyväisyyden tason nousu ja lisäksi työuupumuksen todennäköisyys laski.

Roolikonflikti on merkittävästi alhaisempi niillä tilintarkastajilla, jotka työskentelevät joustavissa työjärjestelyissä verrattuna vakio-olosuhteissa työskenteleviin tilintarkastajiin. Joustavat työjärjestelyt eivät merkittävästi vaikuta roolin epäselvyyteen eivätkä roolin ylikuormitukseen. Joustavissa työjärjestelyissä työskentelevät tilintarkastajat kuitenkin kokevat vähemmän tunnepitoista uupumusta ja tunnekylmyyttä. Työtyytyväisyys on merkittävästi suurempi niillä ammattilaisilla, jotka työskentelevät joustavissa työolosuhteissa. Ne tilintarkastajat, jotka työskentelevät joustavien ehtojen mukaan, ovat halukkaita työskentelemään pitkäaikaisesti työpaikallaan. (Almer & Kaplan 2002: 28–31.)

Tutkimus auttaa ymmärtämään, kuinka joustavat työjärjestelyt vaikuttavat työssä viihtymiseen ja henkilöstön vaihtuvuuteen tilintarkastajien keskuudessa. Tarjoamalla joustavat työjärjestelyt työntekijöille, yritys voi kontrolloida työssä viihtyvyyttä ja henkilöstön vaihtuvuutta. (Almer & Kaplan 2002: 31.)

Jones, Norman ja Wier (2010) tutkivat terveellisen elämäntavan vaikutusta tilintarkastajiin selviytymiskeinona roolistressistä. Kiirekauden aikana tilintarkastajat kokevat paljon stressiä ja monet tilintarkastajat saattavat jättää tilintarkastusammatin tästä syystä. Roolistressillä on havaittu olevan negatiivisia vaikutuksia työtuloksiin, joihin kuuluu muun muassa suorituksen ja työtyytyväisyyden lasku sekä henkilöstön lisääntynyt vaihtuvuus. Terveellisellä elämäntavalla on taipumusta vähentää näitä negatiivisia vaikutuksia työtuloksiin. (Jones, Norman & Wier 2010: 21.)

Terveellinen elämäntapa on valinta, ja se on yksilön itsensä kontrolloitavissa. Se sisältää muun muassa fyysisen kuntoilun, tasapainoisen ruokavalion, hyvän unirytmien sekä tupakan ja alkoholin välttämisen. Terveellinen elämäntapa poistaa roolistressin negatiivisia vaikutuksia ja vähentää työuupumuksen riskiä. Tilintarkastajien olisi siis hyvä tiedostaa terveellisen elämäntavan positiivisia vaikutuksia työn luonteensa vuoksi. Kiirekausi voi tosin rajoittaa fitness-ohjelmien noudattamista, mutta on havaittu, että pienikin määrä fyysistä harjoittelua voi vaikuttaa merkittävästi työhyvinvointiin varsinkin, kun roolistressin taso nousee. (Jones ym. 2010: 35.)

8. YHTEENVETO

Tutkielmassa perehdyttiin kiirekauteen ja sen vaikutukseen tilintarkastajan vaihtamiseen. Kiirekausi on nimensä mukaisesti tilintarkastustyön kiireisintä aikaa. Tällöin resurssivaihtumukset ovat suurimmillaan. (López & Peters 2011.) Tutkielman keskeisenä tavoitteena oli tutkia kiirekauden vaikutusta etenkin tilintarkastajan erottamiseen. Kiirekauden aikana tilintarkastajan työmäärä kasvaa ja tilintarkastuksen laatu voi siitä syystä kärsiä (López & Peters 2012). Tarkoituksena oli selvittää sekä kiirekauden että sen aiheuttaman suuren työmäärän vaikutuksia tilintarkastajan vaihtamiseen, ja etenkin tilintarkastajan erottamiseen. Tilannetta peilattiin irtisanoutuneisiin tilintarkastajiin, jotka aiheuttivat tilintarkastajan vaihtumisen.

Lisäksi tavoitteena oli tutkia tilintarkastusyhteisön koon merkitystä tilintarkastajan vaihtamistilanteessa. Huomio kiinnitettiin erikseen joukkoon yrityksiä, joiden tilintarkastajana oli ennen vaihtoa ei-Big4 –yhteisö. Erityisesti kiinnosti selvittää syitä vaihtamiselle Big4 –tilintarkastajaan. Oletettiin, että kiirekauden yritysten keskuudessa vaihtaminen ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön on epätodennäköisempää verrattuna muihin yrityksiin.

Tutkielmassa lähdettiin liikkeelle kiirekauden käsitteestä ja sen eri vaikutusten käsitteistä. Kiirekautta käsiteltiin teoriassa monelta eri kannalta, ja yhteenvetona todettakoon, että se voi vaikuttaa merkittävästi tilintarkastajan työnjälkeen sekä myös tilintarkastajan hyvinvointiin. Sen jälkeen perehdyttiin tilintarkastajan vaihtamisen teoriaan, ja kartoitettiin aikaisemmissa tutkimuksissa löydettyjä havaintoja vaihtamisen erilaisista syistä. Todettiin, että etenkin tilintarkastuspalkkioilla on vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen, mille myös saatiin vahvistusta tutkielman empiirisessä osassa. Viimeinen teorialuku käsittelee aikaisempia tutkimuksia kiirekauden ja tilintarkastajan vaihtamisen suhteesta, ja teorian pohjalta muodostettiin tutkielman hypoteesit. Hypoteesit 1 ja 2 olivat hiukan erilaisia verrattuna esikuvatutkimukseen, jossa tutkittiin tilintarkastajan vaihtamista konkreettisesti vaihtaneiden ja ei-vaihtaneiden yritysten kesken. Tutkielman tarkastelunäkökulma oli tilintarkastajan erottamisessa. Hypoteesi 3 oli sama kuin Fengin (2013) tutkimuksessa, mutta muuttujat poikkesivat hiukan toisistaan.

Viidennessä luvussa käsiteltiin aineistoa ja tutkimusmenetelmiä. Kerrottiin aineistonhankinnasta sekä sovellettavista menetelmistä. Lisäksi kerrottiin tutkimuksen muuttujista ja luotiin alustavat regressiomallit tutkimusta varten. Tämän jälkeen kuudennessa luvussa

havainnollistettiin ja esitettiin aineiston jakaumaa, tilastollisia tunnuslukuja sekä kerrottiin korrelaatioista. Voimakkaiden korrelaatioiden vuoksi regressioanalyysissä turvauduttiin 7 eri regressiomalliin, jotta saataisiin mahdollisimman luotettavat tulokset.

Tulokseksi saatiin, ettei kiirekausi vaikuta asiakkaan aloitteesta tapahtuvaan tilintarkastajan vaihtamiseen. Myöskään tilintarkastajan työmäärä ei vaikuta tähän vaihtamisen luonteeseen. Ei myöskään havaittu yhteyttä kiirekauden ja tilintarkastajan vaihtamisen suunnan välillä (ei-Big4 –yhteisöt ja Big4 –yhteisöt). Sitä vastoin saatiin näyttöä siitä, että tilintarkastuspalkkion suuruus vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan vaihtamiseen asiakkaan aloitteesta. Lisäksi yrityksen koko vaikuttaa siihen, että tilintarkastajaa vaihdetaan ei-Big4 –yhteisöstä Big4 –yhteisöön.

Seitsemännessä luvussa analysoitiin tuloksia ja johdettiin niistä johtopäätöksiä. Lisäksi kerrottiin tutkimuksen erilaisista rajoitteista, ja esitettiin myös muutama jatkotutkimusmahdollisuus. Lopuksi on esitetty erilaisia keinoja välttää kiirekauden negatiivisia vaikutuksia, joilla voidaan ainakin lieventää näitä negatiivisia vaikutuksia.

Kiirekausi voi aiheuttaa monenlaisia ongelmia tilintarkastajissa. Nämä ongelmat voivat vaikuttaa negatiivisesti myös tilintarkastajan toimeksiantoihin ja sitä kautta asiakassuhteisiin. Kiirekauden tutkimus on relevantti ja ajankohtainen huomioiden kiirekauden asiakasyritysten taloudellinen merkitys tilintarkastusyhteisöille sekä jatkuvat huolenaiheet tilintarkastajien ylikuormituksesta (López & Peters 2011: 377). Tilintarkastusyhteisöjen tulisi kiinnittää huomiota kiirekauden vakavuuteen ja tulisi kehittää lisää tapoja kiirekauden negatiivisten vaikutusten lieventämiseksi. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan saatu vahvistusta sille, että kiirekausi olisi syy tilintarkastajan erottamiselle. Lisäksi kiirekausi ei vaikuttanut siihen, että tilintarkastusyhteisöä vaihdettiin erikokoiseen yhteisöön. Olisi hyvä selvittää, onko kiirekaudella enää lainkaan merkitystä tilintarkastajan vaihtamisen kannalta. Myöskään suuri työmäärä ei vaikuttanut asiakkaan päätökseen vaihtaa tilintarkastajaa. Tulisi selvittää laajemmin niitä syitä, jotka johtavat siihen, että asiakas päättää vaihtaa tilintarkastajaa. Tiedostamalla mahdolliset syyt, voivat yhteisöt parantaa palveluidensa laatua ja korjata esiintyviä ongelmakohtia.

LÄHDELUETTELO

- Adams, Steven, Kevin Lightner & Lightner Sharon (1982). The Influence of Situational, Ethical, and Expectancy Theory Variables on Accountants' Underreporting Behavior. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 2:1, 3–12.
- Alderman, C. & James Deitrick (1982). Auditors' Perceptions of the Time Budget Pressures and Premature Sign-Offs: A Replication and Extension. *Auditing Winter* 1, 54–68.
- Almer, Elizabeth D. & Steven E. Kaplan (2002). The Effects of Flexible Work Arrangements on Stressors, Burnout and Behavioral Job Outcomes in Public Accounting. *Behavioral Research in Accounting* 14, 1–34.
- Brandon, Duane M., Brian T. Carver, Hollingsworth Carl W. & Jonathan D. Stanley (2012). Causes and Consequences of Recent Auditor Switching. *The CPA Journal* 82:2, 36–39.
- Burns, Janice & Stephen Eason (2016). 5 Steps to Prepare for Audit Season. *The CPA Journal* 86:12, 4–10.
- Business Wire* [online] (2004). Accounting's Big Four All Suffer Audit Clients Losses in 2003; Stafford Publication's Auditor-Trak: PricewaterhouseCoopers Lost Most Clients; KPMG Fewest. 27.1.2004 [siteerattu 20.9.2017]. Saatavana World Wide Webistä: <http://www.businesswire.com/news/home/20040127005087/en/Accountings-Big-Suffer-Audit-Clients-Losses-2003>
- Cangelosi, Julian P. (1994). Is Busy Season Changing Again? (Practice Management & Personnel). *Outlook Summer* 62:2, 48.
- Cook, Ellen & Timothy Kelley (1988). Auditor Stress and Time-Budgets. *The CPA Journal* 58:7, 83–86.
- Coram, Paul., Juliana Ng & Woodliff David R. (2004). The Effect of Risk of Misstatement on the Propensity to Commit Reduced Audit Quality Acts under Time Budget Pressure. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 23:2, 159–167.

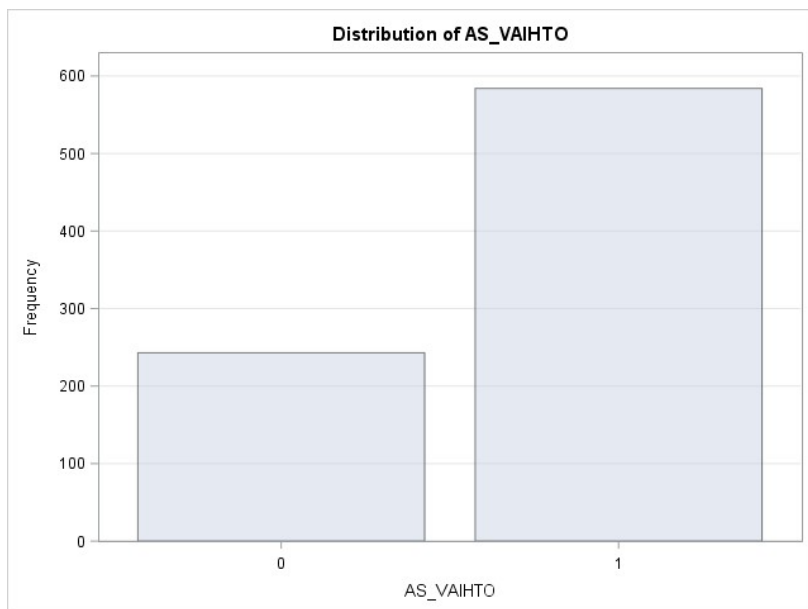
- Cordes, Cynthia L. & Thomas W. Dougherty (1993). A Review and an Integration of Research on Job Burnout. *Academy of Management Review* 18:4, 621–656.
- Carey, Peter J., Marshall A. Geiger & Brendan T. O’Connell (2008). Cost Associated With Going-Concern-Modified Audit Opinions: An Analysis of the Australian Audit Market. *ABACUS* 44:1, 61–81.
- Dezoort, F. & Alan Lord (1997). A review and synthesis of pressure effects research in accounting. *Journal of Accounting Literature* 16, 28–85.
- Emerson, David J. & Kenneth Smith (2017). An Analysis of the Relation between Resilience and Reduced Audit Quality within the Role Stress Paradigm. *Advances in Accounting* 37, 1–14.
- Ettredge, Michael L., Chan Li & Susan Scholz (2007). Audit fees and auditor dismissals in the Sarbanes-Oxley era. *Accounting Horizons* 21:4, 371–386.
- Farag Magdy & Rafik Elias (2011.) Relative Audit Fees and Client Loyalty in the Audit Market. *Accounting Research Journal* 24:1, 79–93.
- Feng, Nancy Chung (2013). Fiscal year-end and non-lateral auditor switches. *Journal of Applied Accounting Research* 14:3, 268–292.
- Freund, Rudolf J., Ping Sa & William J. Wilson (2006). *Regression analysis*. 3. painos. Burlington Elsevier. 481 s. ISBN 9780080522975.
- Fulks Daniel L., James K. Knoblett & Joseph C. Sanders (1995). Stress and Stress Management in Public Accounting. *The CPA Journal* 65:8, 46–49.
- Garner, Don E., David L. McKee & McKee Yosra A. (2007). *Accounting and the Global Economy after Sarbanes-Oxley*. 1. painos. London and New York: Routledge: Taylor & Francis Group. 259 s. ISBN 978-0-7656-1376-9.
- Grothe, Mark & Thomas Weirich (2007). Analyzing Auditor Changes. *The CPA Journal* 77:12, 14–23.

- Guthrie, Cynthia P. & Ambrose Jones (2012). Job Burnout in Public Accounting: Understanding Gender Differences. *Journal of Managerial Issues* 24:4, 390–411.
- Heikkilä, Tarja (2008). *Tilastollinen tutkimus*. 7. painos. Helsinki: Edita Prima Oy. 317 s. ISBN 978-951-37-4812-8.
- Herda, David N. & James J. Lavelle (2012). The Auditor-Audit Firm Relationship and Its Effect on Burnout and Turnover Intention. *Accounting Horizons* 26:4, 707–723.
- Houston, Richard W., Jesse C. Robertson & Stefaniak Chad M. (2009). The Causes and Consequences of Auditor Switching: A Review of the Literature. *Journal of Accounting Literature* 28, 47–121.
- Hudaib, Mohammad, Abu Thahir Abdul Nasser, Nazri Sharifah Nazatul Faiza Syed Mustapha & Emelin Abdul Wahid (2006). Auditor-Client Relationship: The Case of Audit Tenure and Auditor Switching in Malaysia. *Managerial Auditing Journal* 21:7, 724–737.
- Jones, Ambrose, Carolyn S. Norman & Wier Benson (2010). Healthy Lifestyle as a Coping Mechanism for Role Stress in Public Accounting. *Behavioral Research in Accounting* 22:1, 21–41.
- Karjalainen, Leila & Asko Ruuskanen (1992). *Tilastomatematiikka*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 184 s. ISBN 951-95832-2-X.
- Kelley, Tim. & Loren Margheim (1990). The Impact of Time Budget Pressure, Personality, and Leadership Variables on Dysfunctional Auditor Behavior. *A Journal of Practise & Theory* 9:2, 21–42.
- Kelley, Tim & Robert E. Seiler (1982). Auditor Stress and Time Budgets. *The CPA Journal* 52, 24–34.
- Krishnan, Jagan (1994). Auditor Switching and Conservatism. *The Accounting Review* 69:1, 200–215.

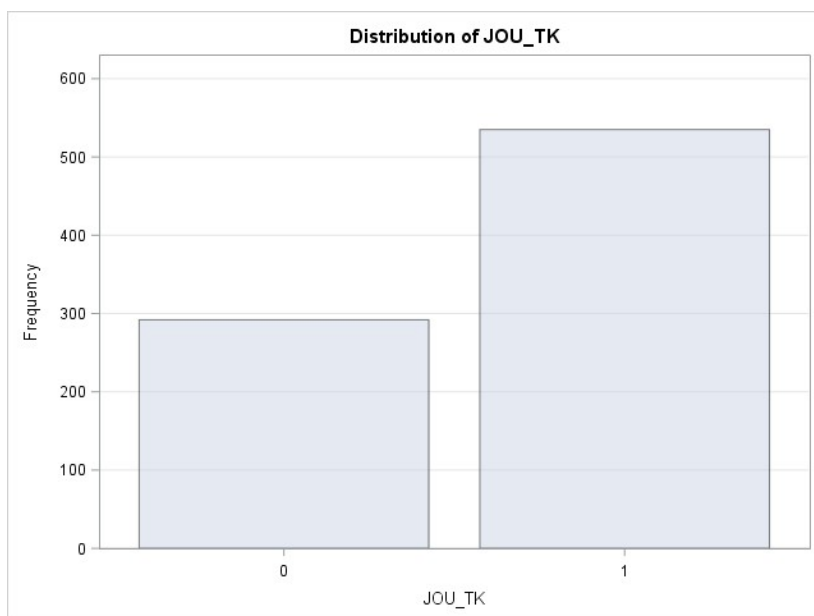
- Landsman, Wayne, R., Karen K. Nelson & Brian R. Rountree (2009). Auditor Switches in the Pre- and Post-Enron Eras: Risk or Realignment? *The Accounting Review* 84:2, 531–558
- López, Dennis, M. & Gary F. Peters (2011). Auditor Workload Compression and Busy Season Auditor Switching. *Accounting Horizons* 25:2, 357–380.
- López, Dennis, M. & Gary F. Peters (2012). The Effect of Workload Compression on Audit Quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 31:4, 139–165.
- Metsämuuronen, Jari (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 1. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 1632 s. ISBN-13 978-952-5372-25-0.
- MICPA [online]. What is peer review? Saatavana Internetistä: URL:<https://micpa.org/resource-center/peer-review/what-is-peer-review>.
- Statistics How To* [online]. C-Statistic: Definition, Examples, Weighting and Significance. 27.9.2016 [siteerattu 18.2.2019]. Saatavana Internetistä: <https://www.statisticshowto.datasciencecentral.com/c-statistic/>
- Sweeney, John T. & Scott L. Summers (2002). The Effect of the Busy Season Workload on Public Accountants' Job Burnout. *Behavioral Research in Accounting* 14, 223–245.
- Tomperi, Soile (2016). *Tilintarkastus: normeista käytäntöön*. 3.painos. Helsinki: Edita. 257 s. ISBN 978-951-37-6726-6.
- Vanstraelen, Ann (2000). Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality. *The European Accounting Review* 9:3, 419–442.
- Vilkkä, Hanna (2007). *Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: Tammi. 189 s. ISBN 978-951-26-5641-7.

LIITTEET

LIITE 1. Tilintarkastajan vaihtamisen jakauma (n=827)

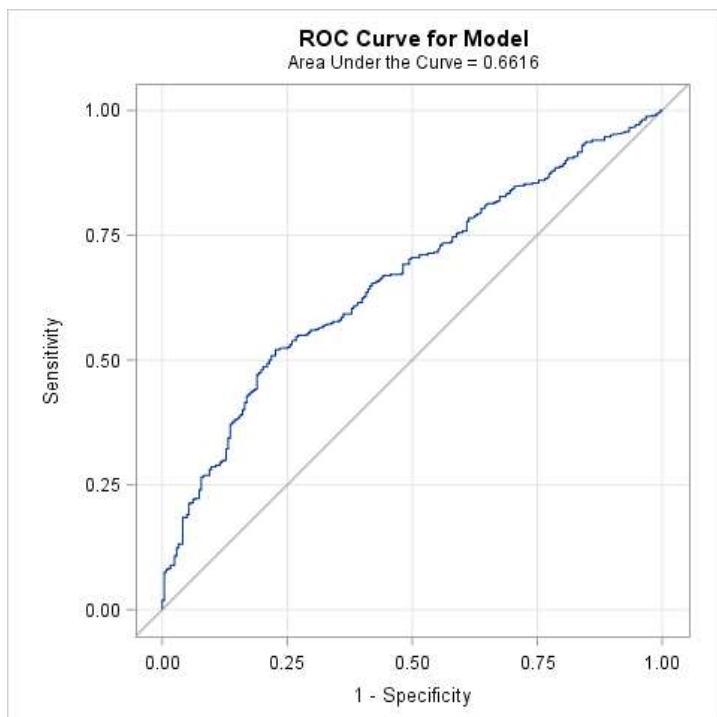
LIITE 2. Kiirekauden yritysten jakauma (n=827)

LIITE 3. Pearsonin korrelaatiokertoimet logistisen regressiomallin muuttujille (n=827)

	JOU_TK	TIL_TYOMAARA	GOING_CONCERN	SISVALV_ONGELMA	PALKKIO	KOKO
	1.00000	0.95399	-0.12822	0.03351	0.23190	0.21268
JOU_TK		<.0001	0.0002	0.3359	<.0001	<.0001
	0.95399	1.00000	-0.14942	0.03435	0.26743	0.24262
TIL_TYOMAARA	<.0001		<.0001	0.3238	<.0001	<.0001
	-0.12822	-0.14942	1.00000	-0.08687	-0.55441	-0.62755
GOING_CONCERN	0.0002	<.0001		0.0125	<.0001	<.0001
	0.03351	0.03435	-0.08687	1.00000	0.21125	0.13827
SISVALV_ONGELMA	0.3359	0.3238	0.0125		<.0001	<.0001
	0.23190	0.26743	-0.55441	0.21125	1.00000	0.84180
PALKKIO	<.0001	<.0001	<.0001	<.0001		<.0001
	0.21268	0.24262	-0.62755	0.13827	0.84180	1.00000
KOKO	<.0001	<.0001	<.0001	<.0001	<.0001	

LIITE 4. ROC-käyrä mallille 2

LIITE 5. ROC-käyrä mallille 7

